

Kapocs

2014/3, XIII.évf., 62. lapszám

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet folyóirata

**Időügy
Magyarországon**

**Gyermekotthonban
nevelkedők
társas kapcsolatai**

**A fogyatékkal
élők jogai**

**A Bölcső Alapítvány
örökbefogadási
gyakorlata**

**Változások az
örökbefogadás
területén**

**A korai kötődési
minták jelentősége**

**Köz- és civilszféra
együttműködése**

Zárol Evelin

Az idősök helyzete, idősügy Magyarországon

1. rész

Jelen tanulmányban céloom az idősök helyzetének, ellátórendszerének, rendszerbeli sajátosságainak, valamint a magyarországi „időspolitika” jellemzőinek, fejlődési attribútumainak bemutatása. Problémák, kihívások, feladatok, javaslatok megfogalmazása.

A tanulmány elkészítését nagymértékben nehezítette számomra a folyamatosan változó, sok esetben szinte már követhetetlen jogszabályi környezet, mely inkább a szociális ellátórendszer bizonytalanságát, esendőségét, hiátusait, semmint előremutató, magabiztos, felkészült kormányzati állapotot és irányvonalakat, kvázi tisztánlátást és ennek megfelelő cselekvéseket tükröz.

Demográfiai öregedés

A 19-20. századi nagy demográfiai váltás – az első demográfiai átmenet – során fokozatosan kibontakozott a korstruktúrának az a nagymértékű átalakulása, amit a népesség öregedésének nevezünk. Az első demográfiai átmenet során az agrártársadalmakra jellemző népesedési viszonyok – magas a születések száma, magas a halandóság, és viszonylag alacsony a népsűrűség – átalakulnak az ipari társadalmakra jellemző viszonyokká, ahol alacsony a gyermekszám, viszont a halandóság és a népességszám lényegesen nagyobb. Ezt követi a második demográfiai átmenet, melynek következménye, hogy hosszabb idő alatt csökken a születések száma, az egyre hosszabbodó élettartam következtében pedig a népességszám emelkedése lelassul, majd megáll.

A társadalmak öregedése napjainkra oly mértékűvé vált az EU tagállamaiban, hogy már nem kezelhető a korábban kialakított eszközökkel. A népesség öregedésén általában az időskorúak arányának emelkedését értik. A demográfiai

publikációkban, az Európai Statisztikai Hivatal (EUROSTAT) értelmezésében a 60 év felettieket tekintik idősnek.

Az öregedés folyamatában nemcsak az idősök, fiatalok, aktív korúak száma, aránya változik, hanem a folyamat lényege az egész korösszetétel átalakulása, a népesség korstruktúráját ábrázoló korfa megnyúlása.

A demográfiai öregedést az alábbi tényezők befolyásolják:

- termékenység,
- halandóság,
- vándorlások,
- a népesség kialakult korösszetétele.

Az idősök helyzete, demográfiai adatai Magyarországon

Kit is tekintünk idősnek? Széman Zsuzsa egy tanulmányában (Széman 2008, 3–15) arról ír, hogy az öregedés definíciója igen eltérő és folyamatosan alakuló változatokban jelenik meg. A WHO például a 60–74 éveseket öregedőknek, a 75–90 éveseket öregeknek, a 90 év feletti embereket pedig aggoknak nevezi. A „harmadik kor” koncepciójával Laslett (1991) az önállóság és az elesettség közti, a nyugdíjazással kezdődő életciklust jelölte. Széman említést tesz arról is, hogy az idősoros és nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő „60 év fölötti”, vagyis idős, illetve idősebb meghatározás „felfelé”, a „65 év és idősebb” meghatározásra módosult. Kiemeli továbbá, hogy ezzel párhuzamosan tovább él a Habcsek-Pákozdi (2004) által használt „60 év fölötti”, azaz időskorú népességmegjelölés is. Vagyis a statisztikák, nemzetközi szervezetek definíciója vagy a 60, vagy a 65 évet alkalmazta.

Széman rávilágít arra is, hogy az eltérő fogalmi rendszer az idős gondozás területén is megtalálható, ahol az e témában készült tanulmányok hol

a 60 (például Eurostat), hol pedig a 65 évesek (például az ENSZ) helyzetét elemzik. A Zöld Könyvben pedig nem konzekvens módon egyszerre van jelen a 60 éves, illetve az „újabb”, 65 éves kori időser-telmezés. (Széman szerint a magyar kutatások azt is bizonyították, hogy a munkaerő-piaci öregedés-szel szemben egy ettől elvonatkoztatott általános időskép is él a társadalomban, amely az élettartam növekedésével 70 év utánra tolja ki az időskor kezdetét. Ezzel pedig az „általános időskép” a WHO definíciójához közelít).

Magyarországon a nyugdíjrendszer szempontjából jelenleg a 62. életéve betöltésétől számít időződőnek az ember, míg foglalkoztatás-politikai oldalról megközelítve már a 45. életév elérésétől. Egy – többek között az idős népesség demográfiai jellemzőit taglaló – tanulmányban (Spéder, 2011, 86–105) ugyancsak megjelenik, hogy a társadalom tagjai az öregkor alsó határának nem a 60., hanem a 65. évet tekintik. A tanulmány kiemeli továbbá, hogy 2010-ben az EU-27-ben a 65 éves és idősebb népesség aránya 17,4% volt, a becslések szerint ez az arány 2050-re 28,8%-ra fog növekedni. Magyarországon 2050-ben az említett korosztály aránya 29,4% lesz, ami 12,8 százalékpontos növekedés az 1980-as adatokhoz képest. A demográfiai folyamatok jelentős változásainak magyarázata lehet például az 1950-es évek születésszámának megugrása (baby-boomerek, Magyarországon a Ratkó-generáció), valamint ennek folyományaként az 1970-es években született gyermekek magas száma. Az elkövetkező évtizedekben pedig a növekedés dinamikája a legidősebbek körében a legerősebb. Amíg a 64 évesnél idősebbek aránya az Unió tagállamaiban 2008 és 2050 között 1,7-szeresére fog növekedni (17,08%-ról 28,81%-re), addig a 80 éves és idősebb népességé 2,5-szörösére (4,41%-ról 10,99%-re). Magyarországon a demográfiai öregedés jelensége valamivel erőteljesebb, mint az európai átlag (a 65 éves és idősebb népesség aránya 2008 és 2050 között 1,8-szorosára fog emelkedni, míg a 80-as éveikben járók aránya az európai átlaggal megegyezik). A hivatkozott tanulmány egy nagyon fontos megállapítása, hogy a Magyarországon élők az egyik legrövidebb élettartamra számíthatnak Európában. Monostori Judit (Monostori, 2014) is hasonló módon vélekedik erről, és azt állítja, hogy 2050-re Magyarország népességének közel 30 százaléka lesz 65 éves vagy idősebb.

Iván László szerint (Iván, 2013, 10–17) hazánk népességének alakulása számos veszélyt és kockázatot jelez: népességfogyása elérte a 3,4 ezreléket, a 60 éves és idősebbek aránya a 20%-ot, a születéskor várható élettartam férfiaknál a 71, nőknél a 78 évet, jelezve a nemek közötti igen nagy különbséget és az európai átlagtól való nagyfokú leszakadást. A születéskor várható élettartamot a KSH is hasonlóan jelöli: 2010-ben férfiak esetében 70,5 év volt, nőknél 78,1 év. Az egészségügyi-szociális ellátásra, gondozásra szoruló aránya 2020-ra prognosztizálhatóan a 60 éves vagy idősebb népességünkben családon belül teljes segítségre szorulóan 5,3%, részleges segítségre szorulóan 13,9%. Intézetben teljes segítségre szorulóan 2,3%, részleges segítségre szorulóan 5,7%. A 75 éven felüliek aránya ezeknek mintegy másfél-kétszerese.

A demográfiai folyamatok változásai számos kérdést vetnek fel. Mondhatnánk „...ketyeg az időzített demográfiai bomba. Változniuk kell a társadalmi reakcióknak is, például a közösségi képviselőnek, az idősek társadalmi részvételének és a szolgáltatásoknak egyaránt. Mivel a lakosság átlagos élettartama jelentősen megnőtt, ehhez kell igazítani az idősügyi politikát. (...) Előre gondoskodni kell arról, hogy történelmünk során példa nélkül állóan jelentős orvos-egészségügyi és szociális ellátórendszeri kapacitás álljon rendelkezésre a magas korhoz kötődő dependencia állapotában lévő személyek ellátására” (Dr. Egervári Ágnes, Czibere Károly, Panker Mihály, 2011,10)

Idősügy Magyarországon

Mi számít ma Magyarországon idősügynek? Van-e egyáltalán idősügy, időspolitika, vagy csak idősök köré csoportosuló problémakörök léteznek? Milyen aktivitással foglalkozik a mindenkori kormányzat az idősekkel? Milyen irányvonalak figyelhetők meg? Merre tovább, idősellátás? Merre tovább, Magyarország? Merre tovább, magyar állampolgárok?

A nyugdíjak kérdésével nem kívánok foglalkozni. Minden állampolgárnak kötelessége lenne önmagáról is elkezdni gondoskodnia már a munkába állás éveiben. Öngondoskodás, takarékoskodás. Szülői eltartási kötelezettség?! Családalapítás. Gyerekvállalás?! Én mint egyén? Mi mint egyének társadalmat alkotva? Igen. Minden kérdésre jó lenne

nyugodt szívvel, igennel válaszolni. Az *emberi* életbe bele kell(ene) férnie mindennek a „normalitás”, a „társadalmilag elvárható” szerint.

Mégis, a világgazdasági válság Magyarországra gyakorolt hatásai, a mindenkori politikai elit intézkedési prioritásai összefüggéseikben hatnak.

Problémák

Megfordítható-e ez az emberi életet minden szinten ellehetetlenítő folyamat? A lecsúszás a felzárkózás, felzárkóztatás helyett, az elvonás a források ésszerűbb és valós szükségleteknek megfelelő elosztása, esetleg átcsoportosítása helyett, a (hozzátesszem nem csak idősellátásban dolgozó) munkavállalók anyagi megbecsültsége az anyagi kilátástalanság helyett, a szakképzési rendszer modernizációja és szükségletalapú megszervezése az általános ismereteket nyújtó képzésekkel szemben, a nemzetközi (elsősorban európai) véráramba való bekapcsolódás az elszigetelődés helyett, a partnerség, együttműködés megvalósítása (nemcsak horizontális, hanem vertikális szinteken is) a konok vízfej-kormányzati rendszer helyett.

Teljes mértékben azonosulok Ferge Zsuzsa azon véleményével (Ferge, 2008, 3–14), mely szerint ma Magyarország legégetőbb társadalmi problémáját az egyenlőtlenségek minden területet átfogó, parttalan növekedésében látja. Továbbá, hogy a szakadások szakadékokká növekedtek: a korábbinál sokkal nagyobb gazdagság, és a korábbinál sokkal mélyebb, reménytelenebb szegénység, a „társadalom alatti osztály” markáns megjelenése figyelhető meg. Emellett szembetűnő a közép rétegek munkaerő-piaci helyzetének biztonsága-bizonytalansága, vagyis egy, a szegénységgel, lecsúszással fenyegetett széles réteg kialakulása.

Ferge Zsuzsa az egyenlőtlenségek kialakulásának okai között elsősorban olyan tényezőket keresett, melyek csak Magyarországra érvényesek. Az egyik ilyen tényező a megosztó nacionalizmus, amely jellemzője a polgárok felosztása „nemzeti oldalra”, illetve „a többiekre”. Ez a felosztás elfedi az egyenlőtlenség egész kérdéskörét. A másik tényező pedig a magyar önkormányzatiság, mivel az önkormányzatok önállósága óriási felhajtóerőt jelent (Ötv.). Például ahol a települési önkormányzat maga határozza meg, hogy „mely feladatokat milyen mértékben

és módon lát el”, a kötelező feladat viszonylag kevés, ugyanakkor a kötelezés sem teljesen egyértelmű. Az önkormányzatnak „gondoskodnia kell” néhány szolgáltatás meglétéről, de a törvény nem rendelkezik arról, hogy ezeket milyen szinten kell biztosítani, és elérhetővé kell-e tennie mindenki számára. Harmadik tényezőként a neoliberalizmus (amit Nyugaton neokonzervatívnak, neokonnak hívnak) szerepel. A neoliberalizmus legitimitását a rendszerváltás előtti évekre teszi, úgy véli: „ellenzéki tanként” jött létre a Kádár-korszakban. Ferge Zsuzsa tisztánlátása e kérdéskörben az alábbi megállapításaiban is megmutatkozik: „Autó vagy francia parfüm nélkül lehet élni. A folyóvízből, lakásból, jó iskolából, jó egészségügyi ellátásból való kirekesztés azonban rombolja az esélyeket, növeli az egyenlőtlenségeket, és mély meggyőződésem szerint az ország versenyképességét is. Az állam képes arra, hogy közpénzekből megoldja ezeket a problémákat. Ehhez azonban erős kormányzati akarat és az eddigieknél sokkal több közpénz kell. Az eddigi tapasztalatok szerint az akarat hullámzó. A közpénz inkább csökken, mint növekszik az adósságsökkentésre irányuló nyomás és az „öngondoskodásra áttérés” ideológiája miatt.” (Ferge, 2008.)

Ferge Zsuzsa kiemeli, hogy fontosnak tartja megkeresni „az okokat, amelyek az élet túl sok területén hozzák nemzetközi hátrányba Magyarországot”. A helyzet javításával foglalkozók Ferge szerint az okokat és javítási eszközöket a gazdasághoz kapcsolják. Azonban: „egészséges gazdaság nehezen képzelhető el beteg társadalomban. A súlyos egyenlőtlenségek mellett pedig a társadalom nem lehet kiegyensúlyozott”.

A szociális ágazatban – saját kutatási témámat tekintve az idősellátásban – valahogy semmi nem úgy működik, ahogy kellene, ahogy arra igény, szükség volna.

Az elmúlt évekre visszatekintve (2005-től 2013-ig, mely évekből 2011-ig magam is a szociális ágazatban dolgoztam) elmondhatom, hogy voltak, vannak kezdeményezések (munkacsoportok, szakértői csoportok, szakmai konferenciák, szakmai napok), megmozdulások, „rezdülések”, melyek jelzik a Budapest központú magyarországi „végeken” idősellátásban dolgozó szakemberek bőrükön érezhető tapasztalatait, problémáit, igényeit, javaslatait, változtatási igényeit (a rendszer jobbá tételére vonatkozóan).

Vagyis az „alulról jövő kezdeményezések” jók, jelen voltak-vannak az elmúlt évek során, de lehetnének erőteljesebbek is! Az idősügy kérdéseinek – a világban és Magyarországon tapasztalható demográfiai, elöregedési trendek felett nem szemet hunyva – időspolitikává kellene formálódnia, tényleges kormányzati cselekvéseket maga után vonva.

Az időspolitika kialakításához (Dr. Egervári Ágnes, Czibere Károly, Panker Mihály, 2011, 19) első ízben a helyzet feltárása, a problémák és fejlesztendő területek számbavétele, az elérendő célok megfogalmazása elengedhetetlen, majd az így kialakított prioritások meghatározását követően cselekvési tervek kerülnek kidolgozásra. (...) Az időspolitika egyik célja, hogy a személyre szabott szolgáltatások széles köre álljon rendelkezésre (...), érvényesüljön a „se többet, se kevesebbet, mint amire szükség van” elve. (...) A magyarországi időspolitika egyik legfontosabb megoldandó kérdése az idősokorúak diszkriminációjának megszüntetése és esélyegyenlőségének megteremtése.

Realitás (ahogy én látom...)

A politikai és szakmai érdekek sosem fognak egymáshoz az elvárható (fejlődést indukáló) mértékben közeledni. Ennek oka: a rendelkezésre álló költségvetési keret más (a valós szükségletektől eltérő) prioritási pontok mentén történő kezelése.

Feltehető hát a kérdés: miért, mi alapján választjuk a nép érdekeit „közvetíteni hivatott” képviselőket? Politikai színezet vagy az eltelt évek alatt kitűzött és esetlegesen elért eredmények alapján? Netán mindkettő?

A nyugdíjas réteg (más országokhoz hasonlóan) meglehetősen nagy arányban van jelen Magyarországon. Ha például a nyugdíjak kérdését tekintjük, akkor az az idős ember, aki valamikor is jelentősebb összegű nyugdíjmelést kapott (nyilván ami az ő számára pozitív és kézzel fogható, hisz vásárlóértéke van), akkor, míg világ a világ, ő ugyanarra a pártra fog szavazni. Függetlenül attól, hogy az évek milyen újabb társadalmi szükségleteket hoznak a felszínre, vagy függetlenül attól, hogy a világ milyen elképesztő ütemben változik, alakul, fejlődik, milyen újabb problémákat generál, és ezekre milyen megoldási módokat kínálnak az állampolgárok szavazataiért versengő politikai pártok.

Ez a széles réteget kitevő nyugdíjas generáció tehát nem a jövő nemzedékét tartja szem előtt, hanem kizárólag saját magát. Ez nyilván abból a szempontból érthető, hogy ő már megtette a magáét a társadalomért, ledolgozta a neki szánt időt. A választások közeledtével mégis mindig felértékelődik az idős emberek társadalomban betöltött szerepe. A baj csak az, hogy ez 4 évente történik...

Az idősügy a szociálpolitika rendszerébe sorolható

Mózer Péter szerint (Mózer, 2011, 6–7) a szociálpolitika területén két fő folyamatot lehet elkülöníteni. Az egyik folyamat az államháztartási rendszer átalakítása, melynek fő célkitűzései: „az 1989-1990 tájékán foganatosítandó reformok gyakorlati részletein egymással később késhegyig menő vitát folytató politikai erők között teljes volt a nézetazonosság azt illetően, hogy a gazdasági és társadalmi viszonyok mélyéig hatoló állami támogatások szocializmusból megörökölt rendszerének fenntartása veszélyesen lefékezheti mind a piacgazdaság megteremtésére irányuló törekvéseket, mind a hatalomtól független, erős civil társadalom kifejlődését. Sőt, nemcsak e prioritási elv deklarálásában, hanem a változást sürgető okok elősorolásában is nagy volt az egyetértés közöttük. (...) A másik folyamat: új ellátórendszerek létrehozása”. (Szalai, 2007, 71–72)

A magyarországi idősügyet meghatározó elemek

Idősügyi Tanács

Magyarországon – számos európai országot megelőzve – már 1997 óta működik az (országos) Idősügyi Tanács.

A Kormány 1275/2010. (XII.8.) Korm. határozata értelmében: „A Tanács véleményezi az idősök életkörülményeit közvetlenül érintő kormányzati döntések és – az önkormányzati rendeletek tervezetének kivételével – jogszabályok tervezetét, valamint figyelemmel kíséri azok végrehajtását; javaslatot tehet az idősök életkörülményeinek javítását, érdekeinek védelmét szolgáló kormányzati intézkedésekre, és közvetíti

az idősödő emberek, valamint az egyházak, társadalmi szervezetek, alapítványok ilyen irányú javaslatait; a tevékenységével összefüggésben konferenciákat és más programokat szervezhet. A Tanács elnöke a miniszterelnök (...), alelnöke a Nemzeti Erőforrás Minisztérium szociális, család- és ifjúságügyért felelős államtitkára, tagjait – 12 fő – a miniszterelnök kéri fel részben az idősügy területén működő társadalmi szervezetek javaslata alapján, részben az orvostudomány, a demográfia, a szociálpolitika, a helyi önkormányzatok, az egyházak, a társadalmi szervezetek és az alapítványok szakemberei közül.”

Az Idősügyi Tanács feladatainak mibenlétét az alábbiakban látja:

- szociális biztonság erősítése,
- idősokorúak jó egészségi állapotának elősegítése,
- szemléletváltás.

Az Idősügyi Tanács 2003–2007 között az alábbi témakörökhöz tartozó feladatokat vette napirendre:

- „mozgósítási ügyek” (pl. szakmai konferenciákon való részvétel, idősök világnapja, senior sport, Idősbarát Önkormányzati Díj);
- nyugdíjjal, nyugdíjak mértékével kapcsolatos ügyek;
- törvényi ügyek (szociális jogszabályok);
- érdekképviselés (pl. Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány);
- társadalmi részvétel (nyugdíjasok képzése, bevonása a társadalmi életbe, pl.: regionális és ágazati idősügyi tanácsok, képzések).

Fontos kiemelni, hogy 12 tagállamban van idősügyi törvény, Magyarországon nincs (holott Magyarországon a jogi szabályozás igencsak működik)!

Tekintettel arra, hogy munkám révén 2006 második felétől 2012 őszéig jómagam is tagja voltam a Baranya Megyei és Pécs Megyei Jogú Városi Idősügyi Tanácsnak, így szeretném megosztani tapasztalataimat a Tanács működésével kapcsolatban.

Baranya Megyei és Pécs Megyei Jogú Városi Idősügyi Tanács (továbbiakban: Tanács)

A Tanács megalakulását mint konzultatív, véleményező, javaslattevő testületet a Baranya Megyei Közgyűlés 2004. év áprilisi ülésén kez-

deményezte civil szervezetek javaslatára. Elnöke akkoriban dr. Kékes Ferenc, a Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke volt (akit később dr. Hargitai János megyei elnök váltott), alelnöke pedig dr. Toller László, Pécs Megyei Jogú Város polgármestere.

A Tanács alakuló ülésére 2005. április 20-án került sor. A Tanács koordinátora kezdetekben az Esélyek Háza, később, 2008-tól a Baranya Megyei Önkormányzat 117/2007. (XII. 5.) Kgy. határozatának 4. pontja értelmében a Baranya Megyei Önkormányzat Kastélypark Módszertani Otthona, majd új nevén Baranya Megyei Önkormányzat Kastélypark Idősokorúak Otthona lett.

A Tanács delegált tagjaként 2006. év közepétől mint módszertani osztályvezető, később (2008-tól) mint intézményvezető vettem át a Tanács működtetőjének és koordinátorának szerepét.

A Tanács tagjait¹ (19, melyből 2 szervezet nem delegált tagot) a megyei nyugdíjas érdekképvisellel rendelkező szervezetek, a megyei érdekképvisellel nem rendelkező szervezetek, az orvostudomány, a szociálpolitikai szervezetek, a tudományegyetem, a szociális intézmények, a történelmi egyházak, a nyugdíjbiztosítási igazgatóság, valamint civil szervezetek delegálták.

A Tanács céljai, feladatai között szerepelt a Baranya megyében, illetve Pécs városában élő idősokorúak folyamatos együttműködésének megvalósítása az önkormányzattal, valamint az idős emberek számára az életkörülményeiket érintő intézkedésekkel összefüggő konzultáció és javaslattételi lehetőség biztosítása. Emellett az idősokorúak körében összegződött közérdekű kérdések, érdekvédelmi jellegű gondok ismertetése, megvitatása, intézkedések kezdeményezése, továbbá javaslattételi lehetőség az idősokorúak életminőségét és életkörülményeit közvetlenül érintő megyei és városi közgyűlési döntések előkészítésében, valamint konzultáció kezdeményezése a jogszabályok, döntések végrehajtási tapasztalatairól.

A Tanács részére a Baranya Megyei Önkormányzat Kastélypark Idősokorúak Otthonának általam vezetett időszak alatt 3 ülést szerveztem, egyet-egyét 2008-ban, 2009-ben és 2010-ben.

A Tanács által adott évben megtárgyalandó témákkal kapcsolatban előzetesen minden tanácstagot/szervezetet levélben kerestem fel, és javaslatokat kértem. A tagok közül többeket a

szerint kerestem meg és kértem fel előadás megtartására, hogy mely témákat² tartották fontosnak, megvitatandónak. A Tanácsülésekre minisztériumi szakemberek mellett országos szervezetek képviselői is elfogadták meghívásomat (ld. lábjegyzet).

A Tanács üléseit minden esetben összevont ülésként tartottuk a Baranya Megyei Szociálpolitikai Kerekasztallal. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Tanács működtetésére intézményünk, a Baranya Megyei Önkormányzat Kastélypark Időskorúak Otthona nem rendelkezett speciálisan erre a feladatra elkülönítet pénzügyi forrással.

A Tanácsot mint konzultatív, véleményeket összegyűjtő testületet fontos szervnek tartom. Ugyanakkor megfigyeltem, hogy a Tanácsnak leginkább információgyűjtési szerepe volt. A Tagok elsősorban az illetékes (nem egy esetben minisztériumi) szakemberektől kértek közvetlen tájékoztatást az időseket, nyugdíjasokat érintő főbb kérdések, tervezett változtatások tekintetében. A problémák megfogalmazása és a kormányzati szervek felé történő továbbítása nem igazán jelent meg a Tanács működésében.

A Tanács „életében” fontos állomásnak tekinthető, hogy 2009. május 15-én csatlakozott a 2008. június 25-én Veszprémben – Győr-Moson-Sopron Megyei, Komárom-Esztergom Megyei, Vas Megyei, Győr Megyei Jogú Városi és Esztergom Városi Idősügyi Tanácsok mint alapítók által – megalakult Dunántúli Idősügyi Tanácsok Szövetségéhez (az alakuló ülésen személyesen is részt vettem). A szövetség célja, hogy a meglehetősen kapcsolathányos, szegényes eszközrendszerrel és semmiféle anyagi támogatással nem rendelkező Idősügyi Tanácsok eredményesebb munkát végezzenek a helyi és a kormányzati döntéshozók irányában az időskorúak helyzetének javítása érdekében.

A megállapodás alapján vállalt feladatok (SZMSZ szerint):

- szakmai tapasztalatszere Magyarországon és külföldön;
 - hatékony kommunikáció az érintett célcsoportok irányában;
 - közös kommunikációs csatorna kiépítése;
 - törekvés a szövetség feladatainak megvalósításához szükséges közös források megszerzésére.
- A Tanács funkcióját, betölteni kívánt célját tekintve jó kezdeményezésnek bizonyult az idősök érdekvédelme szempontjából.

Cselekvések, kezdeményezések az idősügy területén

Idősügyi Karta

Az Idősügyi Tanács 2001-ben megtárgyalta és elfogadta az Idősök Magyarországi Kartáját.

A Karta főbb pontjai:

- Részvétel a társadalom tevékenységében (az idősök teljes értékű polgárai, egyenrangú tagjai az országnak; fontos cél a generációk közötti együttműködés, és szükséges az idősök helyzetének nagyobb mértékű/hangsúlyosabb bemutatása a média által, továbbá a kormányoknak biztosítaniuk kell az idősök világnapja méltó megünneplését).
- Az időskori élet anyagi feltételei (az idősök jogosultak az igazságos nyugdíjrendszerre, az állam garantálja, hogy a szociális alapellátások hozzáférhetőek legyenek az idős ember lakóhelyén, ki kell küszöbölni a foglalkoztatásban az életkor szerinti hátrányos megkülönböztetést, biztosítani kell továbbképző programok lehetőségét).
- Egészségügy, szociális ellátás és gondozás (tanácsadói szolgálat igénybevételi lehetősége a kiszolgáltatott élethelyzetek megelőzése érdekében, figyelemmel kell lenni az idősök sajátos igényeire, az idős emberek számára elérhetővé kell tenni az egyes szolgáltatásokat, valósulhassanak meg idős-kutatások, és a szakképzések fejlesztése is nagyon fontos).
- Idősök jogainak védelme (szükséges lenne az idősjogi biztos intézménye).

„Idősekért Díj”

Az Idősügyi Tanács egy beadvány kapcsán 2005-ben új díj alapítására tett javaslatot. E szerint az idősek emberi méltósága, anyagi, fizikai, lelki egészsége, jóléte, az időskori aktivitás megőrzése érdekében kifejtett munka elismeréseként évente legfeljebb 20 fő részére „Idősekért Díj” adományozható, amelyet az idősek világnapja alkalmából ad át a szociális ügyekért felelős miniszter a Parlamentben.

Idősügyi Nemzeti Stratégia

A 2009-ben elfogadott Idősügyi Nemzeti Stratégia (81/2009. (X.6.) OGY határozat) az aktív idősödés elveivel összhangban készült el. Ennek megfelelően összefüggésben van az ENSZ alapelveivel, az Európai Unió törekvéseivel, a Társadalmi Befogadásról Szóló Közös Memorandummal, a lisszaboni stratégiával, a Berlini Nyilatkozattal, az AGE vezérelveivel, az Európai Szociális Chartával, a magyarországi Idősügyi Chartával, az Európai Bizottság Közleményével, valamint az öregedésről szóló Madridi Nemzetközi Cselekvési Tervvel, a WHO 2001-ben publikált Aktív Időskor Alapdokumentumával (Active Ageing – Policy Framework). Ez utóbbi dokumentum azért jelentett igazi áttörést, mert először gondolkodik az idős emberről a maga emberi teljességében. A figyelmet az emberi élet kiteljesedésére fordítja, és nem szűkíti le kizárólag a szociális és egészségügyi vonatkozásokra.

A stratégia legfontosabb céljai, hogy az idős ember mint a társadalom megbecsült tagja egészséges legyen, ne legyen magányos, biztonságban és védettségben élhessen.

Társadalmi Befogadás 1. Nemzeti Cselekvési Terv

Az időspolitika célkitűzései:

- időskori jövedelembiztonság fenntartása;
- idősbarát társadalmi és fizikai környezet megteremtése;
- az idősek társadalmi aktivitásának elősegítése;
- a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása;
- az időskorhoz kapcsolódó társadalmi attitűd formálása;
- generációk közötti szolidaritás erősítése.

Idősügyi Cselekvési Terv

A dokumentum az Idősügyi Nemzeti Stratégiához kapcsolódó, 2010–2012 közötti időszakot felölelő cselekvési terv. Arról nem találtam információt, hogy van-e jelenleg is hatályban lévő idősügyi cselekvési terv. A www.kormany.hu oldalon nem találtam sem nyilatkozatot, sem tanulmányt, mely az idősekkel lett volna kapcsolatos, kivéve egy olyan dokumentumot, amelyben 2012. március-8-án nyilatkozott Soltész Miklós államtitkár és Asztalosné Zupcsán Erika szociálpolitikáért felelős helyettes államtitkár az Idősek Európai Évének kapcsán az évben megrendezésre kerülő programokról (lásd lentebb).

Október 1. – idősök világnapja (ENSZ)

Az ENSZ-közgyűlés 1991-ben október 1-jét az idősök világnapjának nyilvánította. Az idősök napját ma Magyarországon minden intézményben megünneplik. Sok helyütt október hónap egyúttal az idősök hónapja, melynek keretében különféle programokat szerveznek számukra.

Idősbarát Önkormányzati Díj

Az Idősbarát Önkormányzat Díjat az 58/2004 (VI. 12.) ESZCSM-BM együttes rendelet szabályozza.

Az Idősbarát Önkormányzat Díjat – az Idősügyi Tanács által kidolgozott javaslat alapján – a szociális miniszter és a belügyminiszter alapította 2004-ben. Az alapítók a díj adományozásával az elért eredmények elismerése mellett arra szeretnék felhívni a figyelmet, hogy a településeken az önkormányzatok tehetnek legtöbbet a komplex időspolitika érdekében. Az Idősbarát Önkormányzat Díjra valamennyi helyi (települési, megyei, kerületi, fővárosi) önkormányzat pályázhat, ha alapfeladatán túl példamutató kezdeményezéseket tesz idősokorú lakossága érdekében, úgy is, mint:

- aktív tevékenységével elősegíti az idősokorúak életminőségének javulását, helyi szervezeteinek működését, valamint hozzájárul szabadidős programjaik megszervezéséhez;
- a helyi közéletbe, annak alakításába széleskörűen bevonja az idősokorú polgárokat, illetve szervezeteiket.

Idősek Akadémiája

A képzés célja, hogy a Parlament által elfogadott Idősügyi Nemzeti Stratégiát és az abban megfogalmazott új, időspolitikai szemléletet a társadalom széles körével megismertesse. Célja továbbá, hogy a résztvevők a megszerzett tudást továbbadhassák közösségük tagjainak.

Az Idősek Akadémiája országos hálózatként működik, minden megyében indítanak képzéseket, amelyek helyéről, idejéről, illetve témáiról a helyi lapokban, illetve nyugdíjas szervezeteknél lehet érdeklődni.

A program országszerte egységes tematikára épül, a következő témákat érintve:

- bevezetés az Idősügyi Nemzeti Stratégiába;
- az idősek helyzete ma Magyarországon;
- gazdasági aktivitás, foglalkoztatás, öngondoskodás és életúttervezés;
- nyugdíj és a nyugdíjrendszer fenntarthatósága;
- szociális szolgáltatások;
- élethosszig tartó tanulás, fejlődés;
- társadalmi részvétel és megbecsültség, generációk közötti kapcsolat;
- esélyegyenlőség, fellépés az ageizmus ellen;
- egészségi állapot, egészségügyi ellátások, szolgáltatások;
- mindennapi aktivitás, önmegvalósítás idős korban;
- aktualitások (idősügy, nyugdíj).

A *Madridi Idősügyi Cselekvési Terv regionális végrehajtási stratégiájának* tükrében Magyarországon több szinten, az alábbiak szerint változott az idősebb generációk életminősége, jövedelmi helyzete és társadalmi integrációja:

- Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2004-ben elfogadott rendelete értelmében az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülését országos hatáskörű szervként ellenőrzi.
- 2004–2006 között az Európai Szociális Alap forrásaiból Magyarország jelentős összeget fordított a nők foglalkoztatási helyzetének javítására, családbarát munkahelyek megteremtésére.
- A Kormány 2005-ben kidolgozta az egész életen át tartó tanulásról szóló stratégiát.

- Az 55 év feletti képzése céljából, elsősorban az információtechnológiai eszközök alkalmazásának segítése érdekében programok indultak.
- A Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány 2006-ban több mint hárommilliárd forint értékben támogatta nyugdíjasok gyogyüdülését.

2012 a tevékeny idősödés éve

2012 a tevékeny idősödés, a nemzedékek közötti szolidaritás, továbbá a demográfiai idősődéssel kapcsolatos kérdések felvetésének éve volt Európában.

A tevékeny idősor koncepciója az Amerikai Egyesült Államokból származik, ahol nem jött létre a bismarcki társadalombiztosítási rendszer és európai értelemben vett jóléti intézményrendszer.

Az aktív öregedés politikájának kiindulópontja, hogy az öregedés egy olyan folyamatként kezelendő, amely megtalálja az egészség, a társadalmi részvétel és biztonság lehetőségei között az optimális egyensúlyt, annak érdekében, hogy az emberek megtarthassák megszokott életminőségüket az öregedés folyamatában. A tevékeny idősödés koncepciója lényegében összekapcsolja a produktív idősödés gondolatát az életminőség és (a mentális és fizikai) jóllét megőrzésének gondolatával.

A tevékeny idősödés egy, az EU által támogatott szakpolitika, bár más nemzetközi szervezetek is – pl. az Egészségügyi Világszervezet (WHO), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) vagy a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) – intenzíven foglalkoznak a témával.

A tevékeny idősor alapelvei:

- jogok és kötelezettségek (függetlenség, társadalmi részvétel, méltóság, gondoskodás, önkitaljesítés);
- megelőzés és integráció: a szociális és egészségügyi rendszereknek funkciójukat tekintve át kell állniuk a megelőzésre;
- életút-megközelítés: annak felismerése, hogy az idősek nem alkotnak homogén tömeget;
- az intézményi korlátok lebontása (pl. kötelező nyugdíjba vonulás idejének meghatározása);
- kulturális változás (a hangsúly a sztereotípiák megváltoztatásán van);
- intergenerációs (multigenerációs) szolidaritás (fiatalok és idősek egymás iránti felelősségnek fokozása).

A tevékeny idősor koncepciója különböző közpolitikaiakat kapcsol egybe és határozza meg az új célokat:

- a foglalkoztatáspolitikán belül: az idősök foglalkoztatási lehetőségeinek bővítését (részidős foglalkoztatás);
- az oktatáspolitikán belül: élethosszig tartó tanulást, felnőttképzést, új kompetenciák megszerzését.

Az egészségügyben és a szociális ellátórendszerben a hangsúly a megelőzésre tevődik. Az önállóság (fizikai és szellemi aktivitás) minél tovább való megtartása.

A hatékony együttműködés elősegítésének céljából 2011 decemberében megalakult az Önkormányzati Idősügyi Tanácsok Együttműködési Fóruma (ÖITEF). Az ÖITEF-et az idősügyi tanácsok képviselői, valamint a Nemzeti Erőforrás Minisztérium (NEFMI) hozták létre. A Fórum célja, hogy a 2012 januárjában indult Tevékeny idősödés és a nemzedékek közötti szolidaritás európai évének eseményeit³ összehangolják.

A tevékeny idősödés 2012. évéhez az Európai Unió nem rendelt külön pénzügyi forrásokat (ez alól csak a nyitó és záró konferencia jelentett kivételt). A programokra a központi költségvetés Emberi Erőforrások Minisztériuma fejezetén belüli „Idősügyi programok” elnevezés alatt különítették el pénzügyi forrásokat.

A tevékeny öregedés elérésére irányuló motiváció fontos, és ennek érdekében szükséges kiemelni az erre hivatott számos kezdeményezést.⁴

Írásom jelen első részében bemutatam a magyarországi idősök helyzetét, demográfiai adatait, a magyarországi idősopolitika jellemzőit, ehhez szorosan kapcsolódva a második részben (KA-POCS téli száma) pedig az idősök ellátását biztosító szociális ellátórendszer főbb jellemzőit, az alap-, illetve szakosított ellátási formákat mutatom be. Továbbá megfogalmazom az idősellátás, idősopolitika igényeit, kihívásait, illetve javaslatokat teszek a lehetséges fejlődési irányvonalakra.

(Udvari, 2013, 26–37; Asztalosné, 2013, 3–9)

Irodalom

81/2009. (X.2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról

A Madridi Idősügyi Cselekvési Terv (MIPAA) az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (UNECE) Regionális végrehajtási stratégiájának (RIS) nemzeti nyomon követéséről szóló jelentés. Forrás: <http://www.google.at/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.szm.gov.hu%2Fdownload.php%3Fctag%3Ddownload%26docID%3D14810&ei=xo3zUq7BD4GBtAb3yIHABA&usg=AFQjCNG-ZZBZyhCOqCdvVdb-U3n1QyqVguQ&bv=bv.60799247,d.Yms> (Letöltés: 2014. 03. 17.)

Asztalosné Zupcsán Erika: Tevékenyen. *Kapocs*, 2013. XII. évf. I. szám. 3–9. p.

Bentlakásos idősellátás (Területi Szakértői Csoport), Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, TÁMOP 5.4.1. (Szakértők: Dr. Egervári Ágnes, Czibere Károly, Panker Mihály) 2011. október 10., 10. p.

Ferge Zsuzsa: Miért szokatlanul nagyok a magyarországi egyenlőtlenségek? *Esély*, 2008/2. 3–14. p.

Hablicsek László – Pákozdi Ildikó: Az előregedő társadalom szociális kihívásai. *Esély*, 2004/3. 87–119. p.

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyvert-felelos-allamtitkarsag/hirek/min-den-eletkornak-megvan-a-maga-szerepe> (Letöltés: 2014. 03. 17.)

<http://www.szm.gov.hu/main.php?folderID=13565&ctag=articlelist&iid=1&articleID=42440> (Letöltés: 2014. 03. 17.)

Információ idősöknek 2013. Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális Lakossági és Tájékoztatási Osztály. <http://www.google.at/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDwQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.kormany.hu%2Fdownload%2F1%2Ffa%2Fc0000%2Fid%25C5%2591seknek%2520sz%25C3%25B3%25C3%25B3%2520kiadv%25C3%25A1ny%25202013.doc&ei=moTzUqKQC4OTtQa-E2IEQ&usg=AFQjCNEt8hv1DPYR9E9ZaMBuyCyHU0ee1w&bv=bv.60799247,d.Yms> (Letöltés: 2014.03.17.)

Iván László: Gondolatok az idősödés szemléletű szociálpolitikáról Magyarországon. *Kapocs*, 2013. XII. évfolyam 1. szám. 10–17 p.

Magyar Közlöny, 2010. évi 185. szám (26318)

Monostori Judit: Öregedés. Forrás: http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/DemPort/07monostori_oregedes.pdf (Letöltés: 2014. 03.17.)

Mózer Péter: Szociálpolitika jövőjében. *Esély*, 2011/6. pp: 6–7.

Spéder Zsolt (2011.) (ed.): Bálint Lajos et.al. (KSH Népeség-tudományi Kutatóintézet): Demográfiai jövőkép. Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából. Budapest, 86–105 p.

Szalai József: Az idősorúak bentlakásos ellátása – gondolatok a nyugat-európai tapasztalatok tükrében. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_5/idoskoruak_bentlakasos.pdf (Letöltés: 2014. 03. 17.)

Széman Zsuzsa: Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. *Esély* 2008/3. 3–15 p.

Udvari Andrea: Tevékeny élet idős korban is. *Kapocs*, 2013. XII. évf. I. szám. 26–37.

Jegyzetek

- 1 A Tanács tagjai: Nyugdíjasok Baranya Megyei Képviselőlete, Nyugdíjas Klubok és Idősek „Életet az éveknek” Országos Szövetsége Baranya Megyei Szervezete, Nyugdíjasok Egyesülete Pécs, Mecsek Nyugdíjas Polgári Egyesület, Mozgáskorlátozottak Baranya Megyei Egyesülete, Társadalmi Egyesületek Szövetsége, Pécs Szociálpolitikai Kerekasztalának Idősügyi Munkacsoportja, PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, PTE ÁOK Egészségügyi Főiskolai Kar, Pécs Városi Orvosi Kamara, SZIME Baranya Megyei Tagozata, Baranya Megyei Önkormányzat Kastélypark Időskorúak Otthona, Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság Baranya Megyei Igazgatósága, Pécsi Egyházmegye (Pécsi Egyházmegyei Hatóság), Tolna-Baranyai Evangélikus Egyházmegye, Pécsi Zsidó Hitközség, Baranya Megyei Orvosi Kamara. Nem delegált tagot az alábbi két szervezet: Baranya Megyei Egészségbiztosítási Pénztár, Dunamelléki Református Egyházkerület Baranyai Református Egyházmegye.
- 2 Tárgyalt témák
2008. június 5.
- Baranya megye Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának felülvizsgálata (Löffler Tamás vezető tanácsos, BMÖ Humán szolgáltatási Főosztálya)
 - Az idősek ellátását érintő szolgáltatások változása Baranya megyében (Zárol Evelin mb. intézményvezető)
 - A nem állami fenntartású időseket ellátó intézmények működéséről (Kocsis József, SZOCEG Kht.)
 - Pécsi Nyugdíjasok Egyesülete beszámolója a Szabadkán működő, magyar nyugdíjasokat összefogó szervezettel, valamint a Szegedi Nyugdíjasok Egyesületével kötött megállapodásáról (Medvezky Antal elnök, Nyugdíjasok Egyesülete, Pécs)
 - Tapasztalatok az idősek önkéntesként való foglalkoztatásáról (Dr. Nagy Ibolya csoportvezető, Magyar Máltai Szeretetszolgálat Pécsi csoportja)
2009. május 7.
 - Mit tesz a megyei időskorúak érdekében a Baranya Megyei Önkormányzat, milyen kapcsolata van a kistérségi szervezetekkel? (Horváth Zoltán, a BMÖ Közgyűlésének Alelnöke)
 - Egészség és betegség, esélyek és kockázatok 60 év felett (Dr. Hazafi Klára főorvos asszony)
 - A szűrővizsgálatok és jelentőségük, fontosabb szűrővizsgálati módszerek (Fischerné Virág Éva, ÁNTSZ DDRI, Egészségfejlesztési Osztály)
 - Az idős emberek biztonságos közlekedése, a nyugdíjasokra vonatkozó főbb információk (Dr. Frick Tamás, Baranya Megyei Rendőr Főkapitányság, Közlekedésrendészeti Osztály)
 - Az Idősügyi stratégiáról és idősügyi törvényről (Dr. Majercsik János, Nyugdíjasok Országos Képviselőlete Jogi Bizottságának Elnöke, Budapest)
2010. május 7.
 - Tájékoztató a Baranya megyében működő szociális otthonok helyzetéről (Horváth Zoltán, a BMÖ Közgyűlésének Alelnöke)
 - A időskorúak otthoni ellátása, ápolása terén megfigyelhető tendenciák, a Szociális Háló Egyesület tevékenységének bemutatása (Dr. Rideg Lászlóné, s SZOHE intézmények igazgatója)
 - A jelzőrendszeres házi segítségnyújtás aktuális helyzete Magyarországon (Péntek Beáta vezető főtanácsos, Szociális és Munkaügyi Minisztérium)
 - A nyugdíjrendszer fenntartásával, átalakításával tervezett intézkedések, a megvalósításra váró munkaanyagok és háttéranyagok áttekintő összefoglalása (Asztalosné Zupcsán Erika főosztályvezető-helyettes, Szociális és Munkaügyi Minisztérium)
 - A Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány tevékenysége, valamint az alapítvány által biztosított szociális támogatási formák bemutatása (Karácsony Mihály, Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány Elnöke)
 - Civil szervezetek együttműködésének lehetőségei (Osvald Gyula, Nyugdíjasok Országos Képviselőlete, Elnökségi tag)
 - Egészségvédelmi programok lehetőségei az időskorú lakosság részére (dr. Kaszás Beáta, PTE ÁOK, Magatartástudományi Intézet)
- 3 Programok, tevékenységek 2012-ben, a tevékeny idősödés évében
- NCSSZI által kiírt Kor-Társ Idősügyi Program pályázat (a pályázati program támogatta kulturális, oktatási, egészségügyi és sportprogramok megvalósítását). A pályázatra 815 érvényes pályázat érkezett, melyből 213 kapott támogatást összesen 25 millió forintos keretösszegből.
 - Mozdulj Mama! elnevezésű sportesemény (séta-, gyaloglónap)
 - Nemzedékek Hete programsorozat (az idősek és tanulók találkozása volt a hangsúly)
 - Nemzedékek Napja (szabadtéri rendezvény a Millenáris Parkban)
 - „Erejük teljében lévő időskorúak napja”
Konferenciák, szakmai napok
 - Nyitókonferencia: 2012. március 5.
 - KSH-konferencia
 - TÁRKI-műhelybeszélgetés: 2012. június 1.

- Boldog Gizella Alapítvány, XI. Szakmai Nap, „MOZGÁSBAN”, Interprofesszionális és mozgásintervenció programok hatása az idősek életminőségére: 2012. május 11.
- Gyöngyi Egyesített Szociális Intézmény, Idősügyi Módszertani Konferencia: 2012. május 22.
- Hogyan járulhat hozzá a turizmus az aktív idősorhoz?: 2012. június 8.
- Idősek és idősödés a mai magyar társadalomban: 2012. november 8.
- „A családbarát közgondolkodás népszerűsítése” elnevezésű pályázat – a pályázatok támogatására rendelkezésre álló keret 62 000 000 forint volt. A pályázaton maximum 1 500 000 forint vissza nem térítendő támogatás volt igényelhető. Több mint 700 beérkezett pályázatból 100 felett volt a támogatott pályázatok száma.
- „Pihenjünk közösen!” – pályázat a gyermekeket nevelő családok közösségei számára. A rendelkezésre álló keretösszeg 31 000 000 forint volt. A pályázaton 500 000 forint volt a maximális vissza nem térítendő támogatás.
- Életút pályázat – a program támogatta, hogy a 60 év feletti generáció bemutathassa személyes múltjának egy-egy eseményét. Közel 2500 írásból 9 fő részesült megosztott I., II., III. helyezést jelentő díjazásban. További 60 fő különdíjban, 90 fő könyvjutalomban részesült. A díjazás összértéke 6 300 000 forint volt. Pályázati anyagok: www.eletut.kormany.hu
- „Hogyan őriztük meg...” – a pályázatban a legalább 40 éve házasság mutathatták be a hosszú házasság tapasztalatait. Közel 1000 írás érkezett a felhívásra, melyből 10 fő részesült fődíjban, további 40 fő egyéb díjazásban. A pályázatra 2 600 000 forint állt rendelkezésre.

4 Egészségügy, egészséges életmód, sport

A *Semmelweis Tervben* és a *Nemzeti Népegészségügyi Programban* rögzítésre került a folyamatosan növekvő számú idős lakosság életminőségének javítása (szemléletváltás az időskort illetően, az egészségügyi ellátórendszer idősbaráttá tétele, idősek bevonása a helyi közösségekbe).

„Tízezer Lépés” Program – célja, hogy a részt vevő szervezetek minden évben legalább 20 alkalommal rendezzenek gyalogló eseményt.

Országos Botos Gyaloglás Program – először 2008-ban lett meghirdetve, majd 2009-ben indították útjára a programot.

Lelki Egészség Országos Program (LEGOP) – mind az idősellátás, mind a rehabilitáció területén olyan komplex, integrált rendszer kialakítása történik, amely egyenlő hozzáférést, megfelelő kapacitású, költséghatékony, és különleges életkori igényeket is képes kielégíteni (alkalomszerű szűrések).

Az egészségügyi ellátórendszer idősbaráttá tétele – A geriatrai oktatás kiterjesztése, általánossá tétele az ápolói szakképzés rendszerében. A háziorvosi ellátás megerősítése érdekében: Országos Alapellátási Intézet Praxis Programjának célja a jelentkező önkormányzatok számára a tartósan betöltetlen háziorvosi alapellátás biztosítása. A fekvőbeteg-ellátás struktúrájának átalakítása az aktív és a krónikus kórházi kapacitások arányának krónikus és rehabilitációs egészségügyi szolgáltatások irányába való eltolása. Az otthonápolás megerősítése.

Rausch Attila

Gyermekotthonokban, lakásotthonokban nevelkedők társas kapcsolatai

A gyermekvédelmi szakellátásból kikerülő számos tekintetben hátrányos helyzetből kezdik meg önálló, felnőtt életüket (Rácz, 2012). Társadalomba való sikeres beilleszkedésükhöz elengedhetetlenül szükséges, hogy a fiatal felnőttek eredményesen befejezett tanulmányokkal, szakképzettséggel rendelkezzenek, emellett énképük, tanulási motivációjuk, szociális készségeik kellően fejlettek, társas kapcsolataik megfelelőek legyenek (Veczkó, 2007).

Kérdőíves vizsgálatunkkal a gyermekotthonokban és lakásotthonokban nevelkedő gyermekek és fiatalok társas kapcsolatainak feltárása volt a célunk. A módszer a vizsgálatban részt vevőkre jellemző iskolai szociális elsajátítási motívumok fejlettségének, iskolai közösséggel kapcsolatos jellemzőiknek és szociális önértékelésüknek felmérése volt, amely sajtárságokat összevetettük a korábbi tanulmányokban szereplő országosan reprezentatív eredményekkel, így azonosítva az eltéréseket és hasonlóságokat a szakellátás említett intézményeiben élő és a saját családjukban nevelkedő gyermekek, fiatalok között.

Gyermekvédelmi szakellátásban élők szocializációjának jellemzői

Kutatásunk a gyermekotthonokban és lakásotthonokban nevelkedő gyermekekkel, fiatalokkal foglalkozik. Bár a gyermekvédelmi szakellátás gondozási típusai közül ezek fokozatosan visszaszorulóban vannak, 2002 óta már a nevelőszülőknél elhelyezettek vannak többen (Papházi és Szikulai, 2008), továbbra is jelentős számban élnek itt is, és teljesen nem is váltható ki ez a gondozási forma. Nevelőszülőknél nincs lehetőség több (4-6) testvér együttes elhelyezésére, míg a gyermekotthonokban van – elhelyezésükkor a testvéreket igyekeznek együtt tartani (Herczog, 2001). A megfelelő mentális fejlődésű, alacsonyabb életkorú és problémamentes fiatalok na-

gyobb eséllyel kerülnek nevelőszülőkhöz, viszont akik enyhe vagy súlyos mértékben fogyatékosnak minősülnek, többnyire gyermekotthonban élnek (Neményi és Messing, 2007).

A család vagy az egészséges családi háttér hiánya, az emiatt elszenvedett érzelmi hátrány, a családi szocializáció zavarai és a szülők devianciája az anyaginál is jelentősebb mértékben befolyásolják negatív irányba a tanulási motívumok fejlettségét (Fejes és Józsa, 2005). Tehát az olyan családi háttér, amelyből szükségessé válik a gyermek kiemelése, negatív hatással van a tanuláshoz, iskolához való hozzáállására, ezáltal a tanulmányi eredményekre is. A társas közeg ugyancsak számos módon meghatározza a tanulási motívációt, elsősorban a kortársaknak és a pedagógusoknak van kiemelkedő szerepük e tekintetben (Józsa és Fejes, 2010).

A családi háttér mellett az iskola, illetve az iskolai közösség játszik kiemelkedő szerepet a társadalomba való sikeres beilleszkedésben, gyakorol jelentős hatást a szocializációs folyamatra (N. Kollár, 2004; Vajda, 2005), emellett az iskolai közösség befolyásolja az oktatás, nevelés eredményességét is (Mészáros, 2004). A gyermekvédelemmel foglalkozó szakirodalom szerint a pedagógusoknak több figyelmet kell fordítaniuk a gyermekvédelmi szakellátásban élő fiatalokra, mert gyakrabban fordulhat elő, hogy társaik gúnynevekkel és más címkékkel csúfolják őket, illetve eltávolodnak az iskolától, a tanulástól (Kravallik, 2004).

A szakellátásban nevelkedők szocializációs folyamatát negatívan érinti az is, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásba vétellel jellemzően megszakadnak korábbi kapcsolataik, a szakellátásba kerülést is traumaként élik meg (Kálmánchey, 2001; 2008). A családból történő kiemeléskor a gyermekvédelmi gondoskodásba vett kiskorú egy új, ismeretlen környezetbe kerül, gyakran új településre is, sok esetben új iskolába, új osztályközösségbe kell beilleszkednie. Tehát az addig meglévő kapcsolatai, kötődései sérülnek. A gyermekotthonokba, lakásotthonokba

bekerülők többségére jellemző, hogy elveszítik korábbi barátaikat, fontosabb kapcsolataik nagy részét, így baráti körük főként gyermekotthoni társaikból áll (Zsámbéki, 2004).

A nem megfelelő szocializáció, a vér szerinti családdal való kapcsolatok megszakadása, iskolázottsági problémák, az alacsony kudarcűrő képesség és az ellátásra szocializáltság, valamint az önálló életre való nevelés hiánya okozhatja azt, hogy minél hosszabb a gyermekek gondozási ideje, annál valószínűbb a további gondozás szükségessége, vagyis a gyermek későbbi társadalmi beilleszkedésének sikeressége fordítottan arányos a gyermekvédelmi szakellátásban eltöltött idővel (Szikulai, 2003).

Kutatási kérdések

Vizsgálatunk célja feltárni a gyermekotthonokban, lakásotthonokban nevelkedő gyermekek, fiatalok társas kapcsolatainak főbb jellemzőit, és megvizsgálni, ezek milyen mértékben térnek el a saját családjukban nevelkedőktől. A következő kérdésekre keressük a választ: milyen tényezők határozzák meg a neveltek szociális önértékelését? Hogyan változnak szociális elsajátítási motívumai, szociális önértékelésük életkoruk, illetve az iskolai évfolyam előrehaladtával? Hogyan ítélik meg az iskolai közösség tekintetében a tanáraikkal, illetve osztálytársaikkal való kapcsolatukat? Van-e különbség a nemek és gondozási típusok között? Az országos mérések eredményeivel való összevetésekhez kapcsolódóan pedig ezeket a kérdésköröket vizsgáljuk: szociális elsajátítási motívumai milyen mértékben térnek el többségi társaikhoz képest? Szociális önértékelésük, tanáraik megítélése osztálytársaik percepciójának tekintetében eltérnek-e az országos átlagtól?

A vizsgálat módszerei

Vizsgálatunkat a Közép-Dunántúl régió összesen 10 gyermekotthonában és lakásotthonában végeztük. A kutatás során összesen 85 gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekkel, illetve fiatallal töltöttünk ki kérdőívet, ebből 47 fő gyermekotthonban, 38 fő lakásotthonban él. A kérdőívet kitöltők életkora 10 és 19 év között volt, közülük 51-en általános iskolába, 34-en középiskolába járnak (26

fő szakiskolába, 8 fő szakközépiskolába), 3–12. évfolyamon. Mintánkban a fiúk (53%) és a lányok (47%) aránya megegyezett ($\chi^2=0,29$; $p>0,05$).

Az adatgyűjtéshez online kérdőívet használtunk. A kitöltést a gyermekotthonok, lakásotthonok vezetői, nevelői felügyelték, akik biztosították, hogy a kitöltők azonos körülmények között, önállóan válaszolhassanak a kérdésekre.

Kérdőívünk főbb részeiben nagymintás, országosan reprezentatív kutatások kérdőívskálákat alkotó tételeit adaptáltuk, azzal a céllal, hogy az általunk kapott értékeket összevethessük ezekkel a vizsgálatokkal. Ezen a módon a kitöltők szociális elsajátítási motívumait, szociális önértékelését és iskolai közösséggel kapcsolatos megítélését mértük fel. A vizsgált skálák megbízhatósága minden esetben megfelelő volt (1. táblázat), az eredmények összehasonlíthatók az országos mérések eredményeivel.

Emellett kutatásunk során adatokat gyűjtöttünk többek között a vizsgált gyermekek, fiatalok tanulmányi eredményeiről, tervezett iskolai végzettségéről, iskolán kívüli elfoglaltságairól és a gyermekvédelmi gondoskodásban eltöltött idejéről is.

Szociális elsajátítási motívumok

Vizsgálatunk kérdőívében 12 tétel a szociális elsajátítási motívumokra vonatkozott. Ebből 6 állítás a felnőttkapcsolati, 6 a kortárskapcsolati elsajátítási motívumhoz tartozik. Ezek az ötfokú Likert-skálán értékelhető állítások „a társas interakció kezdeményezésével, befolyásolásával, fenntartásával, az ebben mutatott kitarással kapcsolatosak. Megfogalmazódik bennük a társak általi elfogadásra való törekvés” (Józsa, 2007. 112. o.). A szociális elsajátítási motívumok és a szociális készségek között szoros kapcsolat van, ezek fejlettsége meghatározó az iskolai közegben való boldoguláshoz (Józsa, 2007).

Szociális önértékelés és iskolai közösség

A kitöltők szociális önértékelését és iskolai közösséggel kapcsolatos vélekedését az *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása* nevet viselő kutatás során alkalmazott kérdőív-tételeket adaptálva mértük fel, ezáltal biztosítva a lehetőséget az országos eredményekkel való összehasonlításra (Németh és Költő, 2011).

1. táblázat**A kérdőívben alkalmazott skálák reliabilitása**

Skála neve	Kérdőív-tételek száma	Reliabilitás (Cronbach-alfa)
Szociális kortárskapcsolati elsajátítási motívum	6	0,82
Szociális felnőttkapcsolati elsajátítási motívum	6	0,75
Szociális önértékelés	5	0,77
Iskolai közösség – tanári megítélés	4	0,74
Iskolai közösség – osztálytársak percepciója	3	0,74

2. táblázat**A vizsgált skálák közötti korrelációk**

Skála neve	Kortárs	Felnőtt	Szoc.	Tan.	Oszt.
Kortárs		0,65**	0,55**	0,47**	0,44**
Felnőtt	0,65**		0,26*	0,33**	0,26*
Szoc.	0,55**	0,26*		0,26*	0,28**
Tan.	0,47**	0,33**	0,26*		0,51**
Oszt.	0,44**	0,26*	0,28**	0,51**	

Megjegyzés: Kortárs = Kortárskapcsolati elsajátítási motívum, Felnőtt = Felnőttkapcsolati elsajátítási motívum, Szoc. = Szociális önértékelés, Tan. = Tanári megítélés, Oszt. = Osztálytársak percepciója.

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ szinten szignifikáns korreláció.

A kérdőívben a kitöltők szociális önértékelését 5 állításon keresztül vizsgáltuk, melyeket négyfokú Likert-skálán kellett értékelniük. A kapott értékeket közös skálára vonhatjuk össze, amely segítségével a tanulók társas elfogadottságát mérhetjük, valamint látható, hogy mennyire könnyen teremtenek kapcsolatot a társas környezetükkel. Minél magasabb pontszámot érnek el ezen a skálán a megkérdezett gyermekek, fiatalok, annál inkább gondolják magukról, hogy könnyen barátkoznak, kedvelik meg őket a többiek. (Németh és Költő, 2011)

Az iskolai közösséggel kapcsolatban 7 állítás szerepelt, melyből 4 a tanári megítélésre, 3 az osztálytársak percepciójának leírására szolgált, ezek szintén Likert-skálán voltak értékelhetők. A tanári megítélés állításai a tanárikaival való kapcsolatuk megítélésére, a tőlük kapott segítségre vonatkoznak. Az osztálytársak percepciójára vonatkozó kérdőív-tételek az osztályközösséggel, elfogadással összefüggésben fogalmaztak meg állításokat. (1. táblázat)

Gyermekotthonokban, lakóotthonokban nevelkedők társas kapcsolatait meghatározó tényezők

Az adatok elemzése során először megvizsgáltuk a kérdőív skálái közötti összefüggéseket. (2. táblázat) Ahogy várható volt, a két szociális elsajátítási motívum között és a két iskolai közösséggel kapcsolatos változó között is erősebb, szignifikáns korreláció tapasztalható. A szociális önértékelés skálája az összes többi skálával korrelál, és a kortárskapcsolati elsajátítási motívummal van a legszorosabb kapcsolatban. Lineáris regresszióval megvizsgálva a kortárskapcsolati elsajátítási motívum 29,9%-ban, szignifikánsan magyarázza a szociális önértékelés fejlettségét.

Ezekon felül az osztálytársak percepciójának skálája és a tanulmányi átlag között találtunk kapcsolatot ($r=0,38$; $p < 0,01$). Továbbá a vizsgált gyermekek, fiatalok tervezett iskolai végzettsége korrelált a szociális önértékelésükkel ($r=0,25$;

$p < 0,05$) és az iskolai közösséggel kapcsolatos két skálával, osztálytársaik ($r = 0,22$; $p < 0,05$) és tanáraik ($r = 0,23$; $p < 0,05$) megítélésével. Az iskolán kívüli elfoglaltságok, gyermekvédelmi gondoskodásban eltöltött idő és a társas kapcsolatokra vonatkozó jellemzők között nem találtunk összefüggést.

A megkérdezett gyermekek és fiatalok szociális önértékelés-skálán elért 15,35 pontos átlaga nem tér el szignifikánsan az országos mérések 15,9 pontos átlagértékétől (Németh és Költő, 2011). Eredményeink szerint e jellemzőjükre a kortársaik elfogadásának elnyerését célzó motívumuk fejlettsége van jelentős hatással.

A szociális elsajátítási motívumok és a szociális önértékelés életkori változásai

A megkérdezett fiatalok szociális elsajátítási motívumai életkoruk és az iskolai évfolyamok előrehaladtával jelentős mértékű, folyamatos csökkenést mutatnak. A kortárskapcsolati elsajátítási motívum csökkenése a 3–4. évfolyamtól kezdve folyamatos. A felnőttkapcsolati elsajátítási motívum esetében a 3–4. évfolyam 87%p feletti értékéről 7–8. évfolyamra 52%p alá esik, majd a 9–10. évfolyam kisebb emelkedését követően 11–12. évfolyamon visszaesik 54,5%p-ra. A szociális önértékelés skáláján is megfigyelhető a negatív tendencia, bár 5–10. évfolyamig 76%p körüli értéken stagnál, mielőtt valamivel 73%p alá esne (3. táblázat).

Az országos eredményekkel összevetve megállapítható, hogy szakellátásban nevelődőknél 3–4. évfolyamon a szociális elsajátítási motívumok fejlettsége magasabb szintről indul, a különbség csak a felnőttkapcsolat esetében szig-

nifikáns ($t = 4,18$; $p < 0,01$). A többi évfolyamon is összevetve az értékeket elmondható, hogy nincs jelentős eltérés az országos adatokhoz képest ($p > 0,05$), a gyermekotthonokban, lakásotthonokban élők szociális elsajátítási motívumai hasonló mértékben csökkennek az iskolai évfolyamok előrehaladtával.

Iskolai közösséggel kapcsolatos tényezők

A megkérdezettek túlnyomó többsége (70,2%) szerint osztálytársaik elfogadják olyanak, amilyenek. Sokan (61,2%) úgy vélik, osztályuk tanulói szívesen vannak együtt, valamint nagyobb részük (52,9%) úgy érzi, osztálytársai kedvesek és segítőkészek. Összességében az osztálytársak percepciójának skáláján 11,31 pontos átlagot értek el.

Az országos mérésen az osztálytársak percepciójának átlaga 11,3 pont volt (Németh és Költő, 2011), a két érték között nincs szignifikáns különbség ($p > 0,05$). Vagyis nem találtunk eltérést az országos eredményekhez képest.

A tanáraikkal való kapcsolatot a kitöltők az országos eredményekkel megegyezően értékelték ($p > 0,05$). A tanári megítélés skáláján a kérdőívet kitöltők átlagosan 13,42 pontot értek el, míg az országos mintán a tanárok skálaátlaga 13,7 (Németh és Költő, 2011).

A válaszadók 48,2%-a értett egyet azzal az állítással, mely szerint tanáraik igazságosan bánnak velük, 61,9% szerint kapnak segítséget, ha szükségük van rá, és 41,6% gondolja úgy, hogy tanáraik ösztönzik őket véleményük elmondására, továbbá 51,8% véleménye szerint tanáraikat érdekli az egyéniségük.

3. táblázat

A szociális elsajátítási motívumok és a szociális önértékelés életkori változása

Skála	Iskolai évfolyamok				
	3–4.	5–6.	7–8.	9–10.	11–12.
Kortárskapcsolati elsajátítási motívum	83,3	71,0	67,4	65,5	56,4
Felnőttkapcsolati elsajátítási motívum	87,2	65,3	51,4	59,2	54,5
Szociális önértékelés	85,0	76,1	76,0	76,6	72,5

Megjegyzés: A táblázat értékei százalékpontban kifejezve, egy tizedes jegyre kerekítve szerepelnek.

Nemek és a két gondozási típus közötti különbségek

Megnéztük a nemek közötti különbségeket is. Elmondható, hogy a kortárskapcsolati elsajátítási motívum fiúknál a kevésbé fejlett ($t=2,19$; $p<0,05$). A tanári megítélés tekintetében is szignifikáns különbség található a megkérdezett fiúk és lányok között: a lányok jobbnak ítélik meg a tanáraikkal való viszonyukat ($t=2,32$; $p<0,05$). Nemek tekintetében nem találtunk eltérést más, társas kapcsolataikat jellemző változók között.

A szociális elsajátítási motívumok fejlettségének nemek közötti eltérése tükrözi az országos mérések eredményeit, a lányok motiváltabbak kortársaik elfogadásának elnyerésére (Józsa, 2007). A tanáraikkal való kapcsolatukat országosan a fiúk ítélték jobbnak (Németh és Költő, 2011), az általunk megkérdezetteknél azonban a lányok értékei voltak magasabbak. Eszerint a szakellátásban nevelkedő lányok jobban érzik azt, hogy tanáraik segítőkészek, érdeklődnek irántuk az iskolában.

A gyermekotthonokban és lakásotthonokban élők között társas kapcsolataik jellemzői közül a szociális önértékelésüknel lehetett csak szignifikáns különbséget kimutatni. A mintában szereplő lakásotthonokban nevelkedő fiatalok szociális önértékelése alacsonyabb, mint a gyermekotthonokban élőké ($t=2,05$; $p<0,05$). Ezen kívül csak a tervezett iskolai végzettség tekintetében találtunk eltérést, a gyermekotthonokban élők magasabb iskolai végzettséget szeretnének szerezni.

Összegzés

Gyermekotthonokban és lakásotthonokban élő gyermekekkel, fiatalokkal végzett kutatásunk során törekedtünk arra, hogy feltárjuk a társas kapcsolataikat meghatározó tényezőket, valamint megvizsgáltuk, milyen mértékben térnek el a saját családjukban nevelkedőktől.

Eredményeink szerint a megkérdezettek szociális önértékelésére kortársaik vannak jelentős hatással. A szociális elsajátítási motívumok fejlettségében nem találtunk jelentős eltérést a többségi fiatalok eredményeihez képest. A szociális önértékelésük tekintetében, valamint az iskolai közösséggel kapcsolatban sem az osztálytársak percepcióját nézve, sem a tanári megítélés skáláján nem volt

eltérés az országos mérések eredményeihez képest. Továbbá a két vizsgálatban szereplő gondozási forma között csak a szociális önértékelés tekintetében találtunk jelentős különbséget, ennek egyik oka lehet, hogy a gyermekotthonokban nevelkedők feltehetően nagyobb részt kerülnek kapcsolatba hasonló helyzetben lévő fiatalokkal.

A gyermekvédelmi szakellátás vizsgált gondozási típusaiban élő gyermekek és fiatalok társas kapcsolatainak fejlettsége csak egy része azoknak a feltételeknek, amik a társadalomba való eredményes beilleszkedéshez szükségesek. A kutatás eredményei alapján látható, hogy társas kapcsolataik tekintetében a szakirodalom (pl. Kravalik, 2004) feltételezései ellenére nincs kimutatható eltérés a többségi fiatalok szintén önjellemzően alapuló eredményei között. A gyermekotthonokban, lakásotthonokban élő fiatalok iskolai közösségben, társas kapcsolatok terén tapasztalt problémái, nehézségei nem feltétlenül a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők sajátosságainak tekinthetőek.

Viszont messzemenő következtetéseket mindezek alapján még nem vonhatunk le, ahhoz nagyobb mintás vizsgálatokra van szükség, melyekbe bevonjuk a nevelőszülőknél nevelkedőket is, és törekszünk arra, hogy mintánkban reprezentáljuk a gyermekvédelmi szakellátásban élők gondozási típusok szerinti eloszlását.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Irodalom

Fejes József Balázs és Józsa Krisztián (2005): A tanulási motiváció jellegzetességei hátrányos helyzetű tanulók körében. *Magyar Pedagógia*, 105. 2. sz. 185–205.

Herczog Mária (2001): *Gyermekvédelmi kézikönyv*. KJK-Kerszöv, Budapest.

Hodosán Róza és Nyitrai Ágnes (2010): A gyermekvédelem az OSAP tükrében. Kapocs, 9. 4. sz.

Józsa Krisztián (2005): A képességek és motívumok kölcsönös fejlesztésének lehetősége. In: Kelemen Elemér és Falus Iván (szerk.): Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Műszaki Könyvkiadó. 283–302.

Józsa Krisztián (2007): Az elsajátítási motiváció. Műszaki Kiadó, Budapest.

Józsa Krisztián és Fejes József Balázs (2010): A szociális környezet szerepe a tanulási motiváció alakulásában: a család, az iskola és a kultúra hatása. In: Zsolnai Anikó és Kasik László (szerk.): A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 134–162. o.

Kálmánchey Márta (2001): Nevelőszülőknél élő gyermekeknél előforduló pszichés problémák. Család, gyermek, ifjúság, 10. 2. sz.

Kálmánchey Márta (2008): „Nevelőszülő gyermekek” leggyakoribb iskolai nehézségeinek pszichológiai elemzése. Család, gyermek, ifjúság, 17. 6. sz.

Kravalik Zsuzsanna (2004): Együttműködés a gyermekvédelmi igazgatásban. Család, gyermek, ifjúság, 13. 4. sz.

Mészáros Aranka (szerk., 2004): Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

N. Kollár Katalin (2004): A társas kapcsolatok, személyközi vonzalom és a csoportfolyamatok. In: N. Kollár Katalin és Szabó Éva (szerk.): Pszichológia pedagógusoknak. Osiris, Budapest. 279–309.

Neményi Mária és Messing Vera (2007): Gyermekvédelem és esélyegyenlőség. Kapocs, 6. 1. sz.

Németh Ágnes és Költő András (2011, szerk.): Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja. Az Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása című, az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben zajló nemzetközi kutatás 2010. évi felméréséről készült nemzeti jelentés. Országos Gyermek-egészségügyi Intézet, Budapest.

Papházi Tibor és Szikulai István (2008): Gyermekvédelem és statisztika. Kapocs. 7. évf. 2. sz. 2012.02.17-i megtekintés, Kapocs [Online] http://ncsszi.hu/kapocs-folyoirat-1_12/kapocs-2008-2_23/kapocs-vii.-evf.-evzaro-szam-%2839%29-4_107.

Rácz Andrea (2012): Gyermekvédelemben nevelkedettek helyzete a kutatások tükrében. In: Rácz Andrea (szerk.): Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei. Rubus Egyesület, Budapest. 13–34.

Szikulai István (2003): Beszámoló a gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utánkövetés vizsgálatáról. Kapocs, 2. 2. sz.

Vajda Zsuzsanna (2005): Intézmények szerepe a gyermeknevelésben. In: Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (szerk.): Neveléslélektan. Osiris, Budapest. 281–362.

Veczkó József (2007): Gyermekvédelem Pszichológiai és Pedagógiai Nézőpontból. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Zsámbéki Eszter (2004): A lakóotthonokban élő gyermekek helyzete. Család-Gyermek-Ifjúság, 13. 2. sz. 5–19.

Lovász László Gábor

Az emberi jogok (eddiggi) utolsó generációjáról – és egy fenntarthatóbb, biztonságosabb Európáról

„Akik nem ismerik a múltat, arra ítéltetnek, hogy újra átéljék azt.”

George Santayana
amerikai-spanyol filozófus (1863–1952)

Bevetesként röviden arról, hogy jelen cikkem miről is kíván átfogó képet adni. Lesz benne szó a jogról (mi is a jog? – azt senki se tudja pontosan), európai és globális gazdasági, társadalmi, demográfiai, és azon belül különösen komplex szociálpolitikai-foglalkoztatáspolitikai folyamatokról, továbbá Európa és különösen az Európai Unió helyzetéről, helyéről, jövőjéről – mindezekről a múltból kiindulva. Számos releváns és összetett adatot és tendenciát igyekszem egyszerre és egymásra építve bemutatni, érzékeltetve azt, hogy a jövő legnagyobb kihívása az alacsonyan képzett munkaerő kezelése, fejlesztése lesz, és azt is, hogy bármit is lépünk, minden területen és téren konkurenciával és kritikával fogunk szembesülni. Márpedig a jövő, különösen a számítástechnika és robotika hétköznapi értelemben alábecsült vagy mintegy „természetesnek vett” fejlődése miatt – ami ma egyébként a XVIII. századi angliai ipari forradalom jegyeit is mutatja – már egy teljesen más, új világot fog kreálni, mint ahogy eddig bármikor is sejtettük. Korábbi axiómák, vélelmek és tapasztalatok, valamint eddig bevált jó gyakorlatok és mindezek alapján kialakított, kitaposott szakpolitikák egyértelműsége teljes mértékben meg fog dőlni. Végezetül arról is szót ejtek majd, hogy a fogyatékkal élő emberek mint munkaerő miért képeznek majd értékes, potenciális humántőkét a korábbi, lesajnált és szociális segregált kategória helyett.

Mi a jog? Lehetséges-e együtt kezelni az emberi jogokat és a fenntartható fejlődést?

A jogot kétféleképpen is meg lehet közelíteni, mint fogalmat. Az egyik megközelítése az, hogy egy új, (feltétel nélkül) követendő normát kíván kialakítani a jogalkotó, elvárja s egyben kikényszeríti a jogalanyoktól annak betartását, mint például a halálbüntetés általános tilalmát – amely minden más egyéb rendelkezést és szempontot felülír, adott esetben még akár az alkotmányt is. Ez elsősorban az absztrakt jogok területén érvényesül, mint amilyenek az emberi jogok. A másik megközelítés, hogy a jogot kell igazítani az emberekhez, a való élethez és tényleges szükségletekhez, és nem fordítva, mert a szó szerinti absztrakt jogalkalmazás is kontraproduktív lehet, a jogalkotó szándékához képest adott esetben rosszabb helyzetet teremthet, mint amilyen a kiindulási pont volt. Ennek legismertebb eszköze a pozitív diszkrimináció (előnyben részesítés) vagy az aktív lépéseket is feltételező esélyegyenlőség biztosítása. Ez utóbbi területen egy általános normát gyengítenek azzal, hogy bizonyos esetekben speciális szabályokat alkalmaznak az általános norma ugyan eltérő módon történő, de nagyobb fokú érvényesülése érdekében. E kettő megközelítési mód folyamatosan és egyszerre van jelen, és sokszor válasz elé állítja még a legfelkészültebb jogtudósokat is, nemhogy a laikusokat.

A kelet-európai rendszerváltásokat követően az emberi jogok területe, mint a politikai és nemzetközi jogi diskurzus alapja, különösen fölerősödött, olyannyira, hogy az Európai Unió is a zászlajára tűzte ezt a kérdést a Maastrichti Szerződés (1993) révén, holott az 1970-es években még kizárólag gazdasági közösségként tekintett magára. Korábban léteztek más, elsősorban stratégiai-politikai, (valamint kisebb mértékben) kulturális és szociális kérdésekkel is foglalkozó egyéb európai intézmények, mint például a 2010-ben megszűnt Nyugat-Európai Unió, avagy a még mindig létező, de az EU intézményeinek árnyékában erősen a helyét és szerepét kereső, londoni alapítású Európa Tanács. Ráadásul az utóbbi időben az ENSZ ellentmondásosan ugyan, de talán mintha jobban megjelenne, mintegy láthatóbbá válna, még hozzá elsősorban a fenntartható fejlődés és a globális ügyek és válságok kezelésének területén. Mindezek után felvetődhet a kérdés, hogy az absztraktnak vélhető emberi jogok (és azon belül különösen a XXI. század) első emberi jogi egyezményében¹ foglalt fogyatékossággal élő személyek jogai² és a sokkal inkább gyakorlati megközelítést igénylő fenntartható Európa kérdése hogyan is függ össze. Nos, jobban, mint hinné az ember. Nézzük először az európai szociális modell és a demográfia kérdéseit!

Európa gazdasági és szociális vakvágányon az elmúlt évtizedekben?

Három évtized után vissza kell kanyarodnunk a nyolcvanas évekhez, amikor Mitterrand francia elnök kormányzata 65-ről 60 évre szállította le a nyugdíjkorhatárt anélkül, hogy Franciaország finanszírozásának a jövőjét fenntartható módon biztosította volna, hiszen a várható élettartam akkor is és azóta is folyamatosan nő (kb. 75 évről 80 évre).³ 1965-höz képest 2007-ben a franciák a megnövekedett életkor és a nyugdíjkorhatár csökkentése okán ugyanis már 15 évvel többet töltöttek nyugdíjban ténylegesen, ellentétben a dél-koreaiakkal, a németekkel vagy a csehekkel, ahol valóban emelkedett a nyugdíjkorhatár. Magyarország szintén az élmezőnyben van a maga 10 éves „visszafejlődésével” (ennyivel csökkent fokozatosan az elmúlt évtizedekben a tényleges nyugdíjba vonulás ideje), legalábbis a Világbank 2012-es, átfogó adatai szerint.⁴

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) egy – még a mostani pénzügyi válság kirobbanását megelőzően, az ezredfordulót követő „arany” években készített – tanulmányában úgy becsülte, hogy a fejlett Nyugat növekedési üteme a következő évtizedekben csak töredéke lesz az 1970 és 2000 között mért adatoknak.⁵ Továbbmenve, a *Wim Kok* volt holland miniszterelnök által vezetett Magas Szintű Munkacsoport 2004 novemberében azt állapította meg, hogy a feltörekvő Ázsia mellett komoly kihívást fog jelenteni az európai gazdasági növekedés szerény mértéke is: 2040-re a 2000-es tendenciákat alapul véve az EU-ban az egy főre eső GDP immáron 20%-kal lesz alacsonyabb, mialatt Ázsiában a gazdasági növekedés duplája lesz az európai értéknek, igaz, alacsonyabb bázisról is indul. Az Európai Bizottság 2011-es becslése alapján várhatóan az Európai Unió részesedése a világ GDP-jéből a 2010-es 29%-ról le fog esni 15–17%-ra.⁶ Ez még akkor is így lesz, ha jelenleg az Európai Unió a világ összgazdasági (fogyasztói) teljesítményének 18,6%-át adja a vásárlóerő paritást vizsgáló (azaz egy nemzetközi életszínvonal-számításon alapuló) statisztika szerint, amellyel jelenleg megelőzi az USA-t és Kínát is.⁷ A Kok-jelentés már 10 éve is azt állította, hogy: „közép- és hosszú távon nem kevesebb fogrog kockán, mint az Európa által kiépített társadalom fenntarthatósága.”⁸

A trend folytatódott, és az újabb, pontosabb előrejelzések alapján az Európai Bizottság a tavaly október végén publikált kiadványában is arra a következtetésre jutott, hogy az Európai Unió részesedése (aránya) a világ GDP-jében a következő négy évtizedben mintegy a felére csökkenhet úgy, hogy az EU népessége két, jelenlegi magyarországi lakossággal fog zsugorodni, még a jelenleginél liberálisabb bevándorlási politika mellett is.⁹ A *Financial Times* 2014. április 30-i száma ugyanakkor már arról írt, hogy Kína a gazdasági termelés tekintetében már ebben az évben átveszi a stafétát az USA-tól, aki 1872 óta a világ elsőszámú gazdasági hatalmának számít (n.b.: de nem az egy főre eső GDP tekintetében!).¹⁰ Megjegyzem, hogy a versenyképesség, gazdasági növekedés és szociális ellátórendszerek kapcsolata tekintetében is érdekes a kép, hiszen a hivatalosan kommunista berendezkedésűnek mondott Kínában gyakorlatilag nem létezik átfogó és egységes(ebb) társadalombiztosításon alapuló szociális védőháló, olyan legalábbis

nem, mint amelyet mi Európában ismerünk, és inkább az egyesült államokbeli megközelítés felé hajlanak, bár egyre komolyabb törekvés látszik a szociális védelmi vívmányok bővítésére.¹¹

Mit mutat – és merre mutat a „történelem ujja”?

Az ipari forradalmakat megelőzően az éves gazdasági növekedés évszázadokon keresztül az 1950-es évekig legfeljebb 1% körül alakult Európában – és ez volt a természetes.¹² Európa a világ legfiatalabb civilizációjaként részben zordabb időjárásának, magas népszaporulatának és a Henry Kissingerhez köthető elméletben definiált vetélkedő egyházi-világi politikai kultúra (mint a politikai váltógazdaság egy speciális formájának) együttes kialakulásának¹³ köszönhetően indulhatott el diadalútjára a földrajzi felfedezéseket és az ottani országok természeti és emberi erőforrásainak kíméletlen kiaknázását követően, más civilizációkat maga alá gyűrve, részben az ókori rabszolgaság intézményének tulajdonképpen felújításával.¹⁴ Hogy miért fontos ez? Mert Kelet- és Nyugat-Európa adottságai, kihívásai és lehetőségei ennél fogva gyökeresen mások, így az azokra adandó válaszok is eltérőek. Ennek mélyebb megértéséhez újfent vissza kell tekintenünk egy olyan korra, amikor a termelékenység-robbanás megindult, és vele együtt az egy főre eső GDP növekedése is.

Egy demográfiai „ellenforradalom” kellős közepén lennénk?

Úgy tűnik. Európa népessége – szinte egyedülként a többi kontinenshez képest – legfeljebb szinten marad, vagy inkább minimálisan, de csökkenni fog. Az Európai Bizottság becslése szerint a 65 év felettiek száma 2050-ig közel 60 millióval fog nőni, miközben egyre kevesebb aktív korú lesz (itt 48 milliós csökkenés várható).¹⁵ Az előbbi, idősebb generáció számára már mindennapos élmény lesz a kisebb-nagyobb, a hajlott kora összefüggő fogyatékoságok megtapasztalása is. A százévesek száma 2050-ig ezer százalékkal fog nőni, de még a 65 éven felüliek aránya is 188%-kal bővül. Az idősödéssel kapcsolatos teljesítményromlást jelentő betegségek, pl. demencia és Alzheimer-kór a tévhittel ellentétben elsősor-

ban nem a fejlett országok lakóit fogja érinteni, hiszen a magasabb életszínvonal és a jobb munkakörülmények, hatékonyabb egészségmegőrzés okán fittebben is élnek az emberek Nyugaton (többek között ennek köszönhető a magasabb átlagéletkor is Kelet-Európához képest).¹⁶

A termékenység a világon 1950-hez képest a felére esett 2013-ra, és az afrikai kontinenten leszámítva átlagosan valamivel kevesebb, mint 2 gyermeket vállalnak világszerte a nők. Európában ez a szám ugyan egyedülállóan nőtt valamelyest a 2000-es évektől, de 2011-ben is csak 1,57 volt. Kína éppen most lazított némelyest eddigi egykepolitikáján (holott szintén 1,6 körüli értékkel rendelkezik az ázsiai ország).¹⁷ Mindeközben az EU-ban az 1960-as évektől kezdve közel 100 millióval nőtt a népesség, és ennek a növekménynek közel 70%-át elsősorban a nyugat-európai országokat érintő, főleg a volt gyarmataikról érkező bevándorlás adta az Európai Bizottság értékelése szerint.¹⁸ Ugyanakkor drámai tendenciák indultak el különösen Közép- és Kelet-Európában, de még Európa motorjában, Németországban is, különösen a volt NDK területén – például a kelet-németországi Thüringiában akár 40%-os népességcsökkenés sem zárható ki 2060-ra.¹⁹ (Talán nem véletlen az sem, hogy az új német, nagykoalíciós kormányzat komoly családi adókedvezményeket kíván bevezetni a közeljövőben.)²⁰

A termelékenység ezzel szemben folyamatosan emelkedett a fejlett világban: elsőként az ipari forradalom alatt a szövőipar termelékenysége 15-szörösére nőtt Angliában 1770 és 1850 között. Ez a fejlődés megjelent a jövedelmekben is: 1850 és 1950 között még a fejlődésben hátrébb tartó Németországban és Olaszországban is közel két és félszeresére emelkedett az egy főre eső GDP. 1950-től 2010-ig pedig 15-szörösére nőtt a feldolgozóipar teljesítménye úgy, hogy kétharmaddal kevesebb ember termeli meg az előállított termékeket. Ugyanakkor a gazdagabb uniós országok munkaerejének termelékenysége az USA-hoz és Japánhoz képest folyamatosan csökken 1995 óta – így a fejlődés lendülete megtörni látszik Nyugaton. Annak ellenére, hogy az európai robotikai fejlesztések válhatnak a következő, a termelékenységgel kapcsolatos „ipari forradalom”²¹ és egyben a csökkenő népességre adható egyik megoldássá rövidtávon, ez azonban aligha oldja meg a jelenlegi szakképzetlen tömegek problémáit, sőt.

Növekvő Kelet és áthelyeződő gazdasági súlypont

Ha kilépünk a saját kontinensünkről, nagyon is összetett kép tárul elénk: a közép-ázsiai régió országai, a „sztánok” térsége óriási fejlődést fognak produkálni demográfiailag: 2050-re egyszerűen megduplázódik a népesség. Dél-Ázsiában még ennél is nagyobb lesz a növekedés, közel 150%-os.²² Oroszországban a PricewaterhouseCoopers cégcsoport előrejelzése szerint ugyanakkor évente 1%-kal csökken az aktív korúak aránya, ami a második legrosszabb mutató az iparilag sokkal fejlettebb Dél-Korea után.²³ India jobban áll demográfiailag, nem utolsósorban a versenyre épülő gazdaságának is köszönhetően, ami egyfelől a plurálisabb politikai, másfelől a kasztrendszer (látszólag) stabilabb társadalmi berendezkedésére támaszkodik. Kínában ezzel szemben a hivatalos egykepolitikának köszönhetően szintén óriási (szakképzetteket érintő) munkaerőhiány fenyeget, még ha a gazdasági növekedés jelenleg (ki)tart is. Ráadásul a nemek aránya a kislány magzatokat érintő magas abortuszok miatt megbomlott, szűkítve ezzel a jövőbeni édesanyák arányát, számát, ami súlyosbítja helyzetüket Európához képest. Továbbá a statisztikák szerint átlagosan minden második állampolgár legfeljebb alapfokú oktatásban részesült 2005-ig.²⁴ Ez a helyzet továbbra is drámai, még akkor is, ha 2000-hez képest napjainkra ugyan mintegy 100 millióval csökkent a számuk, de még mindig 250 millió embernek legfeljebb csak alapfokú végzettsége van.²⁵ (Kérdés, hogy az ország politikai rendszere a bevándorlás kérdését hogyan fogja tudni kezelni, mert – mint láttuk – az európai demográfiai „stabilizáció” az elmúlt évtizedekben 70%-ban a külföldiekre épült). Kínában a fiatalabb generációk esetében valamivel jobb ez az arány ugyan, azonban még így is a diákok közel negyede legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezik, amikor kijön az iskolából és megpróbál elhelyezkedni.²⁶ (Ennek fontosságára a későbbiekben még ki fogok térni Magyarországnál). A Távol-Kelet hagyományos gazdasági és pénzügyi erőközpontjában, az iparilag és technológiailag, valamint a szolgáltatások terén is jóval fejlettebb Japánban pedig egyre több nő határoz úgy tudatosan, hogy egyáltalán nem vállal gyermeket, hanem karriert épít. Emellett az anyagilag függetlenedő és magasabban képzett japán hölgyek egyre kevésbé hajlandók „lefelé” házasodni és követni az alárendelt családi pozíciót rájuk erő-

szakoló társadalmi hagyományokat.²⁷ (Ebben az is szerepet játszik, hogy mint a fejlett országokban, és így az Európai Unióban is, szinte mindenhol nagyobb arányban szereznek diplomát a nők, mint a férfiak. A legnagyobb változás az elmúlt évszázadban az 1970-es évektől kezdve az arab, illetve az ázsiai országokban volt tapasztalható, Közép-Kelet Európa pedig világszerte vált a felsőfokú végzettségű nők arányát illetően a bruttó beiratkozási ráta²⁸ alapján: itt a nők mintegy 20%-kal előzik meg a férfiakat.)²⁹ Polónyi szerint egyenesen forradalmi előretörésről beszélhetünk még a Nyugat esetében is: 1960-ban a legfejlettebb országok esetében a 100 ezer lakosra jutó hallgatólétszám ezer alatt volt, 2010-re 3,5–7,5 ezerre nőtt (például az Egyesült Államokban 2008-ban meghaladta a 6000-et). Magyarországon a 100 ezer lakosra vetített felsőoktatási hallgatólétszám 2009-ben valamivel több mint fele az USA-beli számnak: 3300 volt, ami árnyalja azt a kérdést is, hogy vajon sok egyetemista volt-van Magyarországon, vagy sem).³⁰

A fejlett világban dinamikus népességnövekedés csak az Amerikai Egyesült Államokban (részben a mexikói és az indonéz térségből érkező bevándorlók miatt), valamint Ausztráliában várható. Ez utóbbi helyen 2050-ig csaknem 45%-kal nő a lakosság, nagyrészt az Indiából és Kínából érkező bevándorlók miatt, azonban még így is drámai lesz az ottani eltartottsági ráta: kevesebb, mint 3 aktív dolgozó fog eltartani egy 65 év felettit az 1970-es évekből 7 fő helyett.³¹

Mindezek fényében látható, hogy a fejlett világ – benne Magyarországgal – nagyon komoly demográfiai változással néz szembe, amelyek teljesen eltérő megközelítéseket és megoldásokat igényelnek, legalábbis a következő 20-30 évben. A fejlődő világnak és azon belül különösen azoknak az országoknak, amelyek nem célállomása a bevándorlásnak, várhatóan felül kell vizsgálniuk a meglévő populációjuk demográfiai kérdéseit és az azokra adandó válaszaikat is. (Sokszor nem gondolunk ilyenkor Magyarországra, de nem hallgatható el, hogy hazánk a világ egyik leggazdagabb térségének egy közepes méretű tagállama – ennek ellenére még mindig nem bevándorlási célország (legalábbis a nem magyar ajkúak számára).³² Ez azonban egyáltalán nem biztos, hogy változatlan marad, hiszen az EU adja a világ népességének kevesebb, mint 10%-át és hazánk is egyre vonzóbb lehet. (Elsősorban most a határon túliak körében, legalábbis az állampolgárság felvétele tekintetében).³³

Változásokra érett a világ az emberi jogok területén?

És most térjünk rá arra, miként is függenek össze a demográfiai kérdések az emberi jogokkal, azon belül is a fogyatékos személyek jogaival. Az előbb vázolt demográfiai folyamatok várhatóan egy újabb fejleményt fognak kiváltani, különösen Európa keleti részében: nem lesz megkerülhető sem a mesterséges megtermékenyítés (minden negyedik pár külső segítségre szorul ma már Magyarországon is), sem pedig az abortusz témaköre – hiszen mindkettő középpontjában a (különösen gazdasági szempontból potenciális munkaerőként is elfeledett) emberi magzat áll, akiből munkavállaló lesz egy idősödő társadalomban. Az említett, a fogyatékos személyekről szóló ENSZ-egyezmény, illetve a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény végrehajtását ellenőrző szakértői testület szerint nem tehető különbség fogyatékoság alapján a gyermekek vagy a magzatok között.³⁴ Ekkor elérkeztünk az abortusz kérdésköréhez is, amely az emberi jogok területén a legérzékenyebb kérdés is egyben. Ennek említése nem azért

fontos, mert ugyan nagyon ellentmondásos és hírhedten vitatott terület, hanem azért, mert ez a kérdéskör jelenleg olyan ambivalens érveléseket hordoz, amelyekhez legfeljebb csak paradox módon lehet közelíteni, hiszen itt alapvetően egy szociális tényező megelőz egy gyökeresen emberi jogi kérdést, vagyis az élethez való jog mibenlétét, illetve azt, hogy az élet önmagában is abszolút jelleggel védendő érték-e vagy sem, hasonlóan például a halálbüntetés kérdésköréhez.

Abortusz-vita, az elhallgatott mellékszál

Jogelméleti fejtegetéseknél időről időre felmerül, hogy miért van több joga az élethez egy sorozatgyilkosnak, mint egy meg nem született, de élő magzatnak, avagy egy élet kioltásával járó, szociális indokok miatti abortusz lehet-e enyhébb megítélésű, mint bármely, pusztán vagyon elleni bűncselekmény, amely már letöltendő börtönbüntetéssel is jár. Ez a vita azért is érdekes, mert sokszor és a leggyakrabban elhangzó érv az, hogy a nemi erőszak áldozatait nem lehet arra kényszeríteni, hogy

magzatokat megszüljék. Ez egy valóban erős érv – de mi az, amit biztosan tudunk? Az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkező abortuszok kevesebb, mint 1%-ának az oka/indoka a nemi erőszak, 21%-ában pénzügyi nehézség, és újabb 21% esetében maga az anya tartja még korainak a gyermekvállalást.³⁵ Az ENSZ legutóbbi (2002-es) általános, 65 országot érintő felmérése szerint 200 millió terhességre mindössze 250 000 jelentett nemi erőszak vagy nemierőszak-kísérlet következik be a világon, ami csupán 0,00125%-os értéket jelent.³⁶ Ez a szám kétségkívül alacsonynak tekinthető, hiszen nem minden esetben következik be feljelentés, s ha az erőszakot követően nem következik be terhesség, akkor a feljelentés valószínűsége még alacsonyabb. Mindezek ellenére kijelenthető, hogy ezt a kérdést nem lehet csak a nemi erőszak kérdéskörére építeni, és elengedhetetlen, hogy az emberi jogi szempontot valóban az élet minden területén egyformán és egyenlően kezeljük, amennyiben komolyan gondoljuk az emberi jogok egyetemességét és esszenciáját. Ennél még érdekesebb az a kérdés, hogy egy, a büntethetőségi korhatár felett lévő, de még nem nagykorú állampolgárnak kell-e felelősséget vállalnia, vagy másképpen: tudatában lehet-e annak, hogy a szexuális együttlét járhat-e nemzessé, mondjuk két 14 éves fiatal esetében. Itt felmerül az is, hogy ha egy 14 éves fiatal pontosan tudja, hogy a sarki boltban elkövetett eltulajdonítás lopás és bűncselekmény, akkor vajon miért nem lehet elvárható az, hogy a lényegesen nagyobb és mondhatni határozottabb szándékot és jóval inkább tevőleges magatartást igénylő nemi aktus következményeivel is pontosan tisztában legyen. Ráadásul egy harmadik ember élete foroghat kockán. Mindezek ellenére egyelőre nem tartom realinak, hogy ez a kérdéskör megnyitásra kerüljön, elsősorban politikai okokból és a megbélyegzés nélküli, korrekt vita lehetőségének hiánya miatt is, ami egyben felveti azt is, hogy az emberi jogok teljes és abszolút érvényesüléséről és értelmezéséről beszélhetünk-e egyáltalán. (A vita a szakirodalomban ugyanis arról szól, hogy a magzat személy-e (jogilag) vagy sem, de arról nincs vita, hogy a magzat ember-e vagy sem... Egy korábbi cikkemben értekeztem arról is, hogy még a magyar büntetőjog is bizonyos esetekben enyhébben ítélte meg egy magzat megölését, mint egy állat kínzását és elpusztítását).³⁷

Mit gondol Európa a fogyatékos emberekről, és mi (volt) a helyzet nálunk?

Nézzük, hogy a fogyatékkal élő emberek aktivitását miként lehetne megőrizni, növelni. A jelenlegi pénzügyi válság megmutatta, hogy a fogyatékos embereket érintő, rövid távú vagy adminisztratív szempontból akár egyszerűbbnek tűnő passzív munkaerő-piaci megoldások (elsősorban: pénzbeli ellátások), amelyek – szakértők közül sokak szerint – távol tartják a munkavállalókat a munkaerőpiactól (pl. „leszázelékolás”), nemcsak károsak, kontraproduktívak, hanem pénzügyi szempontból sem finanszírozhatóak a továbbiakban. A korábbi rendszer legnagyobb gyengeségét az adta, hogy annak eredményességét tekintve nem elsősorban a fogyatékkal élő embereket érintette, hanem egy általános, a munkanélküliséget kezelni igyekvő rendszer egyik alapelemét képezte a nem fogyatékkal élő emberek tekintetében is, és ez nemcsak aláásta, de hatékonyságát tekintve erodálta is a fogyatékos emberek részére adható ellátásokat, illetve egyenesen megkérdőjelezte a további, komplexebb rehabilitációs fejlesztéseket, hiszen a rendszer már önmagában is horribilis összeget emésztett fel.³⁸

2011. október 25-én az Európai Parlament elfogadta Kósa Ádám európai parlamenti képviselő fogyatékos emberek mobilitásáról és befogadásáról, valamint az Európai Bizottság Európai Fogyatékosügyi Stratégiájáról (2010–2020) szóló jelentését, amely 2020-ig határoz meg kéréseket, illetve feladatokat.³⁹ A jelentés megállapította, hogy Európában közel 80 millió fogyatékossgal élő ember van, akik közül Nyugat-Európában mindössze kb. 40%-uk, míg Kelet-Európában legfeljebb csak kb. 15-20%-uk rendelkezik munkahellyel úgy, hogy nagy részük alkalmas lenne foglalkoztatásra. Sajnálatos módon fogyasztóként⁴⁰ ugyanakkor sokszor szóba sem kerülnek, hiszen sem az épített környezet, sem a szolgáltatások, sem pedig a termékek nagy része nem akadálymentes, ami már most komoly gond, mert az EU2020 uniós stratégia 75%-os foglalkoztatási mutatója nélkülük egész biztosan nem érhető el. Magyarországra vonatkozó 2011-es előrejelzések alapján az Európai Bizottság szerint 2060-ra mintegy 13,1%-kal csökken a munkaképes korú (15–64)

lakosság aránya (2010: 68,6%, 2060: 55,5%).⁴¹ Magyarország, amely az EU-s csatlakozás óta a 2010-es évek derekáig gyakorlatilag sereghajtó volt a foglalkoztatási szint tekintetében, és nem bevándorlási célország (körülbelül kevesebb, mint 150 000 külföldi él hazánkban)⁴², nem fog tudni megfelelően növekedni és egyben ellensúlyozni az eltartottsági rátában jelentkező változásokat a fogyatékos emberek nagyobb társadalmi integrációja nélkül. Ráadásul a fogyatékos emberek képzettségi szintje jóval alacsonyabb is, mint a társadalom többi tagjának, és a szegénységi kockázat is nagyobb a körükben, mint a nem fogyatékkal élő társaiknál – Magyarországon a háztartásfők iskolai végzettsége az egyik legfontosabb szegénységi kockázati tényező.⁴³ Ezért belátható időn belül továbbra is kihívás marad az alacsonyabb képesítéseket igénylő munkahelyek fenntartása, megőrzése, esetleg bővítése a már meglévő és nehezebben képezhető tömegek számára. A KSH 2000–2011-es időszakra vonatkozó kutatása szerint a 15–64 éves korú népesség körében 2011-ben a legfeljebb 8 általános iskolát végzetek aránya 9,2% volt.⁴⁴

De mi vezetett el idáig – Magyarországon? A magyar rendszerváltásig lényegében csak a rokkantság fogalma létezett a megváltozott munkaképesség fogalma mellett. Ebben a fogalomban implicit módon benne rejlik a végleges, nem rehabilitálható állapot. A rokkantsági ellátásban részesülők számának növekedése az 1970-es években indult meg, s a legutóbbi évekig az új rokkantsági nyugdíjasok száma – a 90-es évek közepén mutatkozó „csúcs” után – évente 50 ezer fő körül mozgott átlagosan. Ez a folyamat azonban egyáltalán nem volt egyedi, sőt a nálunk sokkal fejlettebb nyugati országokban is lezajlottak ilyen jellegű folyamatok (pl. az Egyesült Királyságban vagy Hollandiában).⁴⁵ Mint ismert, az 1990-es években hirtelen több mint 1 millió munkahely szűnt meg Magyarországon, s a foglalkoztatás szerkezete is drámaian átalakult. Az új munkaerőpiacon a profitorientált vállalatok számára a jól képzett, terhelhető és fiatal munkaerő vált keresetté, így a megváltozott munkaképességű vagy a fogyatékos személyek kiszorultak a foglalkoztatásból. Kedvező tendenciák indultak el ugyan (pl. ún. rehabilitációs kártya bevezetése), azonban ez még mindig kevésnek tűnik.

Az alacsony képzettségűek munkahelyeinek védelme – még ebben is Kína lesz kemény vetélytársa Európának

A kínai mutatókról már korábban volt szó, ezért is fontos tisztán látnunk, hogy Magyarországon is nagyon alacsony az emberek képzettsége (és nem csak a fogyatékkal élőké), holott pont azok a munkahelyek szűnnek meg, amelyek egyre kevésbé igénylik az alacsonyabb képzettséget, és kiválthatók automatizáltabb eljárásokkal. Csak az EU-ban 2020-ig 12 millió ilyen állás kerül veszélybe.⁴⁶ McKinsey Global Institute 2012-es elemzése szerint jelenleg is 70 millió felett van a munka nélkül lévő fiatalok száma a világon, és még a fejlett gazdaságokban is várható további 32-35 milliónyi új, képzetlen fiatal 2020-ig.⁴⁷ Ráadásul a fiatalok munkanélkülisége már kritikus szintet ér el, különösen az IMF által kimentett országokban, mint például Görögországban vagy Spanyolországban, ahol már 50% körüliek vagy afölöttiek a munkanélküliségi mutatók.⁴⁸ Ez a folyamat azért is érdekes, mert meglátásom szerint nem egy átmeneti jelenségről van szó, hanem egyúttal párhuzam vélhető az ipari forradalom esetében is tapasztalt munkaerő-piaci tendenciákkal: a gépesítés okozta termelékenységnövekedés, ezáltal a kiszoruló munkakörök eltűnése, valamint az ezzel járó, különösen a 30 év alattiakat érintő növekvő munkanélküliség között.

Az alacsonyan képzettek tömege azonban régi adóssága Magyarországnak is, mert Európában itt az egyik legrosszabb ez a mutató. A Hétfa Kutatóintézet 2012-ben publikált tanulmánya szerint 2001 és 2004 között közel 100 ezer, 2008-2009 között 98 ezer, és 2009-2010 között 93 ezer új, alacsony iskolázottsági szintű munkanélkülit regisztráltak Magyarországon.⁴⁹ A Kertesi-Varga szakemberpáros által készített 2005-ös tanulmány szerint az EU tagállamainak átlagához képest a felsőfokú végzettségűek tekintetében 3-4 százalékpont, a középfokú végzettségűeknél 7-8 százalékpont, a középfokúnál alacsonyabb végzettségűek esetében azonban már 15-30 százalékpont a lemaradás hazánkban.⁵⁰

A KSH 2006-os felmérése alapján 600 ezer ember legfeljebb 8 általánossal rendelkezett, és a 20–59 éves népesség közel 50%-ának még érettségije sem volt Magyarországon. Ez a szám 2013-ban is közel 2 millió körül alakult a teljes

populációban,⁵¹ és belőlük hozzávetőlegesen mindössze 420 ezer fő volt legálisan foglalkoztatott.⁵² A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) 2014. februári gyorsjelentése szerint az álláskeresők körében a legfeljebb 8 általános iskolát végzettek száma 170 ezer fő volt, ami az álláskeresők közel 40%-át jelentette.⁵³ Mindezek alapján elmondható, hogy a közmunkaprogramok létjogosultsága elvitathatatlan, hiszen a (nagyon) alacsonyan képzett vagy az (alapfokú) oktatási rendszerből lemorzsolódott emberek számára is kell munkát biztosítani, optimális esetben mindaddig, amíg egy magasabb, piacképesebb végzettséget vagy alkalmazható tudást el nem érnek – azonban ez nem egyszerű és főként nem gyors, és nem elegendő az egyoldalú erőfeszítés egyik fél oldaláról sem.

Hogyan tovább az elhúzódo gazdasági és társadalmi válság után és egy újabb válság előtt?

Azt látni kell, hogy mindezek a folyamatok egy páratlan időszakban történtek: 2004–2009 között, amikor is a Világbank szerint az EU és tagállamai költötték a világon a legtöbbet szociális kiadásokra (a világ összes szociális védelmi kiadásainak az 58%-át).⁵⁴ Az „aranykor” lezárultával ugyanakkor a drámaian megnövekedett állami eladósodottság legnagyobb vesztesei éppen azok az emberek, akik szeretnének dolgozni, de különböző okok (alacsony képzettség, fogyatékoság, fiatalok esetében a gyakorlat hiánya) miatt ezt nem tehetik, elsősorban a drámaian megnövekedett államadósságok okán a piaci állampapír-vásárlók által kikényszerített, könnyörtelen fiskális fegyelem megkövetelése miatt (ők ugyanis az országok kockázati tényezőjeként leginkább az államadósság (belső és külső) finanszírozhatóságának kockázatát árazzák be).⁵⁵ A fokozatos nyugdíjkorhatár-emelés – amely általános európai tendencia – szükségessége mellett meg kell érteni azt is, hogy a legtöbb, jelenleg inaktív ember foglalkoztatható, és mindenkinek van és lehet helye a nap alatt, képességei, adottságai és szorgalma szerint. Ugyanakkor az is világos, hogy finanszírozhatóbb nyugdíjrendszer érdekében eszközölt magasabb nyugdíjkorhatár kiszorító jellegű is lehet a fiatalok

munkavállalása kapcsán, akik pályakezdőként hátrányban vannak, különösen az alacsonyabb vagy kevésbé korszerűbb szaktudással is kielégíthető munkakörökben vagy éppenséggel ellenkezőleg: a magasabb szaktudást igénylő munkakörökben is hátránnyal indulnak, ahol a személyes tapasztalatnak, gyakorlatnak és kiépített kapcsolatrendszereknek van jelentős hozzáadott értéke. (Adatok azt mutatják, hogy a magasabban képzett 60 év feletti körében folyamatosan nő a foglalkoztatás, és ezzel párhuzamosan növekszik a jövedelmük és az életszínvonaluk is.)⁵⁶

Megoldás?

Nemcsak Magyarországnak, hanem az EU-nak is újra kell gondolnia a következő évtizedeket szociális, társadalmi, népesedési és egyúttal gazdaságszervezési szempontból az újraiparosítás⁵⁷ jegyében, amennyiben valóban érdekelt a kiegyensúlyozott fejlődésben és abban, hogy az új tagállamokból ne vándoroljanak el az aktív korú dolgozók. (A gazdagabb tagállamok ugyanis adminisztratív úton fogják próbálni megakadályozni a szociális alapú kivándorlást, mert a munkaerő szabad áramlása uniós alapjog, ami eddig se érvényesült teljesen tisztán, mint ismeretes.) A magyar kivándorlási hullámok gyakorlatilag a munkaerőpiacok megnyitásával estek egybe (2004: Egyesült Királyság, 2011: Ausztria). A legfontosabb gazdasági partnerünkhöz, Németországba kivándorolt magyarok száma 2003 és 2010 között a duplájára emelkedett (14 252 főről 29 220 főre), amely növekvő trend folytatódott.⁵⁸ Vélhetően a magasabban képzett, illetve bejelentett és rendezett jogviszonnal rendelkező emberek inkább hajlamosabbak hazatérni, hiszen nyugdíjjogosultsággal is rendelkeznek, amelyre a hazatérést követően is jogosultak lesznek (sőt, relatíve nagyobb vásárlóerőt is jelentenek), de erre még nincsenek pontos adatok. A német hivatalos statisztikák szerint 2013-ban már jelentős volt a visszavándorlás is: 34 681 fő költözött Németországból Magyarországra, az egy évvel korábbi 28 619 fő után.⁵⁹

A fogyatékos és idősebb emberek számára pedig egy élethosszig tartó befogadó, akadálymentesített oktatás és képzés, az alacsonyabb szakképzettséget igénylő, adott esetben

közbeszerzésen alapuló kereslet által befolyásolt vagy generált termékek piacának biztosítása lenne üdvös (különösen a súlyosabb fogyatékkal élő dolgozók számára), amire egyébként van lehetőség az EU-jog alapján, de kérdés, hogy például Kína mit szólna, ha kiszorulna erről az egyre növekvő piacról.

Végezetül, egyre kevésbé engedhető meg, hogy az iskolai lemorzsolódás alanyai és az alacsony képzettségű emberek ne tanulhassanak tovább, mert például Kína egészen biztosan mindent meg fog tenni, hogy azokat a munkahelyeket megtartsa, ahol még az alacsonyabb tudással is el lehet boldogulni. Ugyanakkor a megfelelő fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés az ENSZ-egyezmény alapján általános és teljes körű kötelezettség, amely nélkül minden, az idősödő és egyben aktívan maradó társadalom érdekében kifejtett erőfeszítés kudarcra ítéltetett, miközben még a legjobb közeljövőbeli eredmények is csak 2-3 évtized múlva jelentkeznek a demográfiai jellegű intézkedésekben.

Irodalom

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezményről és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvről

A fogyatékkal élő személyek mobilitásáról és befogadásáról, valamint a 2010–2020 közötti időszakra vonatkozó európai fogyatékosügy stratégia (2010/2272(INI))
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2011-0263&language=HU>

Abortions In America – incidens of abortion, Operation Rescue összeállítsa
<http://www.operationrescue.org/about-abortion/abortions-in-america/>

Az Állami Számvevőszék 0731. számú jelentése (2007. szeptember) a munkaképesség megőrzésére fordított pénzeszközök hasznosulásának ellenőrzéséről
<http://www.asz.hu/jelentes/0731/jelentes-a-munkakepesseg-megorzesere-forditott-penzeszkozok-hasznosulasanak-ellenorzeserol/0731j000.pdf>

Asian Development Bank: ASIA 2050 – Realizing the Asian Century, Singapore, 2011
<http://www.oecd.org/site/iops/researchandworking-papers/48263622.pdf>

Chris Giles: China poised to pass US as world's leading economic power this year, Financial Times, 2014. április 30.
<http://www.ft.com/cms/s/0/d79ffff8-cfb7-11e3-9b2b-00144feabdc0.html>

Commonwealth of Australia 2010: Australia to 2050: future challenges, 2010.
http://archive.treasury.gov.au/igr/igr2010/report/pdf/IGR_2010.pdf

Csité András – Czaller László – Geambaşu Réka – Kiss Norbert – Mike Károly – Radnai Rita – Tóth Ágnes – Vígvári Dorottya: Kutatás az alacsonyan képzettek iránti munkaerő-kereslet-növekedést segítő kormányzati megoldások feltárására, Hétfa Kutatóintézet
http://hetfa.hu/wp-content/uploads/NMH_alacsony_iskolazottsaguak_HETFAv1_0.pdf

David Morris: The Next Great Hiring Frontier, The Wall Street Journal, 2005. szeptember 13., <http://online.wsj.com/news/articles/SB112657573036738903>

Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban, Tárki Monitor Jelentések 2012, (Szívós Péter – Tóth István György), 2013. április
http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf

European Commission: An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment, COM (2010) 682/3, Brussels
<http://www.newskillsnetwork.eu/doc/625>

European Commission: Analytical paper: PES approaches for sustainable activation of people with disabilities, 2013, Brussels,
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10932&langId=en>

European Commission: Global Europe 2050, 2011. Október, Brussels.
http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/global-europe-2050-report_en.pdf

European Commission: New skills for new jobs: China and the EU shared labour market experiences to inform the harmonious and sustainable society of the future, 2010, Brussels,
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=822&langId=en>

European Commission: The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies European Economy 4|2011, Brussels
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-4_en.pdf

European Commission: Towards knowledge-driven reindustrialisation, European Competitiveness Report 2013
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/european-competitiveness-report/files/eu-2013-eur-comp-rep_en.pdf

Eurostat: Euro area unemployment rate at 11,8%, Euroindicators, 2014. márciusi hírlevele, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-02052014-AP/EN/3-02052014-AP-EN.PDF

Eurostat: Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications: 2013, Data in focus, 2014/3
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-14-003/EN/KS-QA-14-003-EN.PDF

Eurostat: Population by citizenship – Foreigners (2013)
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00157>

Facing the challenge – The Lisbon strategy for growth and employment – Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, European Communities, 2004, Brussels
http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6-evidence-base/evaluation_studies_and_reports/evaluation_studies_and_reports_2004/the_lisbon_strategy_for_growth_and_employment_report_from_the_high_level_group.pdf
 Magyarul: Szembenézni a kihívással – A növekedés és foglalkoztatás Lisszaboni Stratégiája www.nefmi.gov.hu/download.php?docID=300

Golden growth: restoring the lustre of the European economic model (szerk.: Indermit S. Gill – Martin Raiser), The World Bank, 2012, Washington DC
http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/04/20/000386194_20120420032146/Rendered/PDF/681680PUB0EPI004019020120Box367902B.pdf

HVG: Angela Merkel mézesmadzagja így áll össze, 2013. május 31., http://hvg.hu/vilag/20130531_Angela_Merkel

J. Banister – D.E. Bloom – L. Rosenberg: Population Aging and Economic Growth in China, Working paper Series, Program on the Global Demography of Ageing, 2010, Harvard University
http://www.hsph.harvard.edu/pgda/WorkingPapers/2010/PGDA_WP_53.pdf

Janet E Lord – Katherine N. Guernsey – Joelle M. Balfe & Valerie L. Karr and Nancy Flowers (eds): YES! – Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities, Human Rights Resource Center, 2007
http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/TB6/html/Emberjogok_IGEN_hungarian.pdf

Kertesi Gábor – Varga Júlia: Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon, Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. július-augusztus
<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00117/pdf/01kertesivarga.pdf>

KSH: 2.3.3.2. A 15–64 éves egy évvel korábban nem foglalkoztatottak közül foglalkoztatottakká válók aránya, (önbesorolás alapján) %, Munkaerő-piaci esélyegyenlőség (2000–2011)
http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html

KSH: A 15–74 éves népesség száma legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként (1998–) www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf015.html

KSH: A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–) www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf007.html

KSH: Magyarország 1989–2009. A változások tükrében
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo1989_2009.pdf

Lovász László: Rövid elmélkedés a modern abortusz-paradoxonról a magyar alkotmányozás fényében az állam életvédelmi kötelezettsége szempontjából. Európai jog 2010. (10. évf.) 5. sz. 3–12. o.

Lovász László: Nem (csak) a húszéveseké, Figyelő, 2014. május 8., <http://figyelo.hu/cikkek/403353-nem--csak--a-huszeveseke>

Laura Stevens: Anybody Home? Germany's rapidly aging population poses a huge economic threat. The nation's rural towns offer a glimpse of the future, 2011. június 27., The

Wall Street Journal Europe,
<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304066504576343450881883860>

Munkaerő-piaci helyzet alakulása, Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, 2014. március

Múlt-kor történelmi portál: Egymillió fekete ért partot a legjelentősebb brazil rabszolgakikötőben, 2013. november 21. 12:04,
http://mult-kor.hu/20131121_egymillio_fekete_ert_partot_a_legjelentosebb_brazil_rabszolgakikotoben

OECD: Living longer must mean working longer, High-Level Forum on Ageing and Employment Policies, Brussels, 17–18 October 2005 – Chair's conclusions, Bruno Tobback, Belgian Minister for Pensions
<http://www.oecd.org/general/livinglongermustmeanworking-longersaysoecd.htm>

Polónyi István: Felsőoktatás és a gazdaság? Szép, új felsőoktatási világ Magyarországon, Iskolakultúra, 2012/1
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00161/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012_01_050-056.pdf, 50.o.

PricewaterhouseCoopers: World in 2050 - The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities, 2013
http://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf

Richard Dobbs, Anu Madgavkar, Dominic Barton, Eric Labaye, James Manyika, Charles Roxburgh, Susan Lund, Siddarth Madhav: The world at work: Jobs, pay, and skills for 3.5 billion people, McKinsey Global Institute, 2012 június,
http://www.mckinsey.com/insights/employment_and_growth/the_world_at_work

Rita Izsák: Hungary A Changing Picture of immigration, in: Opening the Door Immigration and Integration in the European Union (ed: Vít Novotny), Centre for European Studies, 2012

Tania Branigan: China's welfare system: difficult, inflexible and blatantly unfair?, The Guardian, 2013. április 23.
<http://www.theguardian.com/global-development/2013/apr/23/china-welfare-system-inflexible-unfair>

The decline of Asian marriage – Asia's lonely hearts: Women are rejecting marriage in Asia. The social implications are serious, 2011. augusztus 20.

<http://www.economist.com/node/21526350>

UNESCO: GLOBAL EDUCATION DIGEST 2010 – Comparing Education Statistics Across the World
http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/GED_2010_EN.pdf#2010

United Nations Office on Drugs and Crime: The Eighth United Nations Survey on Crime Trends and the Operations of Criminal Justice Systems (2001– 2002)

<http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/Eighth-United-Nations-Survey-on-Crime-Trends-and-the-Operations-of-Criminal-Justice-Systems.html>

United Nations: Lauding disability convention as 'dawn of a new era,' UN urges speedy ratification, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=20975&Cr=disab&Cr1=&Kw1=convention&Kw2=disabilities&Kw3>

World Health Organisation, National Institute on Aging (NIA) and National Institutes of Health (NIH): Global Health and Ageing, 2011

http://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf

A migráció és a migrációs hatások kezelése Délkelet-Európában, Hírlevél 1. szám, Népeségtudományi Intézet, 2012. december
<http://www.demografia.hu/letoltes/kutatas/seemig/SEEMIG-magyar1.pdf>

Az EU, az USA és Kína adja az egész világ GDP-jének több mint a felét, Profitline, 2014.05.03.

<http://profitline.hu/hircentrum/hir/310912/Az-EU-az-USA-es-Kina-adja-az-egesz-vilag-GDP-jenek-tobb-mint-a-felet>

China's labor force lags behind in higher education, People's Daily Online, 2010. május 21.

<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90782/6994379.html>

Egy városnyi magyar költözött tavaly Németországba, origo.hu, 2014. május 22.

<http://www.origo.hu/itthon/20140522-egy-varosnyi-magyar-koltozott-tavaly-nemetorszagba.html>

Franciaország legalább 50 milliárd eurós megtakarítást tűzött ki célul, Világ gazdaság, 2014. 1. 23

<http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/franciaorszag-legalabb-50-milliard-euros-megtakaritast-tuzott-ki-celul-420169>

National Education Levels in China, US-China Today, University of Southern California, 2012. február 28

http://www.uschina.usc.edu/w_usci/showarticle.aspx?articleID=17995&AspxAutoDetectCookieSupport=1

Brüsszel a robotika kulcsszereplőjévé tenné Európát, Inforádió, 2014. június 4.

<http://inforadio.hu/hir/tudomany/hir-642351>

Jegyzetek

- 1 Lauding disability convention as 'dawn of a new era,' UN urges speedy ratification (United Nations)
- 2 Magyarország a 2007. évi XCII. törvénnyel hirdette ki a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet.
- 3 A Hollande-adminisztráció 2014. április végén egy közel 15 000 milliárd forintos megszorítócsomagot jelentett be a következő 3 évre, elsősorban a szociális területet és kiadásokat érintően. <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/franciaorszag-legalabb-50-milliard-euros-megtakaritast-tuzott-ki-celul-420169>
- 4 World Bank: Golden growth – Restoring the lustre of the European economic model, 2012, 302. o.
- 5 Living longer must mean working longer (OECD)
- 6 European Commission: Global Europe 2050, 15. o.
- 7 Az EU, az USA és Kína adja az egész világ GDP-jének több mint a felét, Profitline, 2014.05.03
- 8 European Communities: Szembenézni a kihívással – A növekedés és foglalkoztatás lisszaboni stratégiája, 2004, 13. és 19. o.
- 9 Global Europe 2050, 2012, 62–63. o.
- 10 Chris Giles: China to overtake US as top economic power this year, Financial Times, 2014. április 30.
- 11 Gyakorlatilag csak az utóbbi 10 évben vált prioritássá a szociális és egészségügyi védőháló kiépítése Kínában, azonban ez a rendszer földrajzilag és „társadalmi osztályonként” is különböző, ami miatt a szakértők egyenesen méltánytalannak tartják ezt a rendszert, mert közel sem azonos vagy hasonló feltételekkel lehetnek biztosítottak az állampolgárok, és óriásiak a különbségek mind a feltételek, mind az egyes elemek hatékonyságát illetően. A kínai vezetést ugyanakkor elriasztja az európai modell, amelynek költségeit túl magasnak találják (ami rontja a versenyképességet), különösen a 2009–2010-ben lezajlott európai pénzügyi és euró-válság fényében, amikor is kiderült, hogy a bőkezű ellátórendszerek a magas államadósságok miatt a továbbiakban nem növelhetőek és finanszírozhatók. Tania Branigan: China's welfare system: difficult, inflexible and blatantly unfair?, The Guardian, 2013. április 23., <http://www.theguardian.com/global-development/2013/apr/23/china-welfare-system-inflexible-unfair>
- 12 Golden Growth, 5. o.

- 13 Henry Kissinger: Diplomácia, Panem Könyvkiadó, 1998 – Kissinger szerint az ún. investitúra-harc, ahol is a császári hatalom és a katolikus egyház hatalmi harca egy duális politikai rendszert eredményezett, amelyben megnyílt a választás szabadsága is (utalva a ghibellin és guelf „pártokra” a XII. századtól Itáliában), mintegy megalapozva a későbbi egyetemek (szellemi műhelyek és vitaforumok) és még később pedig a politikai pártok és a modern demokráciák létrejöttét.
- 14 A modernkori rabszolgaság méretére vonatkozóan csak becslések állnak rendelkezésre. Az amerikai kontinens legnagyobb rabszolgakikötőjét, a braziliai Cais do Valongo-t nyilváníttotta az UNESCO a világörökség részévé 2013-ban: ide egymillió rabszolgát hurcoltak 1831-ig az európai rabszolga-kereskedők. http://mult-kor.hu/20131121_egymillio_fekete_ert_partot_a_legjelentosebb_brazil_rabszolgakikotoben
- 15 Global Europe 2050, 84. o.
- 16 WHO, National Institute on Aging (NIA), National Institutes of Health (NIH): Global Health and Ageing, 2011, 8. és 15. o.
- 17 Gyakorlatilag elmondható, hogy a gyökeresen eltérő európai és kínai társadalommodell azonos eredményre jutott eltérő politikai, gazdasági, oktatási, szociális és foglalkoztatási rendszer esetében is, amely további vizsgálódásra adhat okot.
- 18 Global Europe 2050, 2012
- 19 Laura Stevens: Anybody Home? Germany's rapidly aging population poses a huge economic threat. The nation's rural towns offer a glimpse of the future, The Wall Street Journal Europe, 2011. június 27.
- 20 A 2013-as német szövetségi választási kampányban Angela Merkel német kancellár mint újrászó kancellárjelölt a családi adó- és más kedvezmények kiszélesítését és új, gyermekvállalást ösztönző lépéseket jelentett be. http://hvg.hu/vilag/20130531_Angela_Merkel
- 21 Brüsszel a robotika kulcsszereplőjévé tenné Európát, Inforádió, 2014. június 4.
- 22 Asian Development Bank: ASIA 2050 – Realizing the Asian Century, Singapore, 2011, 4. o.
- 23 PricewaterhouseCoopers: *World in 2050 – The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities*, 2013, 19. o.
- 24 J. Banister – D.E. Bloom – L. Rosenberg: Population Aging and Economic Growth in China, Working paper Series, Program on the Global Demography of Ageing, 2010, 24. o.
- 25 A 2010-ben a Kínai Népesedés és Fejlődés Tanácsadó Testülete által kiadott jelentés szerint az embereknek kevesebb, mint 7%-a rendelkezik felsősokú végzettséggel, és a trend nem biztató, hiszen a fiatalok egyre kevésbé szereznek magasabb végzettséget. China's labor force lags behind in higher education, 2010. május 21., és lásd még: National Education Levels in China, US-China Today, University of Southern California, 2012. február 28.
- 26 European Commission: New skills for new jobs: China and the EU shared labour market experiences to inform the harmonious and sustainable society of the future, Brussels, 2010, 19. o.
- 27 The decline of Asian marriage – Asia's lonely hearts: Women are rejecting marriage in Asia. The social implications are serious, The Economist, 2011. augusztus 20.
- 28 100 ezer lakosra jutó felsőoktatási hallgatólétszám vagy a bruttó belépési (beiratkozási) hányad (Gross Enrollment Rate).
- 29 UNESCO: GLOBAL EDUCATION DIGEST 2010 – Comparing Education Statistics Across the World, http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/GED_2010_EN.pdf, 13–15. o.
- 30 Polónyi István: Felsőoktatás és gazdaság? Szép, új felsőoktatási világ Magyarországon, Iskolakultúra, 2012/1, http://epa.oszk.hu/00000/00011/00161/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012_01_050-056.pdf, 50. o.
- 31 Commonwealth of Australia 2010: Australia to 2050: future challenges, 2010, 5. o.
- 32 2009 januárja és 2010 szeptembere között mindössze pár ezer nem magyar ajkú személy kért állampolgárságot (2060 koszovói és 1805 afgán, egyéb etnikumokból pedig csoportonként párszáz személy). A bevándorlók 90%-a magyar nemzetiségű. Rita Izsák: Hungary A Changing Picture of immigration, in *Opening the Door Immigration and Integration in the European Union* (ed: Vít Novotny), Centre for European Studies, 2012, 341–344. o.
- 33 Az Eurostat szerint 2012 és 2013 között több mint 700%-kal nőtt az állampolgársági kérelmek száma Magyarországon. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-14-003/EN/KS-QA-14-003-EN.PDF, 3. o.
- 34 Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága sürgette az államokat, hogy „vizsgálják felül és javítsák a fogyatékossgal élő gyermekeket érintő azon törvényeket, amelyek összeegyeztethetetlenek [...] az Egyezményvel, például az olyan törvénykezést, mely megtagadja a fogyatékossgal élő gyermekektől az élethez, az életben maradáshoz és a fejlődéshez való egyenlő jogot (ideértve azokat az országokat is, melyek engedélyezik az abortuszt, a fogyatékos magzatokat érintő diszkriminatív abortusztörvényeket és az egészségügyi szolgáltatásokhoz való diszkriminatív hozzáférést) YES! – Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities (by Janet E. Lord, Katherine N. Guernsey, Joelle M. Balfe & Valerie L. Karr and Nancy Flowers, editor, Human Rights Resource Center, 2007, 95. o.
- 35 Abortions In America – incidens of abortion, Operation Rescue összeállítása.
- 36 United Nations Office on Drugs and Crime: The Eighth United Nations Survey on Crime Trends and the Operations of Criminal Justice Systems (2001–2002)
- 37 Lásd bővebben az Európai Jogban megjelent cikkemet: *Rövid elmélkedés a modern abortusz-paradoxonról a magyar alkotmányozás fényében az állam életvédelmi kötelezettsége szempontjából. Európai jog 2010. (10. évf.) 5. sz. 3–12. o.*
- 38 Az Állami Számvevőszék 2007-es vizsgálatai alapján korábban az állam egyre növekvő szerepvállalásra kényszerült a passzív ellátás területén. Az aktív korú rokkantsági nyugdíjasok száma 2006-ban 454 000 volt, ami önmagában is igazolta, hogy a rendszer nem fenntartható. A vizsgált időszakban – 2004–2006 – a korhatár alatti III. csoportú rokkantsági nyugdíj és a baleseti rokkantsági nyugdíj, a baleseti járadék, a megváltozott munkaképességűek átmeneti jára-

- déka, a megváltozott munkaképességűek rendszeres szociális járadéka, a bányász dolgozók egészségkárosodási járadéka, valamint a rokkantsági járadék címen összesen 954,6 Mrd Ft-ot folyósítottak. Forrás: Az Állami Számvevőszék 0731. számú jelentése (2007. szeptember), 79. o. <http://www.asz.hu/jelentes/0731/jelentes-a-munkakepesseg-megorzese-re-fordított-penzeszkozok-hasznosulasanak-ellenorzeserol/0731j000.pdf>
- 39 A fogyatékkal élő személyek mobilitásáról és befogadásáról, valamint a 2010–2020 közötti időszakra vonatkozó európai fogyatékosügyi stratégiáról (2010/2272(INI))
- 40 A The Wall Street Journal közölt egy érdekes cikket arról, hogy mennyire lenne érdemes fogyatékkal élő dolgozókat alkalmazni. Az amerikai kormányzat 2005-ös becslése szerint csak az amerikai fogyatékkal élők, mint a legnagyobb kisebbség, évente 1 billió amerikai dollár értékben fogyasztanak. Egy harminc évet felőlelő vizsgálat szerint a fogyatékkal élő dolgozók megbízhatóbbak és lojálisabbak a munkahelyeiken, mint a nem fogyatékkal élő társaik, ráadásul a fogyatékkal élő dolgozók közel kétharmadának az akadálymentesítésére legfeljebb 500 dollárt kellene költeni (beruházni). David Morris: The Next Great Hiring Frontier, The Wall Street Journal, 2005. szeptember 13., <http://online.wsj.com/news/articles/SB112657573036738903>
- 41 European Commission: The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies European Economy 4|2011, 289. o.
- 42 Eurostat: Population by citizenship – Foreigners táblázatból kivont 2013-as adatsor alapján, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00157> *Megjegyzés: Szlovákiában feleannyi, Csehországban már háromszor több külföldi él, mint Magyarországon.*
- 43 Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban, Tárki Monitor Jelentések 2012, (Szívós Péter – Tóth István György), 2013. április, 42. o.
- 44 KSH: 2.3.3.2. A 15–64 éves egy évvel korábban nem foglalkoztatottak közül foglalkoztatottá válók aránya, (önbesorolás alapján) %, Munkaerő-piaci esélyegyenlőség (2000–2011)
- 45 European Commission, Analytical paper: PES approaches for sustainable activation of people with disabilities, 2013, 3. o.
- 46 An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment, COM (2010) 682/3, 9. o.
- 47 Richard Dobbs – Anu Madgavkar – Dominic Barton – Eric Labaye – James Manyika – Charles Roxburgh – Susan Lund – Siddarth Madhav: The world at work: Jobs, pay, and skills for 3,5 billion people, McKinsey Global Institute, 2012. június
- 48 Az Eurostat 2014 márciusi jelentése szerint az EU28-ban 22,8% (a magyar adat ennél kedvezőbb: 20,7%), míg Spanyolországban 53,9%, Görögországban 56,8% volt a fiatalok munkanélküliségi mutatója.
- 49 Csité András – Czaller László – Geambaşu Réka – Kiss Norbert – Mike Károly – Radnai Rita – Tóth Ágnes – Vígvári Dorottya: Kutatás az alacsonyan képzettek iránti munkaerő-kereslet növekedést segítő kormányzati megoldások feltárására, Hétfá Kutatóintézet, 17–18. o.
- 50 Kertesi Gábor – Varga Júlia: Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon, Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. július–augusztus, 633. o.
- 51 KSH: A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–)
- 52 KSH: A 15–74 éves népesség száma legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként (1998–) és ez 2003-hoz képest közel 700 000 fős javulást jelent.
- 53 Munkaerő-piaci helyzet alakulása, NFSZ, 2014. március
- 54 Golden Growth, 48. o.
- 55 Magyarország nettó külföldi adósságállománya 1990 végén 11,8 milliárd eurót tett ki. 2009 végére a nettó adósságállomány 51,9 milliárd euró volt, ami a bruttó hazai termék több mint a felét jelentette. KSH: Magyarország 1989–2009. A változások tükrében, http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo1989_2009.pdf, 36. o.
- 56 Lovász László: Nem (csak) a húszéveseké, Figyelő, 2014. május 8., <http://figyelo.hu/cikkek/403353-nem--csak--a-huszeveseke>
- 57 Az Európai Bizottság szerint az EU – a gyógyszeripart leszámítva – szinte minden területen (számítástechnikától az optikai eszközökig) lemaradásban van a nagyobb versenytársaihoz képest (USA, Japán). Magyarország egyébként jelenleg a 3. helyen áll az EU28-ban a GDP arányos ipari termelésben (2012), megelőzve Németországot, vagy az Egyesült Királyságot is. Az újraparosításról bővebben: European Commission: Towards knowledge-driven reindustrialisation, European Competitiveness Report 2013, 21. o.
- 58 A migráció és a migrációs hatások kezelése Délkelet-Európában, Hírlevél 1. szám, Népeségstudományi Intézet, 2012. december, 3. o.
- 59 Egy városnyi magyar költözött tavaly Németországba, origo.hu, 2014. május 22.

Budavári Zita

Az örökbefogadás gyakorlati gondjai és lehetőségei a Bölcső Alapítvány tevékenységének tükrében

1. A Bölcső Alapítvány létrejötte

1994 februárjának első hetében öt megölt újszülöttről tudósított a média. Két holttestet Budapesten, kettőt Miskolcon és környékén találtak, az ötödik csecsemő Győrben vagy a város környékén született. Emlékezetem szerint a legutolsó esetben a nem várt baba az ötödik gyermek lehetett volna a családban, és a szülésbe az anya is belehalt.

Ez volt az a pont számomra, ami után már – magam is örökbe fogadó anyaként – nem maradhattam nyugton. Úgy éreztem, ha ezek az anyák időben bármilyen segítő szalmaszálát kaphattak volna, akkor talán életben maradhattak volna azok a kis újszülöttek, akiket szüleik nem terveztek, nem vártak, nem akartak.

Félhettek a környezet negatív reaklásától, a szűkebb-tágabb család megbélyegzésétől, és talán velem – egy idegennel – szívesebben megosztották volna titkukat. Ez a feltételezés vezérelt és jutatta eszembe a középkori firenzei forgóajtót, ahova az anyák névtelenül betehették kisbabájukat, akiket nem vállalhattak bármilyen okból.

Laikusként – messze a gyermekvédelemtől – úgy gondoltam, ha leteszik az ajtó elé az újszülöttet, akkor arról én gondoskodhatok, hiszen a segítség elmulasztása önmagában is büntetendő. Nem gondolkodtam tovább, hisz csak az életmentés volt a célom, nem mértem fel, hogy ennek kivitelezése milyen összetett, bonyolult és szinte megoldhatatlan feladat adminisztrációs szemszögből is.

Nem gondoltam, hogy mindehhez alapítványt kell majd létrehozni, és bár négy évvel a rendszerváltás után már jó pár civil szervezet létrejöhetett, teljesen járatlan voltam ebben a körben. Lépésről lépésre haladtam, nagyon lassan, hiszen a környezetem sem vette komolyan életmentő szándékomat, de elszántságomat, laikus mivoltomat látva azért mindenki próbált támogatni az elkép-

zelésemben. Az akkori városi rendőrkapitánytól kezdve az ügyvédbarátunkon át a szekszárdi szülészeti akkori főorvosa, a GYIVI igazgatója, a csecsemőintézet főorvosa, az evangélikus lelkész és nem utolsósorban férjem segített, aki elsőként mondta ki, ehhez egy alapítványt kell létrehoznom. A legtöbb segítséget dr. Cseres Judittól, a BRFK bűnmegelőzési főosztályának pszichológusától, a magyarországi csecsemőgyilkosságokat feldolgozó számos tanulmány szerzőjétől kaptam.

Már nem emlékszem, milyen sorrendben haladtam, hisz azt sem tudtam, mi ennek a hivatalos menete, de összeállt az első kuratórium, elkészült az alapító okirat, végre kaphattunk bankszámlaszámot, majd adószámot, és beadhattuk a szekszárdi bíróságra a kérelmet.

Közben eltelt egy év, és a felderített újszülött holttestek száma valahol 20-30 között mozgott 1994-ben.

1995. április 11-én a Tolna Megyei Bíróság nyilvántartásba vette a Bölcső Alapítványt, majd május 2-án jogerősítette azt. Kezemben egy hivatalos papírral, telefon nélkül, a közel 4 éves örökbe fogadott kislánnyal és a fotós műtermemmel nem volt egyszerű civilként betoppanni a gyermekvédelem falai közé.

Hatalmas volt a megütközés, sokszor az ellenállás, nem ritkán a támadás is. Szerencsére a média is felkapta a fejét: „ki ez az örült, aki bármit is akar tenni a csecsemőgyilkosságok ellen?”.

Így, mire az első televíziós beszélgetések elindulhattak volna, az akkori Pannon GSM szekszárdi viszonteladója felajánlott egy mobiltelefont, aminek számát kiválaszthattam a megadott lehetőségek közül. Így lett 19 évvel ezelőtt a telefonszámom 44 35 66, ami viszonylag könnyen megjegyezhető volt a pár perces televízióadást nézőnek is.

A legelső szekszárdi televíziós beszélgetést látva 1995. június 19-én jelentkezett a műtermi vezetőkes telefonomon elsőként az a fiatal lány, aki nagymamájával kettesben élt annak 11 ezer forintos nyugdíjából. A szülés októberre volt várható.

Majd júliusban – nyaralás közben – már az új mobilszámon hívott az a budapesti férjhezett nő, aki elsőként szült a Bölcső segítségével augusztus 18-án, a szekszárdi kórházban. A válófélben lévő nő egyedül – átmenetileg állás nélkül – nem tudta vállalni meglévő két gyermeke mellé a harmadikat is.

A szülészeti főorvosa és a személyzet is nagyon tapintatos volt az anyával, napokig még az iratait sem kérték el, sőt a túlsúlyos, magas vérnyomással küzdő nőt addig ki sem engedték a kórházból, amíg megnyugtatóan nem hozták helyre a császármetszés után.

Ez alatt a közel két hét alatt próbáltam segítséget kérni az akkori Közigazgatási Hivatal gyámhivatalának vezetőjétől, aki segítség helyett inkább kétségbe ejtett, mikor ott álltam egy újszülöttemmel, akinek sorsa rendezését nem vállalta a GYIVI sem... Végül, nagy nehezen – az egyébként rokonsági kapcsolatokra alkalmazott – nyílt örökbefogadási eljárással 1995. augusztus 30-án mehetett haza új családjába az első „bölcsös” baba.

2. A Bölcső eredményei

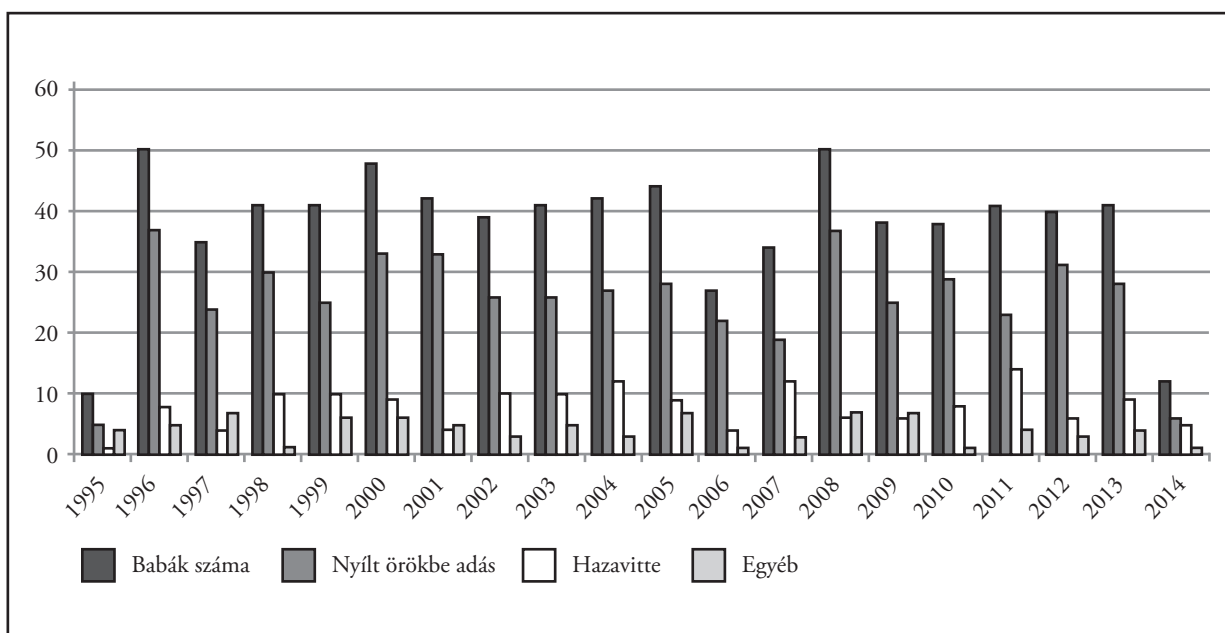
Azóta közel 1190 krízishelyzetben lévő várandós kérte segítségünket az elmúlt 19 év alatt. Soknak a várandósság hetei, hónapjai alatt rendeződött a helyzete, és mégis hazavihette a nem tervezett újszülöttet; de voltak olyanok is, akik nem akartak találkozni a leendő örökbe fogadókkal; az utóbbi években pedig nem ritkán fordult elő, hogy a lemondó anya anyagi ellenszolgáltatást szeretett volna kapni, amihez természetesen nem asszisztálunk. Így „csak” közel 760-an szültek a Bölcső közreműködésével, a legkülönbözőbb korú lányok és asszonyok, korosztály tekintetében a 13 éves diáklánytól a 48 éves tanárnőig bezárólag.

Nagyban segítette munkánk hatékonyságát, hogy 1997. december elején minisztériumi támogatással megvalósíthattuk Szekszárdon az első kis létszámú anyaotthonunkat, ahol növekvő pocakjukkal elbújhattak lakókörnyezetük elől a krízishelyzetben lévő anyák.

Annak ellenére, hogy 1996-ban létrejött közel hasonló céllal az Alfa Szövetség, majd 2000-ben a Szövetségből kiválva a Gólyahír Egyesület, majd azt követően még 3-4 civil szervezet, a Bölcsőnél jelentkezők száma elég nagy állandóságot mutatott ez évig. (1. ábra)

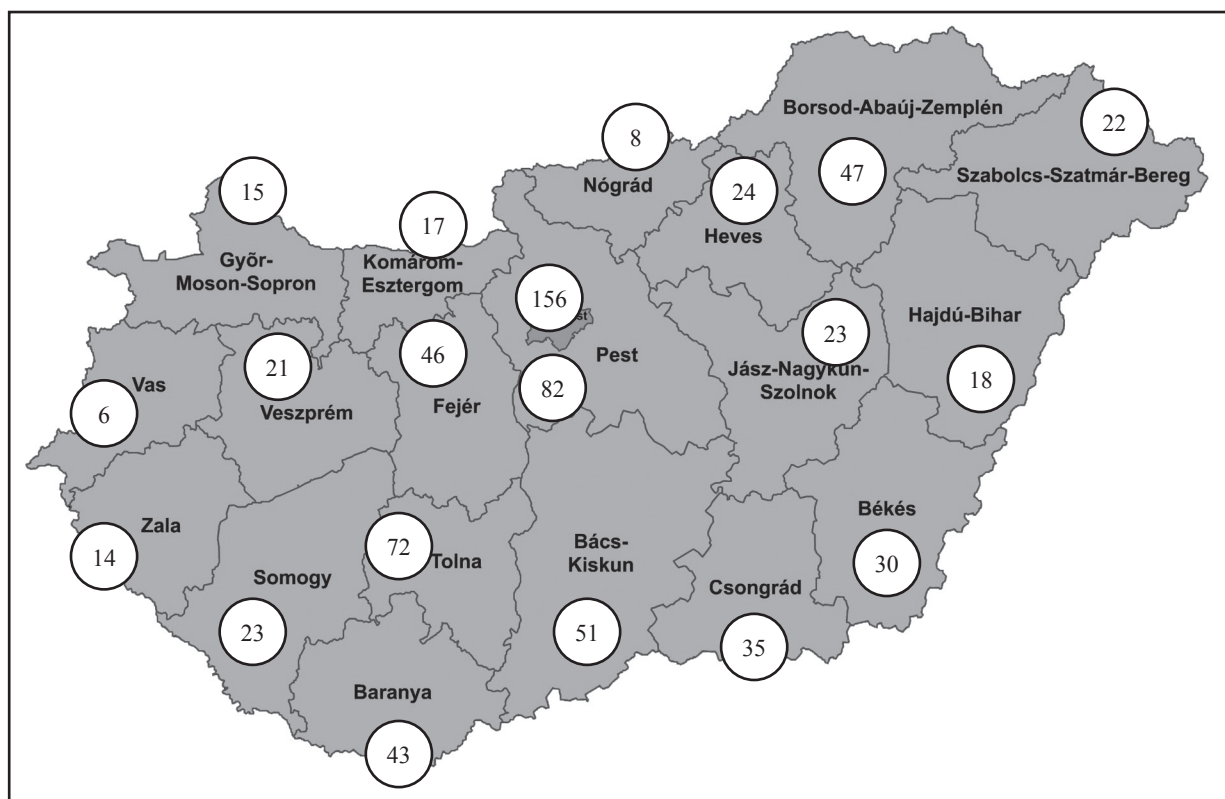
1. ábra

A Bölcső Alapítvány segítségével történt szülések évenkénti bontásban

2. ábra

A Bölcső Alapítvány segítségével szülők megyénként

A diagramban a *nyílt örökbefogadás* és *hazavitte* kategória mellett az *egyéb* rovat tartalmazza azoknak a megszületett babáknak számát, akik vagy titkos örökbefogadással kerültek új családba, vagy akiket más úton – a Bölcső Alapítvány megkerülésével – adtak örökbe, esetleg a szülőanya kérésére átmenetileg intézetbe kerültek.

A diagram kutatandó összefüggése azonban az, hogy miért mutat olyan hullámzást a nyílt örökbe adások és a hazavittelek aránya. Előzményként szükséges a Bölcsőnél kialakult gyakorlat ismertetése. Az elmúlt csaknem 20 év tapasztalata szerint a nálunk jelentkező anyák minden esetben nagy elszántságot tanúsítottak a lemondást illetően, a szülést követően azonban az esetek 25-30%-ánál 180 fokos fordulatot vettek az események.

Emiatt alakult ki az a gyakorlat, hogy szülés előtt nem értesítettünk örökbe fogadni szándékozó házaspárokat, mert úgy éreztük, az a lemondani készülő biológiai család számára kimondva-kimondatlanul pressziót jelentene. Így a várandósság alatt csak a Bölcső segítette őket, kontrollra kísérve, ingyenes lakhatási lehetőséget

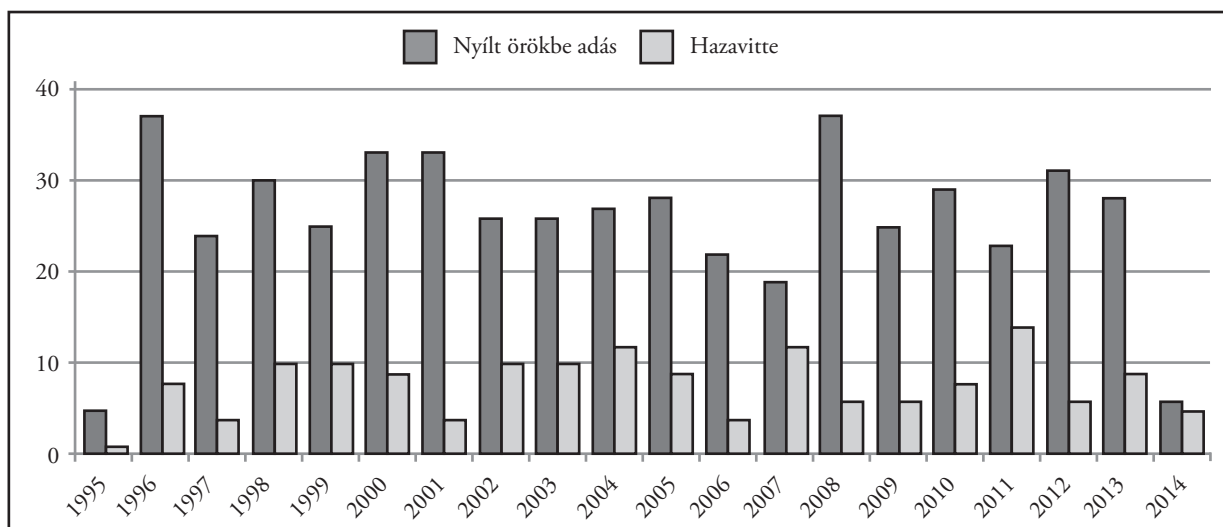
biztosítva, szolgáltatva a telefonhasználatot, sok esetben ingyenes étellemezést, közlekedést.

Szülés után mindenkinek volt és van lehetősége újra átgondolni a helyzetet, a kórházból hazamehetett átbeszélni a szűkebb családdal, vagy a „bölcsős” lakásban maradhatott, ha éppen nem akart hazautazni a helyzet újbóli átgondolásának időszakában. Szinte bármennyi gondolkodási időt kérhetett és kapott, a túlápolás kórházi költségét az alapítvány kompenzálta a szekszárdi kórház részére, többnyire a szülészeti osztály részére ajándékozott orvosi műszerekkel. A közel 760 szülésből ugyanis több mint 450 baba a szekszárdi kórházban született, mivel helyi lakosként ott indíthattam „útjára” a Bölcső Alapítványt. A média segítségével azonban a jelentkező anyák számára ismertté tette, hogy távoli országrészekből is érkezhettek – először a szekszárdi, majd 2005-től a budapesti – anyaotthonunkba krízisterhesek.

A fenti térkép tanúsítja, milyen nagy szórást mutatnak az egyes megyék a nálunk szült, nehéz helyzetbe került terhes anyák számában. Szembetűnő a nyugati és a keleti országrész számarányának különbsége, de további vizsgálódás

3. ábra

A Bölcső Alapítványnál született babák örökbe adásának és hazavitelének aránya

1. táblázat

A Bölcső Alapítványnál született babák havi bontásban

Évek	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Január		3	4	4	3	4	5	3	4	4	2	1	2	1	5	7	6	8	2	4
Február		5	4	2	4	3	2	3	4	4	1	1	3	3	2	3	2	7	3	2
Március		3	1	4	5	2	2	6	6	6	6	4	0	4	3	3	4	1	3	0
Április		5	1	5	4	2	5	2	1	1	4	6	2	7	4	2	1	2	5	3
Május		8	4	8	5	3	5	3	0	0	4	5	7	4	1	3	1	1	5	1
Június		3	3	4	2	4	3	2	6	6	5	2	4	8	5	4	4	4	2	2
Július		7	6	4	4	3	3	3	4	4	6	1	2	3	1	1	3	5	2	
Augusztus	2	5	1	2	3	9	6	6	2	2	2	2	2	5	3	5	0	2	6	
Szeptember	1	2	3	3	4	6	5	4	3	3	5	0	4	2	0	2	10	1	3	
Október	2	5	1	1	3	7	2	1	2	2	4	2	2	10	4	1	2	2	4	
November	2	2	4	1	2	2	2	5	5	5	3	3	2	1	5	2	3	3	0	
December	3	2	3	3	2	3	2	1	4	4	2	0	4	2	5	5	5	4	6	
Összesen	10	50	35	41	41	48	42	39	41	41	44	27	34	50	38	38	41	40	41	12

szükséges például Nógrád és Vas megye alacsony jelentkezési számának indoklására. (2. ábra)

A gyermekükről lemondó krízisterhesek és a Bölcső Alapítvány szülés előtti és szülés utáni viszonya, eljárás módja az 1995-ös alapítás óta állandó, mégis rendkívül ingadozó a lemondó anyák meggondolási aránya. Néha hetekig nem történik örökbe adás, mert – a Bölcső Alapítvány által is támogatottan – az anyák a családdal is egyeztetve mégis hazaviszik a korábban örökbe adni kívánt babájukat.

Például idén, 2014-ben csaknem egyensúlyban van az örökbefogadás és a szülői hazavitel aránya. Az okok feltárása további kutatások révén történhet. (3. ábra)

A következő táblázat mutatja, hogy bár eléggé egyenletes a szülések száma az egyes hónapokat illetően, mégis az év első felére eső születések száma csaknem negyvennel magasabb, mint a második felében. Az év végi alacsonyabb számok nagyobb arányban a nyári és kora őszi időszakban történt teherbe eséseket feltételeznek. (1. táblázat)

3. Az örökbefogadás jogi háttérének változásai

Az induláskor, amikor a Bölcső Alapítvány létrejött, a családi jogállás megváltoztatása büntetendő cselekménynek számított, és bár a Tolna Megyei Bíróság '95-ben elfogadta az alapítvány alapító okiratának kitételét: „részvétel a megszületett gyermek sorsának rendezésében”, ez mégiscsak a családi jogállás megváltoztatása volt. Szerencsére néhány évvel később a minisztérium gyermekvédelmi főosztálya segítségével mégis megszülettek azok a jogszabály-módosítások, amelyekkel elhárult az akadály az alapítvány tevékenysége elől. Az igazi áttörés 2003-ban következett be, amikor a jogszabályalkotás követte a Bölcső Alapítvány és más civil szervezetek már kialakult gyakorlatát, és működési engedélyhez kötötte az örökbefogadási eljárásban való civil részvételt.

Az Alapítvány az elmúlt közel 20 évben folyamatosan „bombázta” a minisztérium család- és gyermekvédelmi főosztályát annak érdekében, hogy a jogalkotó zárja be a „kiskaput”, amely lehetővé tette, hogy a lemondani szándékozó anyák kórházban történt szülései után az egészségügy névtelen dolgozói közreműködésével bárki nyilatkozhatott bárki javára az illetékes gyámhivatalban.

Újabb küzdelem volt az illetékesség ügye, hiszen mind a lemondó anya, mind az alapítvány a titok megőrzése érdekében abban volt érdekelt, hogy a krízisterhes szülésének híre ne jusson el a családhoz vagy lakóhelyi környezetéhez. 2003-tól ez is megoldódott: a terhességét titkoló anya gyám ügye az örökbefogadás engedélyeztetéséig a szülés helyéhez tartozó gyámhivatalnál maradt. Mivel a szülések többnyire Szekszárdon zajlottak, ez is nagyban segítette a titkolt terhességek titkáinak megőrzését.

Újabb problémát jelentett a szülési adatbázisok nyilvánosságának megszüntetése a titkolt terhességek esetében, hiszen mind a babakötvény, mind a védőnői kiértékelés, mind az adó- és tájkaártya elküldése a várandós anya címére semmissé tette a titkosság megőrzése érdekében kifejtett fáradozásainkat.

Éltünk a szerencsésen megszületett jogszabályokkal, a szülés után azonnal elektronikusan továbbított adatleltári nyilatkozatokat küldünk az illetékes hatóságokhoz. Sajnos az adókártya ügyében mindmáig sikertelenül küzdünk az adóhatósággal.

4. A örökbefogadás gyakorlatának gondjai

4.1. A házaspárok kiválasztása a nyílt örökbefogadásnál

Mivel a jogi háttér csak a nyílt örökbefogadásban való részvételt engedélyezte a civil szervezetek számára, így kezdetektől arra kényszerültem, hogy személyesen is találkozzam azokkal az örökbe fogadni szándékozókval, akik a médianyilvánosság után levélben megkerestek bennünket. Képtelenségnek tartottam, hogy lemondani szándékozó szülő úgy találkozzon az örökbe fogadó házaspárral a gyámügyi nyilatkozat előtt, hogy jómagam nem tudom, kik lehetnek ők. Mivel a kuratórium nem vállalta a házaspárokkal való találkozást, így ezzel a váratlan feladattal egyedül maradtam.

Óriási nyomás szakadt rám, kétségbeesett házaspárok a legváratlanabb időpontokban hívtak, telefonáltak, jöttek a munkahelyemre, sokszor este, a műterem bezárása után, nem ritkán előzetes bejelentés nélkül.

Az alapítvány első két és fél évében nem volt még alkalmassági vizsgálat, bárki jelentkezhetett ezzel a szándékkal. Az örökbefogadás adminisztrációs folyamata alatt elég volt beszerezni a szükséges iratokat, és automatikusan, 1-2-3 hét alatt lezárult az ismételt anyakönyvezéssel az örökbefogadás.

1997 novemberében lépett életbe az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságának vizsgálata, ami komoly előrelépést jelentett. Csak évek múlva derült ki, hogy szinte mindenki megkapja az alkalmassági határozatot, tekintet nélkül az örökbe fogadni szándékozók korára, egészségi állapotára, családi helyzetére. Ez a gyakorlat zökkenőmentesen alkalmazható a titkos örökbefogadásnál, ahol két sorszám található csupán, de komoly problémákat okoz a nyílt örökbe adásnál, ahol már a lemondó anya is mérlegel és dönt abban, rábízta-e a gyermekét az örökbefogadásra alkalmasnak nyilvánított házaspárra.

2003-tól az örökbe fogadni szándékozók kötelezően vesznek részt egy jogszabály által előírt, 21 órás, örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon. Bár nem „alkalmassági” vizsgával zárult, a kezdetekben ez mégis nagy ellenállásba ütközött a házaspárok részéről, de viszonylag rövid idő után beigazolódott ennek hasznossága.

Régóta érzi minden érintett és szakember, hogy az óraszámot fel kellene emelni 30 órára.

4.2. Az örökbe fogadott gyermek tényének titkolása esetleírásokkal

Az 1995-ös alapítás óta az örökbe fogadni szándékozó szülőkkel folytatott személyes találkozások alkalmával minden esetben megkérdeztem a házaspárokat, hogyan tervezik majd az örökbe fogadás közlését szűkebb-tágabb környezetükben. Kivétel nélkül mindannyian úgy gondolták, semmiképp nem titkolják el, hogy gyermekük örökbe fogadott.

Az első „bölcös” találkozót már 1996 augusztusában megszerveztük, erre az összejövetelre 24 babát hoztak el szüleik az örökbe adott 28-ból... Már akkor észrevettem, hogy ebben a szűk körben is voltak olyan szülők, akik szinte elbújtak a többiek elől, nem vettek részt a csoportkép-fotózáson, és ezt a magatartást megerősítették azzal is, hogy azóta sem láttuk őket! Meggyőződésem, hogy 18 éves lányaik, fiaik még nem tudják, hogy örökbe fogadott gyermekek! Voltak házaspárok, akik eleinte eljöttek a nyári éves találkozókra, aztán ahogy nőtt a gyermekük, fokozatosan maradtak el. Így 19 év után úgy becsülöm, hogy a Bölcsonél született gyermekek kb. 15-20%-a előtt mégis eltitkolták örökbefogadottságukat szüleik – egyelőre!

Sok példa volt már arra, hogy a „jóakaró” környezet előbb vagy utóbb felfedte az örökbefogadás tényének titkát az érintett előtt, de a technikai fejlődésnek köszönhetően az internet megjelenése is újabb veszélyforrást jelent a titokként kezelt örökbe fogadásokra.

Sokan megfeledkeznek arról, hogy a nyílt örökbefogadásnak nemcsak előnyei vannak. A biológiai szülő is cipeli a terhet jelenlegi vagy későbbi családjá előtt, majd 1-2 évtized után megosztja velük, akik aztán az interneten megkeresik a gyermeket, féltéstvért. Ez időzített bombaként robbanhat bármikor az örökbe fogadó családban. Egy ilyen előkészületlen „felvilágosítás” megtörtént esetekkel igazolhatóan kiszámíthatatlan következménnyel, alkalmanként tragédiával járhat.

Így történt a közel 13 éves kislánnyal, aki karácsony előtt egy héttel az osztálytársai suttogásaiból tudta meg, hogy örökbe fogadták. 18 évesen találkoztam vele – pszichológushoz jár két éve –, megkísérli feldolgozni a becsapottság érzését. Nekem szinte szó szerint a következőket mondta: „Ha 3-4 éves koromban közölték volna a szüleim, hogy örökbe fogadtak, eddigre már bőven feldolgoztam volna!”

Egy 16 éves – a Bölcsonél örökbe fogadott – kislányt a vér szerinti féltéstvére kereste meg Facebook-on szülőanyja segítségével, s bár ő tudta örökbe-

fogadottságát, mégis nagyon felkavarta az eset. Azóta sem tudja igazán a helyén kezelni a lemondó anya közeledésének tényét. Ezt a területet jogszabályokkal lefedni nem lehet, így csak az örökbe fogadó család helyes hozzáállása segíthet a hasonló szituációkban.

Egy házaspár annak érdekében költözött el korábbi lakóhelyéről, hogy ne kelljen feltárni a környezet előtt az örökbefogadást. A hagyományos, évenként megrendezett bölcös találkozón egy elővigyázatlan újságíró által készített képen szomszédjaik felismerték őket, aminek hatására újabb költözés következett. Azóta nem engedjük meg sem a fotózást, sem a tv-riporterek jelenlétét ezeken a találkozókön, igaz, az említett házaspár sem vesz részt az eset óta a találkozókön.

A Bölcso Alapítványnál örökbe fogadó családok minimum 15-20%-a már bizonyosan olyan helyzetbe kerül, hogy kiszolgáltatottan várja a pillanatot, amikor a környezet, az internet és nem utolsósorban a gyermeki megérzés felfedi a titkot. Egy ilyen szituációban jól már nem tud eljárni, nincs, nem lesz hihető forgatókönyve, legfeljebb alkalmi szerencséje, hogy a gyermeke és közte lévő kapcsolatba évek alatt „beletáplált” szeretet az ő oldalára billenti a mérleget, és örökbe fogadott gyermeke nagyvonalúan túllép szülei sok éven át fenntartott hazugságán. Azonban ez a szerencsés pillanat is csak az első komolyabb konfliktusig tart, és akkor kezdődik a „játszma” újraértékelése.

4.3. Az egyedülálló örökbefogadása nyílt eljárással a Bölcso Alapítványnál

Sokan vádolnak azzal, hogy az alkalmassági határozaton túl is „osztályozom” az örökbe fogadni szándékozókat. A sok-sok száz lemondó anyával folytatott beszélgetés valóban nagyon sok tapasztalattal jár, hiszen számomra az egyik legfontosabb alapelve, hogy a lemondás után a gyámhivatalban mind a lemondó, mind az örökbe fogadó azzal a biztos tudattal hagyja el a hivatalos helyiséget, hogy egyrészt a gyermek jó helyre kerül, másrészt a lemondó anya nem fogja zaklatni az új, befogadó családot.

Mégis előfordult, hogy kérésre már megpróbáltam elfogadtatni egyedülálló örökbe fogadni szándékozó nőt is, sikertelenül. Soha nem felejttem el annak a lánynak reagálását, akinek szülei hallani sem akartak a nem várt unokáról, maga pedig úgy érezte, segítség nélkül egyedül nem tudja vállalni gyermeke felnevelését. Szó szerint a következőket mondta:

„Zita, egyedülálló anyja most is van a gyermekemnek, én! Azt szeretném, hogy anyja-apja, nagyanja-nagyapja, nagyménik és nagybácsik vegyék körül, ha már én nem vihetem haza.”

A másik megrendítő emlékem annak a harmincvalahány éves – nagyon stabil állásban dolgozó – diplomás értelmiségi nőnek a jelentkezése, aki titkos örökbe fogadással vállalt egyedülállóként egy pici gyermeket. A szándéka azonos volt, mint a többi lemondó anyáé, azzal a különbséggel, hogy ő a korábban örökbe fogadott – immár 4 év körüli – gyermekéről akart lemondani. A személyes találkozás hosszan tartó beszélgetése alatt derült ki, hogy az adoptáció után férjhez ment, házasságában vér szerinti gyermek is született, és így már „feleslegessé vált” a nagyobbik gyermek. Furcsa módon a teljesen kívül álló férj magatartása sokkal empatikusabb volt a gyermek iránt, mint az anyáé, aki korábban valószínűleg minden követ megmozgatott, hogy egyedülállóként örökbe fogad hasson. Nincs információm arról, hogy mi lett a történet vége, nem vállaltam a közreműködést egy „vállalhatatlan” ügyben.

Azt is el kell ismernem, valószínűleg személyes tragédiám is hozzájárul ahhoz, hogy a teljes család számomra az egyetlen lehetséges kiindulópont, hiszen nem voltam még 9 éves sem, amikor édesapámat fiatalon elvesztettük. Édesanyám egyedül nevelt fel bennünket az akkor 6 éves húgommal együtt, megszenvedtük az apa hiányát, hiába kaptunk meg minden segítséget a két nagymama révén is.

Bizonyára lenne olyan lemondó anya, aki esetleg csak sajnálkozásból, szánalomból nyilatkozna egyedülálló javára, szülés után talán nem is a legmegnyugtatóbb testi-lelki állapotában. Ezt a kiszolgáltatott helyzetet soha nem használnám ki, hiszen így is van már olyan középiskolás gyermeke a Bölcsőnek, aki 15 és fél évesen teljesen árva maradt, és legalább tizenötén már így is elvesztették egyik szülőjüket.

4.4. A 40 évnél idősebb házaspárok és a lemondó anyák viszonya nyílt örökbefogadásnál

19 évvel ezelőtt szinte csak a 40-es korosztállyal találkoztam örökbe fogadói körben. Ez is eredményezhette azt a helyzetet, hogy 15 kis- és nagykaszasz már elvesztette egyik szülőjét, hiszen 40 felett voltak már a jelentkezéskor is. Sok éve feltűnt, hogy egyre fiatalabb házaspárok jelentkeznek örökbefogadási szándékkal, így érthető, hogy ők sokkal könnyebben megtalálják a közös hangot leendő gyermekük szülőanyjával.

Nem véletlen, hogy a jogszabályalkotó limitálta az örökbe fogadott és az örökbe fogadó közötti életkor-különbséget: az örökbe fogadott és a fiatalabb örökbefogadó szülő életkorának eltérése maximum 45 év lehet. Az utóbbi évek tapasztalása, hogy igen gyakran jelentkezik olyan házaspár a civil szervezeteknél, ahol a férj évekkal, sokszor egy évtizeddel fiatalabb. A tapasztalati statisztika szerint ezek a házasságok kicsit labilisabbak, de a lemondó anyák is bizonytalanabbnak látják gyermekük sorsát az ilyen „összetételű” új családoknál. Mindannyiunknak fontos az, hogy megnyugtató legyen a találkozás a gyámhivatali nyilatkozat előtt, de a legfontosabb a lemondó szülők megnyugtatósa az örökbe fogadókat látván. Sokszor hallok beszélgetésben, olvasok fórumokon olyan véleményeket, hogy a lemondó anyának ne legyenek igényei, ne foglalkozzék az örökbe fogadó házaspár életkorával, vagy azzal, hogy egyedülálló, hiszen úgy is lemond a gyermekéről. Aki így beszél, nem érti a nyílt örökbefogadás lényegét: két szülő megnyugtató együttműködése egy újszülött érdekében.

Ha az örökbe fogadóknak nincs egy kedves szavuk sem a 20-25 évvel fiatalabb szülőanyához, az iszonyatosan nehéz, alig kezelhető helyzet. A fent említett szituációk is tükrözik, hogy az örökbe fogadó házaspárok kiválasztásánál nem én vagyok, aki „osztályoz”, hanem maga a helyzet, ahol a főszereplő az újszülött és a lemondó anya, és aki belép melléjük új szereplőként – új családként – a szituációba, az együttműködésre kötelezett.

Másrészt pedig az idősebb házaspárok számára nyitott lehetőség a néhány éves gyermekek örökbefogadása a gyermekvédelmi rendszerből, ahol ezek várnak arra, hogy végre új családba kerüljenek.

4.5. A 6 hetes várakozási idő lehetetlensége

A 2014 márciusában hatályba lépett új Ptk. írja elő azt a lehetőséget, miszerint a szülőanyának az újszülött 6 hetes koráig van lehetősége nyilatkozatát visszavonni, ha helyzete rendeződött, és úgy érzi, mégis tudja vállalni gyermeke felnevelését. Ez nagymértékben az örökbe fogadó házaspárt sodorja kiszolgáltatott helyzetbe.

Maga az élethelyzet eredményezi ezt a kiszolgáltatottságot, hiszen a baba hazavitelével a feleség kénytelen munkahelyét felfüggeszteni, berendezni a babaszobát – a kihelyezéshez friss környezettanulmány is kell –, szünetel az addigi jövedelme, 3-4 hónap múlva lesz csak jogosult a járandóságok felvételére. Ezután kezdődnek az aggodalmakkal tűzdelt

hetek 24 órái, amikor szorongva ugyan, de igyekszik mielőbb szeretettel megalapozni az anya és gyermek közötti kötődés nagyon fontos első időszakát.

A titkos örökbe adásnál eddig is rendelkezésre állt a lemondó anyáknál a 6 hét átgondolási időszak, de ott nem tudhatta, kik lesznek az örökbe fogadók, sőt azt sem tudta, kihelyezték-e egyáltalán már a kisbabát „új” szülőkhöz, vagy még kórházban, csecsemőintézetben vagy átmenetileg hivatásos nevelőszülőknél van gyermeke. Így fel sem merülhet adott esetben a zsarolás lehetősége sem, hiszen semmilyen információja nincs a leendő szülőkről.

Ezzel szemben a nyílt örökbe adásoknál fennáll a zsarolás lehetősége, ahol a gyámhivatalban a lemondási eljárásban a lemondó és örökbe fogadó jelenlétében esetenként a gyámügyes teljes természetességgel olvassa fel a jegyzőkönyv felvétele közben az örökbe fogadó házaspár havi nettó jövedelmét, anyagi viszonyait, az örökbefogadás lelki indítékait, az elhatározás eltökéltségét. Ilyen körülmények között a lemondónak lehetősége van felmérni – beárazni – az új család „áldozatképességét”. Már maga a lehetőség is kockázatos, hiszen a nyílt örökbefogadásnál lemondó anya a hivatal tudta nélkül is kapcsolatba léphet a 6 hetes meggondolási időt megszenvedő családdal.

4.6. A lemondó szülőanya kiszolgáltatottsága

Kevesen gondolnak arra, hogy a várandósság hónapjai alatt is – éppen a titok megőrzése érdekében – milyen nehéz és kiszolgáltatott helyzetben él a szülőanya. Kezdetben szülei, férje vagy munkahelyi kollégái, diáktársai előtt kell titkolnia terhességét. El kell viselnie a kétértelmű, provokáló célzásokat, miközben hétről-hétre takargatnia kell növekvő pocakját, hiszen kirúghatják a munkahelyről, iskolából vagy éppen a szülőkkel, élettárral közös otthonából. Vagy – a számomra legszomorúbb esetek egyikeként – meglévő gyermekét veszítheti el, ha hazaviszi a mástól fogant féltestvért...

Az esetek zömében eleve lemarad az első trimeszterben szükséges vizsgálatokról, és szerencsésnek mondható, ha a második trimeszterben találkozik orvossal, vizsgálatokat végző egészségügyi dolgozókkal. Ekkor hangozhatnak el az első negatív megjegyzések a felelőtlenség emlegetésével, és ez végigkíséri az anyát a szülést követő napokig.

Rengeteg időmbe telt, amíg ezeket a negatív hozzáállásokat sikerült tompítanom. Az anyák sok esetben csak később mesélték el a kórházi szo-

batársak elítélő megjegyzéseit vagy akár a személyzet rosszalló pillantásait.

Kevesen gondolnak arra, hogy milyen – egész életre szólóan nehéz – döntést fontolgat az, aki az alapítványom segítségét kéri! Lehetséges, hogy csak átmeneti segítséget vagy csak együttgondolkodást kér gyermeke jövője érdekében. Nem valószínű, hogy az örökbe adás az egyetlen és legjobb megoldás a születendő babának. Minden egyes esetben alaposan, a hosszú távú hatásokra gondolva körül kell járni az okokat és lehetőségeket, hogy évtizedek múlva is úgy értékelhessük a múltbeli döntéseket, hogy ez volt az adott időszakban a lehető legmegnyugtatóbb elhatározás, amit az örökbe adó szülő hozhatott gyermeke jövője érdekében. Csak ezzel a tudattal lehet kibírni ezt az egész életre kiható lelki terhet.

Ezért fontos tudatosítani a közvéleményben és sokszor az örökbefogadóknál is, hogy nem rossz anyák felelőtlen döntéseinek vagyunk tanúi, hanem a krízisterhesek szinte megoldhatatlan élethelyzeteire adott egyetlen lehetséges válasznak. Más megközelítésben: amikor minden döntés rossz, akkor a legkevésbé kedvezőtlen kell választani a megszületendő gyermek érdekében.

5. A civil szervezetek közreműködése a nyílt örökbefogadásnál

Körülbelül 10 évvel ezelőtt az illetékes gyámhivatalokban működési engedélyhez kötötték a civil szervezetek örökbe adásban való közreműködését. Ezzel párhuzamosan és ettől teljesen függetlenül bárki bárkivel bemehetett az anya lakhelye szerinti illetékes gyámhivatalba nyilatkozni a lemondásról és ezzel párhuzamosan az örökbefogadásról. Így teljesen értelmetlenné és nevetségessé vált az, hogy a bejegyzett civilek csak engedéllyel lehettek jelen, míg az ilyen-olyan közvetítők által „kézen-közön” létrejött kapcsolatok ugyanúgy nyilatkozhattak egymás javára.

Évekig kértük ennek a helyzetnek a megszüntetését, de a megoldás 10 évig húzódott. 2014 márciusától végre az új Ptk.-ban ezt is szabályozták, de érdemben nem változott semmi. Ez alatt a 10 év alatt olyan szinten intézményesült, rögzült ez a gyakorlat, hogy talán megkockáztathatom, virágzik a gyermekkereskedelem ezen a téren, hiszen ellenőrizhetetlen, hogy az alkalmi kapcsolatok résztvevői között hol és milyen nagyságrendben jelenik meg ellentételezéseként a pénz. Engem már az is megdöbbenett, hogy örökbe fogadni

szándékozó házaspárok ügyvédi irodákon keresztül jelentkeztek, pontosabban fogalmazva az ügyvéd jelentkezett a gyermek után érdeklődő megbízóit képviselve. De az már igazán a helyzet tarthatatlanságát bizonyítja, hogy lemondani készülő szülőanyák hirdetik magukat az erre a célra létrejött honlapon a feltételeket homályos vagy egyáltalán nem homályos utalásokkal megfogalmazva, ugyanitt örökbe fogadni szándékozók saját kiváló anyagi helyzetüket ecsetelve keresik annak a szerencsés vagy szerencsétlen lemondani szándékozó anya kapcsolatát, aki szeretné „igazán jó helyre” örökbe adni a gyermekét. Az pedig a csúcscsúcs, hogy az új Ptk. által megfogalmazott civil szervezeti részvételt kijátszva vagy megkerülve hozzáteszik: a *civil szervezeti részvétel megoldott vagy megoldható*. Ez azt is jelenti, hogy már erre szakosodott civil szervezetek is létrejöttek – ami nem lenne még baj –, de működési engedélyt is kaptak, ne kutassuk, milyen indíttatásból. Nem jogszabály-alkotási, hanem jogalkalmazási kérdés, hogy vajon megmaradhat-e azoknak a civil szervezeteknek a működési engedélyük, amelyek nyíltan vállalják a közreműködést a fentebb említett, kórházi vagy ügyvédi irodai segítséggel létrejött örökbebefogadásokban.

6. Jogszabály-alkotási hiányok

A Bölcső Alapítvány fennállásának csaknem 20 éve alatt folyamatosan jogszabály-alkotási javaslatokkal élt a mindenkori minisztériumi főosztály segítségét kérve annak érdekében, hogy az örökbebefogadási eljárás rugalmasabb, gördülékenyebb, emberségebb lehessen. Ha mérleget vonunk, meg kell állapítanunk, hogy a civil szervezetek közreműködése az örökbebefogadási eljárásban már legális, ugyanakkor számos téren továbbra is fennáll a finomítás szükségessége az anya- és gyermekvédelem területén.

Írásom végén mindenféle korrekció és utólagos javítás nélkül helyezek el az elmúlt egy évtizedben tett – és az illetékes főosztályhoz eljuttatott – javaslatainkból néhányat, reménykedve, hogy azok egyszer megvalósulhatnak.

6.1. Az örökbe fogadott és az örökbe fogadó közötti életkor különbsége

„Az örökbe fogadó személyére vonatkozó szakasz bekezdéseiből hiányzik az örökbe fogadott és az örökbe fogadó közötti életkor maximálása. A ko-

rábbi szabályozás – és az európai gyakorlat – érthető módon szigorúbb, hiszen sem a nyílt, sem a titkos örökbebefogadásnál nem lehet cél figyelmen kívül hagyni az újszülött gyermek azon érdekét, hogy családjogi döntéssel az életkorához korban közelebb állók lehessenek örökbe fogadó szülei. A rokoni és vérszerinti örökbebefogadásnál ennek a szigorításnak valóban nem kell működnie. A 2003-as szabályozás a korkülönbséget 45 évben határozta meg, ami az európai általános gyakorlathoz képest 5-10 évvel magasabb szám. A javasolt életkori különbség: 40 év. Megfontolandó, hogy ez a korkülönbségi előírás a feleslegre vonatkozzék, követve az emberi természet biológiájának nagy átlagát.”

6.2. A civil szervezetek adattovábbítási kötelezettsége

„2011. január 1-jétől a Gyvt. módosítása a közhasznú civil szervezeteket többféle – a működést engedélyező szerv számára továbbítandó – adatlap kitöltésére kötelezi. Ezen adatok egy része a terheességüket titkoló szülők számára továbbra is a „titkolandó” tartományban tartandók, hiszen éppen ezért kérik a civil szervezet segítségét. Ami az adatokból fontos és megőrzendő, az az illetékes gyámhivatalból egyszerű továbbítási kötelezettséggel begyűjthető. A civil szervezetek ilyen módon történő teljesen felesleges adminisztrációra kötelezése az érdemi munkától rabolja el az időt. (Értelemszerűen a civil szervezet sem jut sokszor több információhoz a terhes anyáknál, mint amennyi a lemondásnál a gyámhivatal előtt kiderül.) Az adatok örökbebefogadókra vonatkozó része pedig a szülők alkalmassági határozatában szintén a rendszerben van a gyámhivatal és a TEGYESZ által. Ha valaki például 4-5 civil szervezetnél is jelentkezik a TEGYESZ-en kívül – megteheti –, akkor 5-6 szervezet adminisztrálja ugyanazt az egy házaspárt, és küldi az adatokat a minisztériumba.”

6.3. A krízisterhesek anyaoththona

„A jogszabályi háttér nem ismeri a krízisterhesek anyaoththona fogalmát. Ezért a családonthonok működési engedélyét kiadó jogalkalmazó kénytelen a 12-40 fő ellátását szabályozó jogi anyag előírásait lefordítani a kis létszámú krízisoththonokra. Ezt eddig még nem sikerült megfelelően megoldaniuk.

Évente 60-70 krízisterhes kéri a segítségünket, de a terhesek egy része veszi csak igénybe az anyaotthonunkat, hiszen más módon is meg tudják oldani lakhatásukat a szülésig. Az anyaotthon kihasználtsága teljesen ingadozó, vannak hónapok, amikor 5-6 fő veszi igénybe – gyerekkel vagy gyerek nélkül – az otthont, más időszakban pedig csak 2-3 terhes tartózkodik a lakásban. A kihasználtság átlaga az év 365 napjára vetítve 3 fő körüli a hosszú évek tapasztalata szerint. Ha ezt a ténytet szembeállítjuk a jogszabályban meghatározott 5-6 fős alkalmazotti állománnyal, azonnal kitűnik a jogalkalmazás életszerűtlensége az egészséges, életerős, állandó kórházi ellenőrzésben, terhesgondozásban részesülő terhes anyáknál. A szociálmunkás-jelenlét, az egy fő rész-munkaidős gondozó és az időszakos pszichológusi gondozás az elmúlt 16 év tapasztalata alapján elegendő a normális működéshez.”

6.4. Az egyszeri anyasági segély racionális folyósítása

„Az egyszeri anyasági segély – 65 000 Ft – csak a szülés után vehető fel, és csak akkor, ha minimum 4 alkalommal a szülőanya terhesgondozáson részt vett. Amennyiben a szülőanya a lemondás mellett dönt, a jogszabály nem teszi lehetővé számára a segély felvételét. (Az örökbefogadók viszont megkaphatják, akik többnyire nincsenek ráutalva erre a támogatásra.) Ha valóban segíteni kívánjuk a szülőanyát abban, hogy ne az abortusz legyen számára a megoldás, hanem a magzat kihordása, akkor a 24. és 40. hét között ezt az összeget négy-öt havi bontásban igénylés esetén előre folyósíthatná az állam a terhesgondozáson részt vevő rászoruló terhesnek, hogy az anya nehéz helyzete ne befolyásolja károsan a megszülető gyermek egészségét.”

6.5. Az örökbefogadásra felkészítő tanfolyam időtartama

„Az elmúlt 4 év gyakorlata egyértelműen bizonyította, hogy a tanfolyam – a fenti felsorolásra való tekintet nélkül – nagyon hasznos volt az örökbe fogadni szándékozók számára, az ezzel szembeni megjegyzések még szórványosnak sem mondhatók. Ami pedig a személyiségi jogokat illeti: mind a nyílt, mind a titkos örökbefogadásnál a pszicholó-

gia, a társadalomlélektan, a családterápia a nyíltságot tartja e folyamat legfontosabb elemének.

Ha itt a személyiségi jog szerepet játszhat, az már önmagában megkérdőjelezi az örökbe-fogadási szándék mélységét, átgondoltságát. A csoportos foglalkozások a tanfolyam keretében megerősítették az örökbe-fogadási szándékokat, és semmilyen módon nem sértették meg a személyiség határait. Együttműködő közösségek jöttek létre, átvéve az állami intézményrendszer szerepét.

Ezért a tanfolyami struktúra kihagyása a tervezetből ennek a jól működő támogató módszernek az eldobását jelenti ahelyett, hogy a 21 órás tanfolyami kötelezettséget legalább 30 órára növelné az eredményesség érdekében.”

6.6. Az utánkövetés idejének növelése

„Bár a 2014 márciusában életbe lépett Ptk. már előírja az utánkövetést, a korábbi tervezetektől eltérően nem öt, hanem csupán egy év lett a kötelező gyakorlat. Az az ajánlás, amelyben öt év szerepel, már nem kötelezi semmire az örökbe fogadó házaspárokat.

Úgy gondolom, hogy a segítségre, a tanácsokra éppen akkortól volna szükség, amikor a gyermek már közösségbe kerül, és az ezzel kapcsolatosan felmerülő újabb problémák, kérdések megoldása nehézséget okoz az örökbe fogadó szülőknek. Különösen az óvodai időszak második felében, amikor a gyermek a maga szintjén már megértheti az örökbe fogadottság első gondolatait. Az utánkövetésre tehát leginkább a 4. és 5. életév között lenne szükség, amikor a gyermek az életkori sajátosságainak megfelelően kezdi elemi szinten megérteni speciális, a társaitól jelentősen eltérő helyzetét, és erre építheti éntudatát és a »stratégiát«, amellyel nagyobb sérülések nélkül meghatározhatja a saját helyét a családban és a közösségben.”

Deli Judit – Lantai Csilla

Változások az örökbefogadás területén

Összefoglalónk a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézetben 2014. május 12-én tartott szakmai tanácskozáson elhangzott előadásanyag alapján készült. A szakmai értekezletet az Alfa Szövetség részéről Téglásy Imre elnök úr szervezte, elsősorban az új Polgári Törvénykönyv és más jogszabályi változások áttekintése érdekében. Az előadás ennek megfelelően három nagyobb részből állt.

1. Változások az új Ptk. alapján az örökbefogadás területén

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 2014. március 15-én lépett hatályba. Az eddig önálló törvényben szabályozott családjog anyaga beépült az új Ptk.-ba annak negyedik könyveként (a továbbiakban: Családjogi Könyv).

Alapelvei kifejezésre juttatják a családjogi szabályoknak a más magánjogi szabályoktól eltérő voltát:

- a házasság és család védelme;
- a gyermek érdekének védelme;
- a házastársak egyenjogúságának elve;
- a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve.

A gyermek érdekének elsődlegessége és védelme összhangban áll az Alaptörvény gyermeket védő rendelkezéseivel és a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezményrel (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény), melyet az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki.

A Gyermekjogi Egyezmény 20. cikk 1. pontja szerint „minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére.”

A 3. pont szerint ennek a helyettesítő védelemnek az elsődleges módja az örökbefogadás.

Ennek megfelelően szabályozza a Családjogi Könyv az örökbefogadást, melynek legfontosabb célja, hogy a gyermek családban nevelkedését biztosítsa olyan esetekben, amikor vér szerinti szülei erre nem képesek. A gyermek érdeke az örökbefogadás engedélyezésének alapvető feltétele.

Az új Ptk. által bevezetett változások a következőkben foglalhatók össze (a jogszabályi hivatkozások a pontos visszakereshetőséget szolgálják).

1.1. A 4:121.§ (1) és (3) bekezdése alapján **az örökbefogadás feltételeiben két lényeges változás történt: csak 25. életévét betöltött személy** fogadhat örökbe (a minimális 16 év és a maximális 45 év életkori különbség feltétele az örökbefogadó és a gyermek között változatlan marad), illetve **nem fogadhat örökbe az sem, akinek gyermeke gyermekvédelmi szakellátásban nevelésbe vett gyermekként nevelkedik.** Mind az örökbefogadók, mind az örökbe fogadott gyermek érdeke, hogy az örökbefogadási szándék érett, megalapozott döntés alapján szülessen meg. Ez az oka annak, hogy a legalacsonyabb örökbefogadói életkort 25 évben állapította meg a döntéshozó. A gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő, hogy 25 évnél fiatalabb személyek szeretnének örökbe fogadni. Jelenleg az örökbefogadási nyilvántartásban két olyan házaspár van, ahol a férj és a feleség is fiatalabb. Amennyiben egyikük betölti a 25. életévét, az örökbefogadásnak ebből a szempontból már nem lesz akadálya, mert házaspár esetén az életkornak és a korkülönbségnek az egyik örökbefogadó tekintetében kell fennállnia [4:121 § (2) bekezdése].

1.2. A 4:125. § (4) bekezdése szerint a **nyílt örökbefogadás** – a rokonok és a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével – szülői hozzájárulás esetén is a területi **gyermekvédelmi szakszolgálat vagy örökbefogadást elősegítő szervezet közreműködésével jöhet létre.** Az új rendelkezés azt szolgálja, hogy minden vér szerinti szülő és örökbe fogadni szándékozó személy

megkapja a szükséges tájékoztatást és segítséget döntése meghozatalához. A vér szerinti szülő esetében ez annak számbavételét jelenti, hogy milyen segítség áll rendelkezésre, milyen támogatásokat vehet igénybe gyermeke neveléséhez (családtámogatási ellátások, családok átmeneti otthona, vagyis „anyaotthon”). Az örökbe fogadó szülők a vér szerinti szülővel való kapcsolat felvételéhez kapnak segítséget és részletes tájékoztatást az örökbefogadás menetéről. A törvényben előírt közreműködés akkor sem mellőzhető, ha a felek már ismerik egymást. Ebben az esetben a közhasznú szervezet eldöntheti, hogy vállalja-e a tanácsadást a hozzá forduló számára, s ha nem, akkor a területi gyermekvédelmi szakszolgálat biztosítja azt. Kizáró ok az örökbefogadás tekintetében az anyagi haszonszerzés felmerülése, akár a felek, akár az abban közreműködő bármely személy esetében!

1.3. A 4:125. § (2) bekezdése alapján **a szülő hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek születésétől számított hat héten belül - a gyermeknek a szülő vagy a gyermek más hozzátartozója által történő nevelése érdekében – vonhatja vissza, erre a lehetőségre a szülőt figyelmeztetni kell.** A szabályozásban újdonság, hogy a 2014. március 15-ét követően indult örökbefogadási eljárásokban visszavonhatóvá vált a szülői hozzájáruló nyilatkozat, hasonlóan a titkos örökbefogadáshoz tett hozzájáruló nyilatkozathoz. Ki kell emelni, hogy erre nem „bármilyen okból”, hanem a törvényben meghatározottak szerint kerülhet sor, hiszen ez a rendelkezés a gyermek vér szerinti családjában való nevelkedéséhez fűződő jogát biztosítja abban az esetben, ha erre még esély van. A gyakorlatban korábban is előfordult, hogy a vér szerinti anya mégis segítséget kapott a szüleitől vagy gyermeke apjától, és ez alapvetően változtatott korábbi döntésén. Nem lehetséges tehát, hogy másik ismert vagy ismeretlen személy által történő örökbefogadás érdekében éljen a szülő a jognyilatkozat visszavonásának lehetőségével.

Az örökbefogadás engedélyezése ügyében eljáró gyámhivatalnak – a rá vonatkozó eljárási szabályok alapján – vizsgálni kell a visszavonás feltételeinek fennállását. Ha a gyermek nevelése a szülőnél vagy más hozzátartozónál megfelelően biztosított, a gyámhivatal szükség esetén felhívja az örökbe fogadni szándékozó személyt,

hogy adja ki a gyermeket az általa meghatározott személynek (meghatározott szakembernek, gyermekvédelmi gyámnak). Ha a gyermek nevelése a szülőnél vagy más hozzátartozónál nem biztosított, vagy annak vizsgálata még folyamatban van, a gyámhivatal indokolt esetben a gyermekvédelmi gondoskodás más formáját választja (pl. családok átmeneti otthona, helyettes szülő, nevelőszülő), és felhívja az örökbe fogadni szándékozó szülőt, hogy a gyermeket adja ki az általa meghatározott személynek.

Fontos, hogy ebben a megterhelő, nehéz helyzetben az örökbefogadás előkészítésében közreműködő közhasznú szervezet vagy területi gyermekvédelmi szakszolgálat segítséget nyújtson mind a vér szerinti szülőnek, mind az örökbe fogadni szándékozóknak, hiszen ez szolgálja a gyermek érdekét.

1.4. A 4:131. (2) bekezdése szerint az örökbefogadást követően a gyermek helyzetét, életkörülményeinek alakulását az utánkövetésre működési engedéllyel rendelkező közhasznú szervezet vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálat **az örökbefogadást engedélyező határozat jogerőre emelkedésétől számított legfeljebb öt évig figyelemmel kíséri és segíti.** Az örökbefogadás utánkövetésének bevezetése lehetőséget teremt az örökbefogadással létrejött, kibővült család sajátos problémáinak, esetleges nehézségeinek kezelésére, segíthet az örökbefogadás felbontásának megelőzésében. Az örökbefogadók az utánkövetés teljes időtartama alatt bármikor fordulhatnak az őket segítő szakemberekhez problémáikkal. A kötelező időtartamon túl négy évig van lehetőség önkéntes utánkövetés keretében az örökbe fogadó szülőknek és a gyermeküknek személyes tanácsadás keretében segítséget nyújtani.

A fentiekben ismertetett új szabályokat a Ptk. hatálybalépése után indult örökbefogadási eljárásokra kell alkalmazni, ideértve az örökbefogadást megelőző eljárást is. Vagyis a 25 éves életkori feltételt is csak a 2014. március 15-ét követően indult örökbefogadás engedélyezése iránti eljárásokban kell vizsgálni. Az örökbefogadásra való alkalmasság vizsgálata – álláspontunk szerint – már elkezdődhet a 25. életév betöltését megelőzően is azzal, hogy az örökbefogadás engedélyezésekor az örökbe fogadó szülőnek már meg kell felelnie a törvény által írt életkori feltételnek.

2. Új jogintézmény: az örökbefogadás utánkövetése

Mi az utánkövetés célja?

A gyermek örökbe fogadó családjába és új környezetébe történő beilleszkedésének figyelemmel kísérése, valamint örökbe fogadó családjában történő nevelésének személyes tanácsadással történő segítése.

Mi a kötelező és az önkéntes utánkövetés?

A gyermekek védelméről és a gyámmügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) 62/C.§ (3) bekezdése alapján az örökbefogadás utánkövetésére első alkalommal az örökbefogadás engedélyezésének jogerőre emelkedését követő két hónapon belül, azt követően pedig – a rokon, házastársi örökbefogadás kivételével – az örökbefogadás engedélyezésének jogerőre emelkedését követő egy év múlva kerül sor. Ez a kötelező utánkövetés, mert ezen időszak alatt az örökbe fogadó szülő együttműködésre köteles az általa választott szervezettel.

Az örökbe fogadó szülő kérelmére közhasznú szervezet vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálat további négy évig biztosíthatja az örökbefogadás utánkövetését.

Milyen szervezet végezheti?

Az utánkövetés során az örökbefogadók választják az utánkövetést végző szervezetet, melyről a gyámhivatal az örökbefogadás engedélyezésekor rendelkezik.

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat minden esetben köteles vállalni az általa előkészített, illetve közhasznú szervezet által előkészített örökbefogadás utánkövetését.

A közhasznú szervezet olyan típusú örökbefogadás utánkövetését vállalhatja, melyre működési engedéllyel rendelkezik. A működési engedély kiterjedhet nyílt örökbefogadások utánkövetésére vagy nyílt és titkos örökbefogadások utánkövetésére is.

Mi az utánkövetést végző szerv feladata?

A Gyvt. 62/C. § (4) bekezdésében meghatározott feladatok körében – személyes tanácsadással segíti:

a) a gyermek családjába történő beilleszkedését, a családdá válás folyamatát;

b) az örökbefogadással kapcsolatos kommunikációt;

c) a gyermek identitásának egészséges fejlődését; d) a gyermek óvodai, iskolai beilleszkedését, illetve a beilleszkedés során a problémák megelőzését vagy az esetlegesen felmerült problémák megoldását.

Az utánkövetést végző szervezet az utánkövetés megtörténtét követő 15 napon belül jelentést küld az örökbefogadást engedélyező gyámhivatal számára.

Önkéntes utánkövetés esetén az utánkövetést végző szervezet az örökbe fogadó szülővel megállapodást köt, annak alapján biztosítja a tanácsadást. Az utánkövetésről feljegyzést készít, mely tartalmazza annak időpontját és eredményét.

A közhasznú szervezetenél ki végezhet utánkövetést?

Az örökbefogadás utánkövetésével kapcsolatos feladatait a közhasznú szervezet meghatározott képesítési feltételeknek megfelelő és legalább hároméves örökbefogadási gyakorlattal rendelkező szakmai vezető irányításával, továbbá a szakmai vezetőt is beleértve legalább két olyan – a rájuk vonatkozó képesítési feltételeknek megfelelő – személy közreműködésével látja el, akik közül az egyik pszichológus vagy mentálhigiénés szakember végzettségű.

A közhasznú szervezet a fenti feltételeknek valamely másik utánkövetést végző szervezetenél foglalkoztatott pszichológussal vagy mentálhigiénés szakemberrel kötött megállapodással is eleget tehet. A jogszabályi előírások célja a jó színvonalú szolgáltatás biztosítása az örökbe fogadó családok számára.

Kire terjed ki a közhasznú szervezet szolgáltatása, és ki viseli a költségeket?

A közhasznú szervezet az örökbefogadás utánkövetése körébe tartozó szolgáltatást kizárólag Magyarországon élő, magyar állampolgárságú örökbe fogadó szülő és örökbe fogadott gyermek számára nyújthat, hasonlóan az örökbefogadás elősegítésére vonatkozó szabályokhoz.

A közhasznú szervezet az örökbefogadás utánkövetése körébe tartozó szolgáltatásért a szolgáltatás igénybe vevőjétől szolgáltatási díjat nem kérhet, más költségek viselésére a szolgáltatás igénybe vevőjét nem kötelezheti, és tőle díjazást nem fogadhat el. [Gyvt. 69/G. § (1)és (2) bek]

Milyen szabályok vonatkoznak a gyámhivatal eljárására?

Az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelem előterjesztésekor – amely mindig személyesen történik – a kijelölt gyámhivatal tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt, hogy kérelmének megfelelően az örökbefogadás utánkötését:

- a nyílt örökbefogadásban közreműködő közhasznú szervezet látja el – feltéve, hogy az utánkötésre működési engedéllyel rendelkezik;
- az utánkötésre működési engedéllyel rendelkező, más közhasznú szervezet látja el a nyílt vagy titkos örökbefogadást követően – feltéve, hogy vállalja az utánkötés biztosítását;
- az örökbefogadást előkészítő gyermekvédelmi szakszolgálat vagy bármely más gyermekvédelmi szakszolgálat látja el a nyílt vagy titkos örökbefogadást követően.

Az örökbe fogadni szándékozó a tájékoztatás alapján dönt arról, hogy mely szervezettel kíván együttműködni az örökbefogadást követően, és kérelmét a gyámhivatal jegyzőkönyvben rögzíti.

Melyek a gyámhivatal feladatai?

A gyámhivatal megkeresi a kiválasztott szervezetet az utánkötés vállalására vonatkozó nyilatkozatának beszerzése érdekében. A közhasznú szervezet 3 munkanapon belül nyilatkozik arról, hogy:

- az általa elősegített nyílt örökbefogadás esetén annak utánkötését biztosítja;
- a nem általa elősegített nyílt örökbefogadás esetén annak utánkötését vállalja-e.

Ha a megkeresett közhasznú szervezet nem vállalja az utánkötést, a gyámhivatal tájékoztatja erről az örökbe fogadni szándékozó személyt, és újabb közhasznú szervezet megjelölésének hiányában tájékoztatja a gyermekvédelmi szakszolgálatot az örökbefogadás utánkötésében való együttműködési kötelezettségéről. Ha az örökbefogadó szülő nem nevezett meg az utánkötésre szervezetet, vagy a megnevezett közhasznú szervezetek nem vállalták az utánkötést, a kijelölt gyámhivatal az örökbe fogadó szülőnek és a gyermeknek az örökbefogadást követő tartózkodási helye szerinti gyermekvédelmi szakszolgálatot kéri fel az utánkötés biztosítására.

Mi a teendő együttműködési probléma esetén?

Ha az örökbe fogadó szülő a felhívás ellenére nem lép személyes kapcsolatba az utánkötéssel

végző szervezettel, a szervezet ezt jelzi az utánkötést elrendelő kijelölt gyámhivatalnak. A kijelölt gyámhivatal ezt követően ismételt felhívja az örökbefogadó szülőt, szülőket az együttműködésre.

Az együttműködés elmaradása esetén a kijelölt gyámhivatal a gyermekjóléti szolgáltatótól kér tájékoztatást az örökbe fogadott gyermek fejlődéséről, körülményeiről és a családba való beilleszkedéséről.

3. Az Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás (ÖFR)

Az örökbefogadási eljárások során alapvető cél az örökbe fogadható gyermekek számára a lehető legrövidebb időn belül megtalálni a megfelelő örökbe fogadó szülőket. Ennek elősegítésére az örökbefogadás rendszere három szintre, egyben nyilvántartási szintre épül.

3. 1. Megyei szint – titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése

Területi gyermekvédelmi szakszolgálat

A megyei (fővárosi) területi gyermekvédelmi szakszolgálatok feladata elősegíteni a területükön örökbe fogadhatóvá vált gyermekek örökbefogadását. Elsősorban a saját nyilvántartásukban lévő örökbe fogadni szándékozók közül keresnek a gyermekek számára örökbe fogadó szülőket.

Nyílt örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezet

A nyílt örökbefogadásokban a működési engedéllyel rendelkező (jelenleg 7) közhasznú szervezetek vagy a szakszolgálatok végzik az örökbefogadás előkészítését, 2014. március 15-étől már kötelező a közreműködésük. A válsághelyzetbe került várandós anyát/szülőt a közreműködő szervezetek elsősorban abban segítik, hogy gyermeke nevelését vállalni tudja, a lehetséges támogatásokról tájékoztatják, illetve erre irányuló igény esetén megszervezik családok átmeneti otthonában történő elhelyezését. Amennyiben a válsághelyzetben lévő várandós anya/szülő gyermekének nyílt örökbefogadása mellett dönt, a közhasznú szervezet előkészíti a várandós anya/szülő(k) és az örökbe fogadni szándékozók kapcsolatfelvételét.

3.2. Országos szint – országos örökbefogadást elősegítő szerv – titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése

Ha a megyei (fővárosi) nyilvántartásban nincs a gyermek számára megfelelő örökbe fogadni szándékozó, a következő szinten kezdődik a munka: az EMMI Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztálya által vezetett országos nyilvántartásba felvett más megyei jelentkezők közül kell a gyermek számára örökbe fogadó szülőt keresni. Az országos nyilvántartásba azok az örökbe fogadni szándékozók kérik a felvételüket, akik meg tudják és meg akarják oldani, hogy lakóhelyüktől távolabbi megyéből fogadjanak örökbe gyermeket. Jelenleg Magyarországon az alkalmassági határozattal rendelkező mintegy 1500-1600 örökbe fogadni szándékozó közül kb. 1000 járult hozzá adatainak az országos nyilvántartásba vételéhez.

3.3. Nemzetközi szint – nemzetközi örökbefogadási ügyben eljáró központi hatóság – csak nevelésbe vett gyermekeket érint

Amennyiben az országos nyilvántartáson keresztül sem vezet a gyermek örökbefogadása eredményre, ennek hivatalos megállapítása után történhet az EMMI Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztályán működő Központi Hatóság nyilvántartásából a gyermek számára külföldi örökbefogadók kiválasztása. Külföldre akkor adható örökbe egy gyermek, ha gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedik, és örökbe fogadhatóvá nyilvánították vagy nevelésbe vették, és az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre.

Az Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás e három szint együttműködését jelenti.

Melyek a nyilvántartásba adatot szolgáltatató és a nyilvántartáshoz hozzáférő szervezetek?

- Területi gyermekvédelmi szakszolgálat
- Országos örökbefogadást elősegítő szerv
- Központi hatóság
- Örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezetek
- Örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek.

Az örökbefogadási eljárásban közreműködő szervek közötti adatszolgáltatás biztosítása és az

örökbefogadási ügyek minél rövidebb határidőn belüli elintézése céljából működik az egységes örökbefogadási nyilvántartás, melyet a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter vezet. [Gyvt. 141/E. § (1) bek.]

A Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal látja el az egységes örökbefogadási nyilvántartással kapcsolatos adatfeldolgozási feladatokat, üzemelteti az egységes örökbefogadási nyilvántartás informatikai rendszerét, gondoskodik az adatbiztonsági követelmények teljesítéséről, és biztosítja az adatok hozzáférhetőségét az arra jogosultak számára. [Ar. 11/A. § (1) bek.]

Az egységes örökbefogadási nyilvántartással kapcsolatos nyilvántartási eseményeket az informatikai rendszer folyamatosan, visszakereshető módon naplózza.

Mi a közhasznú szervezet szerepe az ÖFR-ben?

Az örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezet hozzáfér:

- az egységes örökbefogadási nyilvántartásba általa szolgáltatott adatokhoz;
- az egységes örökbefogadási nyilvántartásnak azon örökbe fogadható gyermekre vonatkozó adataihoz, akinek az örökbefogadását elősegíti (a gyermek adatait a szakszolgálat rögzíti);
- az egységes örökbefogadási nyilvántartásnak azon örökbe fogadni szándékozó személyre vonatkozó adataihoz, akivel a nyílt örökbefogadás elősegítésére megállapodást kötött (az örökbe fogadni szándékozó adatait a szakszolgálat rögzíti).

Az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezet az örökbefogadás utánkövetése érdekében kezelheti az örökbe fogadó szülő személyazonosító adatait, családi helyzetére, egészségi állapotára, vagyoni helyzetére vonatkozó adatokat, valamint a gyermek örökbe fogadó családjába történő beilleszkedésére, nevelésére és fejlődésére vonatkozó adatokat. [Gyvt. 135/A. § (1a) bek.]

Milyen együttműködéssel valósul meg az örökbefogadás elősegítése?

A területi gyermekvédelmi szakszolgálatok és az országos örökbefogadást elősegítő szerv napi szintű együttműködésével lehet elősegíteni azt, hogy az örökbe fogadható státuszú gyermek számára hazai örökbe fogadó szülőt találjunk.

A gyermekkereskedelem megakadályozása érdekében a gyermek külföldre történő örökbefogadása – a rokonok, illetve a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével – csak örökbe fogadható nevelésbe vett gyermek esetében engedélyezhető, feltéve, hogy a gyermek örökbefogadására belföldön nem került sor, mivel az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre. Az országos nyilvántartás működése teszi lehetővé annak megállapítását – nagyon rövid idő alatt –, hogy Magyarország területén van-e egy adott gyermek számára alkalmas örökbe fogadni szándékozó.

Külföldre általában magasabb életkorú vagy egészségileg problémás gyermekek örökbefogadása történik, illetve nem ritkán hármas, esetenként négyes testvérsorokat is örökbe fogadnak.

Milyen változást hoz az Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás?

2014. január 1-jétől fokozatosan bevezetésre került – és 2014. július 1-jétől már teljessé vált – az egységes örökbefogadási nyilvántartás, melytől a következő változásokat várjuk:

- az örökbefogadás szintjei közötti együttműködés gyorsabbá válik, mert jelenleg írásban, postai úton történik az együttműködés, tekintettel arra, hogy szenzitív adatokat kezelnek, egymással nem összekapcsolt informatikai rendszerekben; míg az új nyilvántartási rendszer egységes lesz, eltérő hozzáférési lehetőségekkel, amely révén többet lehet nyerni a gyermek számára, ennyivel hamarabb kezdődhet az örökbe fogadni szándékozóval történő barátkozás;
- kevesebb a hibázás lehetősége, mert az adatokat csak egyszer kell felvinni, a keletkezésük helyén;
- csökkennek az adminisztratív terhek, több idő marad az érdemi munkára az örökbefogadás elősegítését végző szervek együttműködésével.

Összefoglalva

Az örökbefogadás területén **2011 januárjától** több fontos jogszabályi változás történt, részben az **eljárások egyszerűsítése**, az **adminisztratív terhek csökkentése** érdekében, részben érdemi változások a **gyermeki és az ügyféli jogok biz-**

tosítása céljából. Az örökbe fogadó családnak szóló célzott támogatásként jelent meg az **örökbefogadói gyes**, melynek bevezetése elősegíti, hogy az örökbefogadó szülő – a gyermek családba történő beilleszkedésének megkönnyítése céljából – az örökbefogadást követően, legfeljebb fél évig otthon maradjon. Ez az intézkedés támogatja a 3 és 10 év közötti kisgyermekek hazai örökbefogadását. **2013. január 1-jétől az örökbe fogadott gyermek vagy már felnőtt személy származása megismeréséhez való jogának szabályozása** területén az ügyfelek jogai nagymértékben bővültek. Az örökbefogadott részéről ez azt jelenti, hogy minden esetben tájékoztatást kaphat arról, hogy örökbe fogadták-e, él-e vérszerinti szülője, vannak-e testvérei. A vérszerinti szülő hozzájárulása esetén tájékoztatást kaphat annak adatairól, a testvér hozzájárulása esetén az övéiről úgyszintén. A testvér adatairól tájékoztatás független a vér szerinti szülőről való tájékoztatástól, vagyis annak hozzájárulása nem szükséges (kivéve, ha a kiskorú testvérnek ő a törvényes képviselője). Az örökbe fogadott gyermek tájékoztatást kaphat a vér szerinti szülőnek az örökbefogadott egészsége szempontjából jelentős egészségügyi adatairól akkor is, ha a szülő ahhoz nem járult hozzá, vagy nem él, a tájékoztatás „anonim” módon történik.

A változások sorában jelentősek az új Polgári Törvénykönyv és a hozzá kapcsolódó jogszabályok módosításával bevezetett újítások. Ezeknél meghatározó szempont volt, hogy Magyarország 2010. november 29-én aláírta az Európa Tanács 202. számú, a gyermekek örökbefogadásáról szóló, Strasbourgban 2008. november 27-én kelt, felülvizsgált Egyezményét. Az Európai Örökbefogadási Egyezménynek való megfelelést szolgálja többek között az örökbefogadás alsó korhatárának (25 év), a nyílt örökbefogadáshoz tett szülői hozzájáruló nyilatkozat visszavonhatóságának és az örökbefogadás utánkövetésének a bevezetése.

A változások, újítások legfontosabb célja, hogy ha a gyermek nem nevelkedhet a saját családjában, mielőbb a számára megfelelő örökbe fogadó családba kerüljön, biztonságos, ellenőrzött, de „ügyfélbarát-gyermekbarát” intézkedésekkel. Az örökbefogadás így fontos része és eszköze a gyermekvédelemnek, a gyámhatóságok tevékenységének.

Szalai Tamás Dömötör

A korai kötődési minták és kötődési szorongás jelentősége az egészségben, betegségben, evészavarokban

Az egészségi státusz alapvető mértékben kapcsolódik a személyes kapcsolatok minőségéhez és elérhetőségéhez (Feeney, 2000). Ilyen, akár egész későbbi életünket meghatározó személyes kapcsolat a gyermek szülőkhöz való kötődése. Bowlby (1977) szavaival: „a kötődés a bölcsőtől a sírig jellemzi az emberi életet”.

A kötődés jelensége

A kötődés *tágabb értelemben* két ember kapcsolata. Két felnőttet vagy fiatalt összefűző láthatatlan szál, mely megjelenhet a barátságokban, párkapcsolatokban, családokban. A felnőttkori kötődés jellemzői a közeli kapcsolatok dinamikájában és minőségében tapasztalhatóak meg. Kötődhetünk helyszínekhez, tárgyakhoz, emlékekhez, korszakokhoz is.

Szorosabb jelentésében a kötődés gyermek és szülő közti kötelék, melyben a gyermeki és gondozói viselkedés egymás komplementerét képezi. Bowlby (1985) szerint a gyermekkori kötődés evolúciós jelentőségű, ösztönalapú, veleszületett motivációs és viselkedéses rendszer. Célja a fizikai túlélés és a biztonság élményének megteremtése, ennek érdekében pedig legfontosabb a gyermek és a mások közti közelség szabályozása (Ainsworth, 1985). Mikor veszély fenyeget, a rendszer aktiválódik (Bowlby, 1969; Zachrisson, Skarderud, 2010). A biztonság érdekében a gyermek általánosan szülőjénél keresi a megnyugvást. Serdülő- és fiatal felnőttkorra a megnyugtató bizonyos funkcióit fokozatosan a pár- és részben a baráti kapcsolatok veszik át (Bowlby, 1973). Mivel a szülő a védelem forrása, az ő elérhetősége, megbízhatósága erőteljesen befolyásolja a gyermek érzéseit, elvárásait, védekezéseit, biztonságkereső viselkedését. A kötődési viselkedés négy alapvető összetevője (Vankó, 2012):

- a gyermek igénye a szülő közelében lenni;
- a szülő mint biztonságos bázis a felfedezéshez;
- biztonságos menedék, ahova mindig vissza lehet térni;
- a gyermek tiltakozása a szeparáció ellen, belekapaszkodik szülőjébe.

Az ezek „sikerességére” vonatkozó tapasztalatok alapján kialakuló, gyermeket és kötődési személyt egy egészbe foglaló rendszert Bowlby (1977) ún. „*belső munkamodellnek*” nevezte. A modell magában foglalja a gyermek saját magáról és a világról kialakított sémáját. A kapcsolatok belső valóságképként befolyásolják a gyermek elvárásait, hiedelmeit, észlelését a kapcsolati térben (Vankó, 2012).

A kötődés kialakulása bizonyos szempontból a bevésődés folyamatára is hasonlít: már az első másodperctől megindul, és egy éves korra szinte teljesen megszilárdul. Ebben az értelemben alapvetően a *kora gyermekkori kötődés* jelentősége kerül a fókuszunkba. Ugyanakkor elengedhetetlen hangsúlyozni, hogy a kötődés jellemzői jó eséllyel beépülnek a személyiségbe és a kapcsolati működésbe, mintegy a kapcsolati dinamikák prototípusát képezve (Fraleay, 2002). Evvel mintát biztosítanak a későbbi társas interakcióknak. A gyermekkori kötődés mintái elég tartósak az életút alatt (Bowlby, 1977), ha a munkamodelljei nyitottak is az alakulásra az élethelyzetek függvényében (Vankó, 2012). Ilyen értelemben a felnőttkori kötődés főbb jellegzetességei jelentős mértékben megegyeznek a gyermekkori kötődési mintákkal. Jelen tanulmány célja a kötődési jellemzők, valamint az egészség és betegség összefüggéseinek feltárása. A témában készült tanulmányok túlnyomó többségét a – gyermekkori kötődést erősen átfedő – felnőttkori kötődés vizsgálatával készítették. Más vizsgálatok a gyermekkori kötődés jelentőségét elemezték. Fő

célunk nem a gyermekkori és felnőttkori kötődés hatásainak elkülönítése, hanem jóval inkább a kötődés egészséggel összefüggő jellegzetességeinek kimutatása. Ezek alapjai leginkább a gyermekkori kötődési mintákban érhetőek nyomon.

Kötődési típusok

A kötődési viselkedés tipizálásának talán legismertebb példája Ainswoth (1969, 1970, 1985) idegenhelyzet-vizsgálata, melyben négy alapvető kötődési típust különböztetett meg:

(1) *Biztonságos kötődés* (B típus): esetén az anya képes optimális fizikai és pszichológiai biztonságot nyújtani, jelenléte és viselkedése egységes, megbízható, gyermeke érzéseire fogékony. Így a gyermeket is a saját magába és környezetébe vetett bizalom, kapcsolatukat biztos kötődés, stabilitás jellemzi majd. Ez jó eséllyel generalizálódik a későbbi kapcsolatokra (Bowlby, 1977).

(2) *Szorongó-elkerülő kötődés* (A típus) esetén az anya passzív, elérhetetlen vagy kifejezetten elutasító, nem nyújt biztonságot, gyermeke élményvilágára kevésbé fogékony. Gyermeke a visszautasításra „saját megtartása érdekében” anyakerülő stratégiával válaszol. Megpróbál függetlenedni, s bár frusztrálódik, érzelmeit inkább nem fejezi ki. Idő előtt izolálódik és eltávolodik az anyától.

(3) *Szorongó-ambivalens kötődés* (C típus) esetén az anya következetlen, egyszer büntető, máskor esdeklő, majd túlvó. Emiatt vagy korai szeparációs élmények talaján szorongás alakul ki a gyermekben a szülői viselkedés bejósolhatatlansága miatt. Lemondani sem tud szülőjéről, de megbízni sem mer benne. Ezért bizonytalan, túlaggódó lesz, és már kisebb stressz esetén is eltúlozza az érzelmei kifejezést. Extrém módon követi anyját és tapadósan kötődni próbál, bár miközben keresi a kapcsolatot, ellen is áll neki.

(4) *Dezorganizált kötődés* (D típus) teljesen kaotikus, gyakran bántalmazó szülői bánásmód mellett alakul ki. A gyermek érzelmvilága, viselkedése ilyenkor széttöredezhet.

Jól láthatóak tehát a kötődés minőségének függvényében intenzíven alakuló viselkedési és társas történések, érzelmi és kognitív lenyomatok, amelyek meghatározzák a kapcsolati valóságot és benső élményvilágot.

A gyermekkori kötődés jellemzőinek jelentősége a későbbi lelki egészségben

Ennek tükrében kiemelten fontos a korai szülő-gyermek kölcsönhatások, kötődési minták és a későbbi gyermek-, illetve felnőttkori lelki problémák kapcsolatának feltárása. Ez világosan utal a korai kötődés jellemzőinek védő- vagy rizikó értékére.

A korai kötődés mint a lelki egészség rizikótényezője

Ha a szülő viselkedése nem egységes (olykor elérhető, máskor nem), a kötődési személy nemcsak frusztráció feloldójává, hanem okozójává is válik. Emiatt lehet, hogy azon gyerekek, akiknek a szülei visszautasítóak és szorongóak voltak, nagyobb valószínűséggel élnek meg erős aggodalmat, hajlamossá válnak a szorongásos zavarokra, gyakran elkerülők vagy ambivalensek lesznek (Muris és mtsai. 2000). Az ambivalens viszony általában tapadós viselkedést hív a gyermektől. Nehezen távolodik el, állandóan aggódik, alig megnyugtatható, tiltakozik az elhagyatás, egyedüllét ellen, mert nem bízik az anyában. Elvárásai magasak, intenzív kötődési viselkedése irritált és haraggal teli lesz. Ez a dinamika Ainswoth (1985) tipológiájában „C típusú”, szorongó és ambivalens kötődésnek felel meg. Felnőttkori kötődési stílusban gondolkodva gyakorlatilag megegyező jellemzőket mutat az ún. „kapcsolataiba elmerült kötődés” (Bartholomew, Horowitz, 1991): önmagáról való negatív és másikról alkotott pozitívabb kép, szorongás és impulzivitás jellemzi. Labilis, negatív énképe állandó elhagyással fenyeget, emiatt nagy kapcsolati szorongás jellemzi, párkapcsolatán sokat rágódik. Benső valóságát gyakran elárasztják a kapcsolataikhoz fűződő gondolatok, a partnerrel való intimitást minden elé helyezi. Ez gyakori dependenciát eredményez, folyton azt érzi, a partnernél nagyobb fokú intimitásra vágyik, ami fokozza aggodalmát és frusztrációját (Vankó, 2012).

Jól látható e mintának az egyéni érzelmi életet és kapcsolati valóságot is erősen dinamizáló, stressz-szintet növelő minősége. A személyközi helyzeteket dekódoló belső sémaként a kötődés ezért a hétköznapi interakciók mellett számos pszichológiai, pszichiátriai jelenséghez

Hargitai Dávid

is szervesen kapcsolódik. Több vizsgálat talált kapcsolatot a kötődés minősége és a mentális problémák közt (Zachrisson, Skarderud, 2010). A bizonytalan kötődés többek közt elkerüléshez, társas konfliktusokhoz, érzelmi problémákhoz vezet kamaszkorban (Bowlby, 1973), de egyes pszichopatológiák kialakulásában is szerepet játszik (Mickelson, Kessler, 1997). Az összefüggés hátterét boncolva Wilkinson (2004) kimutatta, hogy a szülővel való kötődés direkt minőségben befolyásolja az önértékelést és a pszichológiai egészséget is. A kötődés és pszichológiai egészség közti kapcsolatot teljesen az önértékelés közvetíti. Emiatt lehet, hogy a szorongón kötődők emelkedett stresszről és magasabb szerhasználatról, gyakoribb öngyilkossági gondolatokról számoltak be, családtörténetükben jóval magasabb volt a gyermekbántalmazás, a szülőktől való szeparáció és a válások gyakorisága (Riggs, Jacobvitz, 2002). Jóval magasabb arányú depresszió és nagyobb katasztrófizáció jellemezte a szorongó, félelemteli kötődésű személyeket. A kötődési ambivalencia, kapcsolati függőség és aggodalom szintén negatív kapcsolatban állt a mentális egészséggel, mégpedig a szorongás révén (Oliviera és Costa, 2009).

Az eredmények metszéspontja tehát a *kötődési szorongás* mentális egészségre gyakorolt negatív hatása. A szorongás nyilvánvaló: (1) a kötődési ambivalenciában, a kapcsolati feltételek kiszámíthatatlansága miatti állandó rágódást, aggodalmat takarva. (2) Egyértelműen megjelenik a függő működés esetén, ahol a szorongásoldó stratégiát a kötődési személy követése és a belékapaszkodás jelenti. (3) Kevésbé feltűnő, de reális motívum az elkerülő viselkedéselemekben is, ahol a büntető vagy hanyagoló kötődési személy távoltartása által szolgálhat szorongáscsökkentő stratégiaként.

A korai kötődés mint a lelki egészség védőtényezője

A korai kötődési jellemzők mentális egészséggel való összefüggése védőtényezőként is megjelenik. A biztonságos kötődők kiegyensúlyozottabb, összetettebb és egységesebb énsztruktúrával jellemezhetők (Mikulincer, 1995). A biztonságos kötődés lényegesen alacsonyabb

depresszióval járt együtt (Ciechanowsky és mtsai. 2003). A kötődési bizalom erősíti a mentális egészséget (Oliviera és Costa, 2009) – ez az összefüggés a korai élmények önértékelésre kifejtett hatásának közvetítésével valósul meg. Továbbá érdemes ezen eredményeket a megküzdési képességek közvetítőváltozójával értelmezni. A biztonságosan kötődő serdülők lényegesen gördülékenyebben rendezték konfliktusaikat, és jobban tudták szabályozni negatív érzelmeiket, mint bizonytalan kötődésű társaik (Creasey, Kershaw, Boston, 1999).

Tehát a kötődés és annak biztonságossága mint az egyén és környezete közt közvetítő belső munkamodell, védő- és rizikótényezőként is funkcionálhat. Emiatt az elméletek többsége nem az egyirányú, direkt oksági kapcsolat mellett érvel, hanem a kötődés közvetítő szerepét hangsúlyozza a pszichés zavarokkal. Így például Unoka (2007, 27. o) szerint „a szülői bánásmód és pszichopatológiai tünetek közt a kötődési kapcsolatok hatására kialakult mentális reprezentációk közvetítenek.” Mivel a kötődési viselkedés célja nem csupán a pszichés, hanem a fizikai biztonság maximalizálása is, a pszichológiai jólléttel való szoros összefonódása mellett kiemelten feltárandó terület a fizikai egészséggel lehetséges, ritkábban elemzett kapcsolata is.

Korai kötődési minták és betegségviselkedés, későbbi fizikai egészség

Mivel a kötődési személy egyik elsődleges funkciója a fizikai védettség biztosítása, biztonságnyújtásának kiemelt szerepét feltételezhetjük a sérülések lehetőségét magukban hordó helyzetek, fizikai betegségek esetén. Evvel egybecsengően Ciechanowsky és munkatársai (2003) rámutattak a kötődés szerepére a betegségviselkedésben, az ellátás- és gondoskodáskeresésben, kezelésre való fogékonyságban is. Az aggodalmaskodó kötődők gyakrabban járnak orvosi vizitekre fájdalomtüneteik miatt (Ciechanowsky és mtsai. 2003). A kötődés és egészségviselkedés kapcsolatát vizsgálva Huntsinger és Luecken (2004) feltárták, hogy a biztonságos kötődésű személyek erősebb, jobb megelőző egészségmagatartással voltak jellemezhetőek, mint a bizonytalan kötődésűek. Az önértékelés részben közvetítette a kötődés

és egészségmagatartás kapcsolatát. Ez utal az önértékelés fejlesztésének az egészségmagatartás javításában kiaknázandó lehetőségeire. Evvel szemben a szorongó-ambivalens kötődési típusra oly jellemző függés és aggodalmaskodás negatív kapcsolatban állt a fizikai egészséggel (Oliviera és Costa, 2009). McWilliams és Baile (2010) elemzésében gyakoribb, illetve súlyosabb fájdalomtünetekről, például erősebb fejfájásról számoltak be az elkerülő kötődők. A szorongó kötődés szintén rengeteg egészségi változót súlyosbított, különösen a krónikus fájdalomtüneteket, gyulladásokat, és főleg a kardiovaszkuláris rendszert érintette (szélütés, szívroham, magas vérnyomás). Míg a bizonytalan kötődés fokozta a fizikai betegségek kockázatát, elemzésükben a biztonságos kötődés nem állt kapcsolatban az egészséggel/betegséggel. Az eredményekből kitűnik, hogy a kötődés minősége az egészségviselkedés, betegségviselkedés, fájdalomtünetek és kardiovaszkuláris problémák befolyásolásán keresztül is szerves összefüggésben áll a fizikai jólléttel.

Maunder és Hunter (2008) eredményei alapján a kötődés és bizonytalansága több mechanizmuson keresztül járulhat hozzá egyes fizikai betegségek magasabb rizikójához:

- a kapcsolat minősége és az egészségviselkedés összefonódásként;
- a társas kapcsolatok, stressz és immunitás összefüggése talaján;
- a fiziológiai rendszerek stresszérzékenysége és az arousal zavarai nyomán;
- valamint a negatív hangulat olyan külső szabályozóin keresztül, mint például az alkohol- és nikotinhasználat, amelyek emelik a betegség rizikót;
- Feeney (2000) nyomán felvázolhatunk egy visszacsatolós utat is, mivel a kötődés a szülők gyermekük betegsége adott választ is meghatározza. Tehát kihat a család betegségben való beavatkozására is. Emiatt lehetséges, hogy a kötődés biztonságossága összefügg a tünetbeszámolókkal, az egészségügyi szolgáltatások igénybevételével és a normális élettevékenységek visszaszorításával is. Ez a kapcsolat részben a stresszre való fogékonyság egyéni különbségeivel magyarázható (Feeney, 2000).

A kötődés és fizikai jóllét kapcsolatát teljességében a pszichofiziológiai és immunológiai szinten zajló összefüggések tárják elénk.

Szülői viselkedés, korai kötődési minták és a későbbi fizikai egészség pszichofiziológiai és immunológiai összefüggései

A korai élmények, kötődési minták és a későbbi fizikai egészség kapcsolatát elsősorban az egyéni stresszérzékenység jelensége alapozza meg. Solomon (1969) kiemelte: a stresszre adott lélektani és pszichofiziológiai válaszkészség határozza meg az immunszuppresszió (immunrendszerünk elnyomottsága) szintjét. Az egyéni érzékenység mellett a stresszteli esemény megijósolhatósága egyaránt alapvető a pszichofiziológiai következmények szempontjából (Lázár, 2009). Kötődési térben gondolkodva a bejósolhatóság alapkritériuma a szülő megbízható elérhetősége, gondoskodásának megijósolhatósága. Ha a gyermeknek kiszámíthatatlan szeparációt kell megélnie, esetleg a szülő inkonzekvensen jutalmazza és bünteti, vagy saját problémái miatt negligálja, épp ez a fajta kiszámíthatóság sérül. Ez amiatt is fontos, mert az információk egységességének szintén alapvető jelentőséget tulajdoníthatunk az egészség szempontjából (Lázár, 2003). Ha ez sérül, a kontrollálhatatlanság élményét keltve komoly stressz forrásává válhat, negatív immunológiai következményekkel járva. Ha a gyermek kötődési terét nem tudja kiszámíthatónak, megfelelően megbízhatónak megélni, egyértelmű a kontrollvesztettség élménye.

A bizonytalan kötődés tehát (1) a *kontrollvesztettség* és az avval járó tehetetlenség miatt járhat negatív immunológiai következményekkel. Lázár (2009) felhívja rá a figyelmet, hogy a korai anya-gyerek kapcsolati zavar nyomán, a negatív érzelmek, reménytelenség, szorongás, depresszió, kontrollvesztés miatt a stresszreakciót szabályozó rendszer eltolódhat. (2) A bizonytalan kapcsolati tér tehát egyúttal *elhúzódó stresszforrást* jelent. Ez, fenntartva a kortizol hormon kiválasztódását, hosszú távon erősen csökkenti az immunrendszer ellenálló-képességét. Ezzel szemben a gyorsabb és aktív megküzdés esetén – gondolva a biztonságosan kötődők jobb megküzdési képességére – a személy nem jut el a kimerülésig, ezért a kortizol immunrendszer-elnyomó hatása nem érvényesül (Lázár, 2009). Így a korai anya-gyerek kapcsolat történései az *immunkompetencia* befolyásolásával akár biológiai alapú védő-, és veszélyeztető tényezővé is válhatnak (Lázár, 2009).

A kötődés minősége tehát szervesen kapcsolódik a testi-lelki egészséghez egyaránt. A szeretet, optimizmus, öröm, nevetés gyógyító erejűek. A helyzet feletti kontroll csökkenti a kortizolszintet, és növeli az immunaktivitást (Lázár, 2009). Ebből a szempontból izgalmas lehetőséget kínál a biztonságos kötődés mint a stresszel való megküzdéshez nyújtott komoly puffer tényezőként való értelmezése.

Az evészavarok – a korai kötődés és betegség kapcsolatának ritkán vizsgálat területe

A korai kötődési minták és a felnőttkori kötődés jellemzőinek szerepét számos betegséggel kapcsolatosan felvetették már, így például: a szív- és érrendszeri megbetegedések, daganatos jelenségek, és különösen a pszichoszomatikus zavarok esetén. Utóbbiak közt számos dinamikus összefüggés, vizsgálati eredmény alapján izgalmas lehetőségeket kínál a kötődés jellemzőinek és evészavarok összefüggéseinek feltárása. Jóllehet az evészavarokat több családi és személyes probléma övezi, a kötődés pedig épp a személyes és társas teret fogja össze, itthon Kövesdi és munkatársai (2014) vizsgálatán kívül nem találunk kutatásokat a témában. Ez a kapcsolat nemzetközi téren széles körben kutatott, az eredmények pedig számos kérdést hagynak maguk után: (1) valóban megalapozott-e, és ha igen, mennyire erős a kötődés és evészavarok kapcsolata? (2) Jelenthet-e a kötődés rizikót az evészavarok kialakulásában? (3) Ha igen, specifikus vagy nem specifikus hatásról beszélhetünk? (4) Létezik-e specifikus kapcsolat egyes kötődési típusok és egyes evészavar-típusok közt? (5) A kötődésnek mely vonása jelenthet rizikót az evészavarokra?

Az evészavarosok családi jellemzői

Az evészavarok a fiatal nők leggyakoribb és leg súlyosabb pszichiátriai betegségei közé tartoznak (Morgan, Reid, Lacey, 1999). Kialakulásának okait kutatva nyilvánvalóan nem elegendő egyetlen tényezőt középpontba állítani és túlhangsúlyozni. Sokkal inkább átfogó, több tényező összefonódását feltételező, bio-, pszichoszociális

modellekben érdemes gondolkodni (Túry és Szabó, 2000; Polivy, Herman, 2002), amelyekre a cirkuláris okság érvényes (Túry, Szabó, 2000). Tehát a kötődés evészavarokkal való kapcsolatát is egy összefüggérendszer egy több más tényezővel kapcsolatban álló elemeként érdemes értelmezni.

Az evészavarok esetén megkülönböztünk hajlamosító, elindító és fenntartó faktorokat (Túry, Pászthy, 2008). A legfontosabb hajlamosító tényezők közt található az evészavaros személyek családjának és személyiségének bizonyos vonásait. Tipikus személyiségjellemzők lehetnek: az alacsony önértékelés, érzékenység, érzelmi instabilitás, negatív affektivitás, perfekcionizmus, teljesítménykényszer (Krizbai 2011).

Családjaikat rendkívül gyakran jellemzi a Minuchin, Rosman, Baker (1978) által leírt pszichoszomatikus családi jellemzők: az összemossottság, túlvédés, merevség, konfliktuskerülés. Ezekhez sokszor a mélyben megbúvó magas feszültség társul, a gyermeket gyakran bevonják a szülőpár konfliktusába. Lilenfeld és mtsi. (1998) szintén hangsúlyozzák a családi sebezhetőség szerepét, s hogy a családi háttér fokozza az evészavar kialakulását, fennmaradását. A családtagok téves oktatásai, a kritikusság, erőszakosság, túlvédés, szégyenkeltés súlyosbítja az evészavart (Treasure et al. 2008). Ezzel szemben a pozitív hangulatú és érzelmileg támogató szülői attitűd, önállóságra sarkallás magasabb hatékonyságérzettel, csökkent bulimias magatartással és a testsúllyal való enyhébb lekötöttséggel jár együtt (Kenny, Hart, 1992). Dévald (1993) az evészavarosok családjainak elemzésekor kiemeli az ambivalencia szerepét, melyet a gyermek is magáévá tesz – gyakran tapasztalhatjuk evészavarosoknál a felfokozott belső ambivalenciát. Ennek akár korai alapja lehet, hogy az anyákat a családjaikban a felszínen rendkívül adakozónak, odafordulónak, a mélyben azonban igen sértődékenyek, negatív érzéseiket tagadónak írja le. Az apákat alacsony önértékelésűnek, függőnek tartja, annak ellenére, hogy a felszínen sikeresnek, erősnek tüntetik fel magukat (Dévald, 1993). Izgalmas, dinamikus analógiákat láthatunk az itt leírt családi jellemzők és a bizonytalan kötődés szülői háttérműködése között.

Schore (2001; idézi Unoka, 2007) szerint a korai elhanyagoló vagy bántalmazó bánásmód

következményeképpen tartósan károsodhatnak az érzelmek intenzitását szabályozó agyi régiók. Steiger (2004; idézi Túry-Pászthy, 2008) kifejezetten a szerotoninszint csökkenését állítja az evészavarok és több, azokkal együtt megjelenő állapot, így az impulzuskontroll-zavarok, szorongás és kényszerbetegségek összefüggése mögé. A gyermekkori traumatikus élmények csak úgy, mint a bulimia nervosa, alacsony felnőttkori szerotoninszinthez köthetők (Steiger és mtsi, 2001; idézi Túry-Pászthy, 2008). Ennek klinikai következményei lehetnek az állandó stresszre irányultság, a magas stresszreaktivitás, illetve az érzelmszabályozás zavarai, impulzivitás és a szorongás csökkent toleranciája (Schore 2001; idézi Unoka, 2007). Olyan jellemzőket láthatunk tehát, melyek több, a normális és klinikai tartományba eső pszichés zavarra is tipikusan jellemzők. Rendkívül hasonló működést láthatunk például a szorongó-ambivalens kötődés esetén, illetve a bulimia nervosában szenvedőknél. Nem véletlen, hogy az evészavarosok családjában megjelenő erősebb kontroll és kevésbé fogékony érzelmi odafordulás meghatározhatja a kötődési minőséget (Józefik, Iniewicz, Ulasinska, 2010).

Ha a kötődést a családi és a belső valósággal összekötő rendszerként értelmezzük, mindez felveti a kötődés és evészavarok összefüggésének kérdését. Egyrészt feltételezhetővé válik a korai kapcsolatok hasonló tapasztalati tere a kötődési zavarok és evészavarok esetén. Másrészt felmerül a kötődési szorongás és ambivalencia érzésének szerepe az evészavarok kialakulásában és fenntartásában, különösen a bulimia nervosa esetén.

A korai és felnőttkori kötődés jellemzői evészavarosok közt

A felvetést igazolja, hogy a bizonytalan kötődés általánosan gyakoribb az evészavarokkal küzdőknél, mint a normális csoportban (Zachrisson, Skarderud, 2010). Kaye és munkatársai (2004) vizsgálatában az evészavarosok sokkal súlyosabb gyerekkori szeparációról számoltak be, mint a normális populáció, és kötődésük is bizonytalanabb, szorongóbb volt. A szeparációs szorongással és a szülői elérhetőség feletti kontrollvágygal erős összefüggést mutathat, hogy az evészavarosok sokkal erősebben keresték a pszichológiai és

fizikai közelséget, mint a sine morbo és a klinikai kontroll csoport tagjai (Orzolek-Kronner, 2002). Több szülő és evészavaros fiatalok számolt be arról, hogy a zavar kezdete óta szorosabban vannak együtt, vagyis az evészavar eredményes közvetítő eszköze lehet a támogatás és közelség iránti vágy csillapításának. Orzolek-Kronner (2002) szerint ezért a szeparáció-individuáció konfliktusa mellett az evészavarok legmeghatározóbb eleme a kötődés minősége, és az anya észlelt közelsége lehet, melyhez az evészavar biztosít szabályozóeszközt. Latzer és munkatársai (2002) szerint az evészavar eltereli a kamaszok figyelmét a kötődés körüli problémákról a jóval megragadhatóbb testkép irányába.

A dinamikus összefüggések mellett a kötődés totális meghatározó voltát jelzi, hogy egy vizsgálat alapján (Hansburg, 1986; in Orzolek-Kronner, 2002) az evészavarosok 96%-a bizonytalan kötődésű. Sőt, Ward, Ramsay, Treasure (2010) szerint a kötődés az összes evészavar esetén bizonytalan és abnormális. Minél erőteljesebb az evészavar, annál bizonytalanabb a kötődés (Becker, Bell, Billington (1987). Illetve úgy tűnik, az evészavar súlyossága is egyenesen függhet a kötődés biztonságosságától (Broberg, Hjalms, Nevenon, 2001). Ugyanakkor a dinamikus összefüggések és sporadikus vizsgálati eredmények ellenére a kötődésnek az evészavarok kialakulásában betöltött szerepe egyelőre tisztázatlan.

Emiatt fontos Elgin, Pritchard (2006) kutatása, amelyben a felnőtt kötődési típust mint az evészavarhoz vezető rizikófaktort vizsgálta. A biztonságos kötődés pozitívan hatott a testtel való elégedettségre, a bizonytalan kötődés pedig a nőknél együtt járt a bulimiával. Latzer és munkatársai (2002) vizsgálatában az evészavarosok magasabb kötődési szorongásról számoltak be, mint a kontrollszemélyek, kötődésük leggyakrabban szorongó-elkerülő volt. A szorongó kötődés véleményük szerint élesen utalhat a gyermek személyes növekedésének, önállósodásának alacsonyabb családi támogatására, és a szeparáció-individuáció fázisának nehézségeire (Latzer és mtsai., 2002). Utóbbi világosan utalhat az evészavaros családok összemossottságára (Polivy, Herman, 2002). Ringer, McKinsey, és Crittenden (2007) vizsgálatában minden anorexiás és bulimiás személy szorongóan kötődött, és érdekes módon nem látták át, hogy viselkedésük miképp kapcsolódik

szinte kauzális mértékben szüleikéhez. Ráadásul a felnőtt kötődési interjúk az anyák megoldatlan traumájára, veszteségére utaltak. Ha feltételezzük, hogy a szülő a saját problémájával való leköötöttsége miatt kevésbé lehetett elérhető, ez jól magyarázza, miért volt a vizsgálatban az alanyok fele extrém mértékben szorongó-ambivalensen kötődő, míg a többiek túlnyomórészt szorongó-elkerülők. Tehát többféle kötődési mintára látunk példát, ezért a meghatározott kötődési típusok meghatározott evészavarokkal való összefüggésének feltárása további vizsgálatokat igényel (Ward, Ramsay, Treasure, 2010). A vizsgálatok közös keresztmetszete mindazonáltal egyértelműen a *kötődésben megjelenő szorongás* negatív hatása.

Szintén fennmard a kérdés, hogy a kötődés közvetlenül vagy közvetetten, más változokon keresztül befolyásolja-e az evészavarokat? Közvetítő szerepkörét sugallja Orzolek-Kronner (2002) vizsgálata, amelyben bölcsen klinikai kontrollcsoportot is alkalmaztak. A szülői kötődést vizsgáló kérdőívben az evészavaros és klinikai kontrollcsoportok egyaránt szignifikánsan elkülönültek a normális kontrollszemélyektől az anyával-apával való kommunikáció, a beléjük vetett bizalom és tőlük való elidegenedettség tekintetében. Azonban mindössze minimális különbség volt az evészavaros és klinikai kontrollcsoport közt. Ez alapján a *kötődési zavar általános, nemspecifikus rizikófaktornak számít*, mely több pszichiátriai zavarban hangsúlyos sérülékenységi tényezőként érvényesül.

Mivel az evészavarok halmozottan komorbid betegségek (Szumska, 2005), és súlyosságukban számos olyan tényező érzékelteti a hatását, mint például a depresszió, érzelmszabályozási nehézségek (Lilenfeld és mtsai. 1998), a kötődés a komorbid állapotokat befolyásolva is hathat az evészavar súlyosságára. Kating, Tasca és Bissada (2014) vizsgálatukban ezért egynapos intenzív terápiát biztosítottak bulimiás és anorexiás személyek számára, depresszív tüneteik enyhítése érdekében. Az enyhébb kötődési szorongásban szenvedő evészavarosok szignifikánsan nagyobb javulást mutattak depresszív tüneteik terén, mint a magas kötődési szorongásúak. Mivel a depresszió gyakran együtt jár az evészavarokkal (Szumska, 2005), ez megerősíti, hogy a kötődés közvetett úton is hathat az evészavarokra, például hangulati tónus befolyásolása által. Ez az evésza-

varok multikauzális modelljének keretében a bizonytalan kötődés több tényezővel interakcióban álló, közvetítő szerepét támasztja alá.

Utolsó kérdésként a kötődésen belüli speciális hajlamosító tényezők feltárása merül fel, valamint az egyes kötődési típusok és az evészavar fajtája között a specifikus vizsgálatok szükségességének kérdése (Ward, Ramsay és Treasure, 2010). Láthattuk, hogy e tekintetben a nemzetközi adatok viszonylag következetlenek (Latzer és mtsai. 2002; Ringer, McKinsey, Crittenden, 2007), hazai téren pedig az evészavarok és kötődés kapcsolata gyakorlatilag feltáratlan terület.

Az egyetlen magyar kutatást a témában Kövesdi és munkatársai (2014) végezték. Ennek keretében a kamaszkori evészavarok, a kötődési minta és a személyiség ösztönképletének összefüggéseit kívánták feltárni, tízprofilos Szondi-teszt, illetve Közeli Kapcsolatok Kérdőív (ECR) segítségével. Eredményeikben a kötődés és evészavar specifikus kapcsolata nem mutatkozott szignifikáns mértékűnek, viszont sikerrel feltártak olyan összefüggéseket, amelyek az evészavarosok megértését segítik. Az anorexiások számára erős feszültséget jelentett a közelség. Elhagyástól való félelmük alacsonyabb, bizalmuk erősebb volt, mint a bulimiás személyeké. Kapcsolati szorongásuk szintén enyhébbnek mutatkozott, azonban a kontrollszemélyekénél már magasabb volt. Ezzel szemben a bulimiásokat alacsony önértékelés, partnerük iránti bizalmatlanság, az elhagyástól való fokozott félelem, erős harag és összeolvadási vágy karakterizálta. Mindkét csoport esetén kiemelték a szeretet és öröm átélésének drasztikus sérülését. Bár nyílt összefüggés e kutatásban nem jelentkezett, érdemes kiemelni: az anorexiások e kapcsolati jellemzői egyértelműen egybecsengenek a szorongó-elkerülő kötődéssel. A bulimiások jellemzői pedig szinte tökéletes átfedést mutatnak a függő személyiségműködés, valamint a szorongó-ambivalens kötődés főbb ismérveivel. Eredményeik talán legizgalmasabb konklúziója, hogy úgy tűnik, a kötődés nem elsősorban az evészavar kialakulását, hanem a gyógyulás esélyeit határozza meg (Kövesdi és mtsai. 2014).

Konklúziók – kötődés és egészség

A korai kötődés jellemzőinek és a fizikai-mentális egészség kapcsolatának eredményeit összefoglalva elmondhatjuk, a kapcsolati biztonság-bizonytalan-

ság több szinten befolyásolja életminőségünket, egészségünket:

- (1) A korai kötődés tapasztalatai – a kontrollérzet, stresszérzékenység, stresszválasz elhúzó-dásának változóiin keresztül – pszichofiziológiai és immunológiai hatások által befolyásolják fizikai állapotunkat, fogékonyságunkat egyes betegségekre. Ezzel a kötődés általános rizikó- és védőtényezőt is jelenthet egyes fizikai betegségekben.
- (2) A kötődési minták hatnak egészségviselkedésünkre, betegséviselkedésünkre, orvosokkal való együttműködésünkre.
- (3) Jó eséllyel erősen befolyásolják a család betegségeire adott reakcióját, ezzel rendszerszintű visszacsatolást biztosítva.
- (4) Meghatározzák a megküzdési képességet, melynek szerepe van a mentális és fizikai jóllétben egyaránt.
- (5) A negatív érzelmek szabályozását károsan befolyásoló dohányzás, alkoholfogyasztás szintén hat az egészségre.
- (6) A korai és felnőttkori kötődés egyaránt közvetlenül hat a pszichológiai jóllétre.
- (7) Több változó kölcsönhatásával – pl. önértékelés, depresszivitás, kapcsolatokon való rágódás, érzelemszabályozás stb. – közvetetten is befolyásolja a pszichés jóllétet. Általános rizikó- és védőtényezőként is szolgálhat egyes pszichiátriai zavarokban.
- (8) Mint a személyközi tér leképzését és a benne indított reakciókat belső séma, nyilvánvalóan befolyásolja társas kapcsolatainkat, biztonságérzetünket, a megélt konfliktusosságot vagy békét.

Mindezek alapján további kiemelt kutatási irányt jelenthet a kötődés – elsősorban fizikai – egészségben betöltött szerepének pontosabb, modellszintű meghatározása. Illetve hangsúlyozottan annak feltárása, hogy a kötődés összefüggéseiben rejlő potenciákat hogyan lehet kiaknázni a szomatikus orvoslás és a pszichoszomatikus betegségek kezelése esetén.

Konklúziók – kötődés és evészavarok

Az irodalmi adatok és vizsgálati eredmények a kötődési ambivalenciának és főképp a kötődési viselkedésben megjelenő szorongásnak az alapszemélyiség kialakulásában kifejtett elemi hatását körvonalazzák. Ezek a családi működéssel

és több más tényezővel kapcsolatban állva nemspecifikus sérülékenységi faktorként fokozhatják az evészavarok veszélyét, súlyosságát. Összeségében tehát a korai kötődési minták és az azok nyomán fennmaradó felnőttkori kötődési minőség szervesen illeszkedik az egészség bio-, pszichoszociális egészébe. Több téren megjelenő közvetlen és közvetítő hatást fejt ki a testi-lelki-szociális jóllétre, így az evészavarokra is. Rendkívül fontos lehet tehát korai kötődésünk, és az azokból felnőttkorunkban tovább működő mintáink tudatosítása, nem utolsó sorban az azokon való munka a kapcsolati stabilitás és személyes egészség érdekében.

A korai kötődés jellemzőinek evészavarok kialakulásában, fenntartásában, enyhülésében betöltött pontos szerepe, befolyásának mértéke és terápia- és intervenciókba emelhetősége ugyanakkor további, összetett modelleket alkotó kutatásokat igényel. A kötődés gyógyulási esélyekkel való összefüggése (Kövesdi és mtsai., 2014) az evészavarosokkal folytatott terápiás munka új beavatkozási lehetőségeire, hatásvizsgálataira irányítja a figyelmet.

Irodalom

- Ainsworth, M.S. (1969). Object relations, dependency, and attachment: a theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development*. 1969, 40, 969–1025.
- Ainsworth, M.S., Bell, S.M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41, 49–67.
- Ainsworth, M.S. (1985). Attachments across the lifespan. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*. Vol.61, No.9, November 1985
- Antonovsky, A. (1979). *Health, stress, and coping*. Jossey-Bass Publishers, 1979
- Bartholomew, K., Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*. 61, 226–244.
- Bartholomew, K., Shaver, P.R. (1998). Methods of assessing adult attachment. *Attachment theory and close relationships*. 25–45.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. London: Pimlico.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, Vol. 2: Separation. Anger and anxiety*. London: Pimlico.
- Bowlby, J. (1977). The Making and Breaking of Affectional Bonds. *British Journal of Psychiatry*. 130: 201–10, 421–31., 1977.
- Broberg, A.G., Hjalms, I., Nevenon, L. (2001). Eating disorders, attachment and interpersonal difficulties: a comparison between 18- to 24-year-old patients and normal controls. *European Eating Disorders Review*. Vol. 9, Issue 6, pages 381–396., 2001
- Ciechanowski, P. Sullivan, M., Jensen, M., Romano, J., Summers, H. (2003). The relationship of attachment style to depression, catastrophizing and health care utilization in patients with chronic pain. *Pain*. Volume 104, Issue 3, August 2003, Pages 627–637.
- Creasey, G., Kershaw, K., Boston, A. (1999). Conflict management with friends and romantic partners: the role of attachment nad negative mood regulation expectancies. *Journal of Youth and Adolescence*. Vol. 28. No. 5. 1999
- Dévald, P. (1993). *Öndesztuktivitás az evészavarokban*. Pszichoanalitikus Gyermek- és Serdülőterápiás Intézet, Budapest
- Elgin, J., Pritchard, M. (2006). Adult attachment and disordered eating in undergraduate men and woman. *Journal of College Student Psychotherapy*. Vol. 21. Issue 2, 2006, page 25–40.
- Feeney, J.A. (2000). Implications of attachment style for patterns of health and illness. *Child: Care, Health and Development*. Volume 26, Issue 4, pages 277–288., July 2000
- Fraley, R. C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 123–151.
- József, B., Iniewicz, G., Ulasinska, R. (2010). Attachment patterns, self-esteem, gender schema in anorexia and bulimia nervosa. *Psychiatr Poland*. 2010 September-October; 44(5): 665–676.
- Kaye, W.K., Bulik, C.M., Thornton, L., Barbarich, N., Masters, K., the Price Foundation Collaborative Group (2004). Comorbidity of Anxiety Disorders With Anorexia and Bulimia Nervosa. *The American Journal of Psychiatry*, Vol. 161., No. 12. 2215–2221. December 1. 2004.
- Kenny, M. E., Hart, K. (1992). Relationship between parental attachment and eating disorders in an inpatient and a college sample. *Journal of Counseling Psychology*. Vol 39(4), Oct 1992, 521–526.
- Kövesdi, A., Haraszti, I., Csenki, L. Pászthy, B., Gallai, M. (2014). Kamaszkori evészavarok vizsgálata Szondi-tesztel. Poszter. Magyar Pszichológiai Társaság XXIII. országos nagygyűlése. *Határtalan Pszichológia Kivonatkötet*. Marosvásárhely
- Krizbai, T. (2011). *Az evészavarok egyes epidemiológiai és pszichológiai vonatkozásai, különös tekintettel az önéletrajzi emlékezetre*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK, 2011

- Latzer, Y., Hochdorf, Z., Bachar, E., Canetti, L. (2002). Attachment style and family functioning as discriminating factors in eating disorders. *Contemporary Family Therapy*. 24(4), December 2002, Human Sciences Press
- Lázár, I. (2009). Pszichoneuroimmunológia (PNI). In: Kopp, M., Berghammer, R. (szerk.) *Orvosi pszichológia és klinikai egészségpszichológia*. Budapest, Medicina Könyvkiadó, 2009, 280–324.
- Lázár, I. (2003). Szociál-pszichoneuroimmunológia egy „hídtudomány” honi pillérei. In: Urbán, R. (szerk.) *A magatartás, a lelki életer és az immunrendszer kölcsönhatásai*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003, 13–48.
- Lilenfeld, L.R., Kaye, W.H., Greeno, G.C., Merikangas K.R., Plotnicov, K., Pollice, C., Rao, R., Strober, M., Bulik, C.M., Nagy, L. (1998). A Controlled Family Study of Anorexia Nervosa and Bulimia Nervosa Psychiatric Disorders in First-Degree Relatives and Effects of Proband Comorbidity. *Archives of General Psychiatry*. 1998;55(7):603–610.
- Maunder, R.G., Hunter, J.J. (2008). Attachment Relationships as Determinants of Physical Health. *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*. Vol. 36, Special Issue: Psychoanalysis and Psychosomatics, pp. 11–32.
- McWilliams, L. A.; Bailey, S. J. (2010). Associations between adult attachment ratings and health conditions: Evidence from the National Comorbidity Survey Replication. *Health Psychology*, Vol 29(4), Jul 2010, 446–453.
- Mickelson K.D., Kessler, R.C. (1997). Adult attachment in a nationally representative sample. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 73. No. 5. 1092–1106.
- Mikulincer, M. (1995). Attachment Style and the Mental Representation of the Self *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995, Vol. 69, No 6., 1203–1215.
- Mínuchin, S., Rosman, B. L., & Baker, B. L. (1978). *Psychosomatic families: Anorexia nervosa in context*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Morgan, J.F., Reid, F., Lacey, J.H. (1999). The SCOFF questionnaire: assessment of a new screening tool for eating disorders. *British Medical Journal*. 1999; 319:1467.
- Muris, P., Meesters, C., Merckelbach, H., Hulsbeck, P. (2000). Worry in children is related to perceived parental rearing and attachment. *Behaviour Research and Therapy*. 38 (2000) 487–497.
- Oliviera, P., Costa, M.E. (2009). Interrelationships of Adult Attachment Orientations, Health Status and Worrying among Fibromyalgia Patients. *Journal of Health Psychology*. November 2009 vol. 14 no. 8 1184–1195.
- Orzolek-Kronner, C. (2002). The Effect of Attachment Theory in the Development of Eating Disorders: Can Symptoms be Proximity-Seeking? *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol. 19, No. 6, December 2002
- Polivy, J., Herman, C.P. (2002). Causes of eating disorders. *Annual Review of Psychology*. 53(1), 187–213.
- Riggs, S.A., Jacobvitz, D. (2002). Expectant parents' representations of early attachment relationships: Associations with mental health and family history. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol 70(1), Feb 2002, 195–204.
- Ringer, F., Crittenden, P.M. (2007). Eating Disorders and Attachment: The Effects of Hidden Family Processes on Eating Disorders. *European Eating Disorders Review*. 15, 119–130. (2007)
- Solomon, G.F. (1969). Stress and antibody response in rats. *International Archives of Allergy and Immunology*. 35.1 (1969): 97–104.
- Szumska, I. (2005). *Evészavarok prevalenciája fiatal magyar nők körében*. Pszichoszociális háttérjellemzők, komorbiditás más mentális problémákkal. PHD-értékezés, Budapest, 2005.
- Treasure J., Sepulveda, A.R., MacDonald P., Whitaker, W., Lopez, C., Zabala, M., Kyriacou, O., Todd, G. (2008). The assessment of the family of people with eating disorders. *European Eating Disorders Review*. Vol. 16. Issue 4, pages 247–255., July/August 2008
- Unoka, Zs. Sz. (2007). *Személyiségvonások, tünetdimenziók, rossz szülői bánásmód vizsgálata és látens sérülékenységdimenziók azonosítása egyes pszichés zavarokban*. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2007
- Vankó, T. (2012) *Kötődés és korai maladaptív sémák vizsgálata egyes pszichés zavarokban*. Doktori Disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Pszichológia Doktori Iskola ú, Fejlődés- és Klinikai Pszichológiai Program, 2012
- Ward, A., Ramsay, R., Treasure, J. (2010). Attachment research in eating disorders. *British Journal of Medical Psychology*. Vol. 73. Issue 1. Pages 35–51., March 2000
- Wilkinson, R.B. (2004). The role of parental and peer attachment in the psychological health and self-esteem of adolescents. *Journal of Youth and Adolescents*. Vol. 33. no. 6. December 2004, 479–493.
- Zachrisson, H.D., Skarderud, F. (2010). Feelings of insecurity: Review of attachment and eating disorders. *European Eating Disorders Review*. Vol. 18, Issue 2, Page 97–106., March/April, 2010

Bakosi Tamás

Szektorok közti együttműködés, avagy miért lehet hasznos a köz- és civilszféra összefogása?

Történeti áttekintés

1976-ban Magyarország is csatlakozott az ENSZ közgyűlése által 1966-ban elfogadott nemzetközi egyezségokmányhoz, ami a polgári és politikai jogokat foglalta össze, így az egyesülési jogot is. A kor jogalkotására jellemző módon az államközi egyezmény kihirdetésére törvényerejű rendelettel került sor: az 1976. évi 8. tvr. 1976. március 23-án lépett hatályba. Az egyesülési jog tekintetében ez a törvényerejű rendelet tartalmazta a jogok és a korlátozások meghatározását. Ezt megelőzően csupán az Alkotmány 65. §-a foglalkozott az egyesülési joggal, azzal az alapvető megszorítással, hogy: csak „a szocializmus rendjének és vívmányainak védelmére, a szocialista építőmunkába és közéletbe való fokozott részvételre, a kulturális nevelőmunka kiszélesítésére, a nép jogainak és kötelességeinek megvalósítására, a nemzetközi szolidaritás ápolására” hozhatnak létre a dolgozók tömegszervezeteket.¹ A rendelet kimondja: „Mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon. E jog gyakorlását csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcös vagy mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. E cikk nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők és a rendőrség tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá.”²

A nemzetközi egyezményhez való csatlakozás és a törvényerejű rendelet kihirdetése ugyan jelentős lépésnek számított az egyesülési jog gyakorlásának tekintetében, azonban a rendelet kihirdetését nem követte semmiféle jogi szabályozás, így a magyar jogban az egyesülési jog gyakorlására

jogi értelemben nem volt lehetőség. A témával érdemben első alkalommal 1988. április 22-én foglalkozott a kormány, a kérdések megvitatását követően, 1988 júniusában pedig az MSZMP Politikai Bizottsága. A kormány előtt az alábbi kérdések merültek fel vitaként:

- Egyesületeket vagy egyesüléseket szabályozzon-e a törvény?
- Az egyesülési jog alapján létesülő szervezetek nyilvántartásba vételénél legyen-e bírósági hatáskör, vagy a helyi szervezeteknél a területileg illetékes tanácsok igazgatási szervei járjanak el?
- Külföldi állampolgárok alakíthatnak-e szervezeteket?

A vitával kapcsolatban társadalmi egyeztetés is zajlott: a Hazafias Népfront keretében, mintegy 50 000 regisztrált személy értékelte és tárgyalta a témát. A kormány végül az egységes szabályozás mellett döntött azzal a kitételrel, hogy a pártok működését illetően meghatározott kérdéseket külön törvényben kell szabályozni. Végül az Országgyűlés a benyújtott javaslatot megtárgyalva elfogadta az egyesülési jogról szóló törvényt, amelyet a Magyar Közlöny mint 1989. évi II. törvényt, 1989. január 24-i számában hirdetett ki, amely napon hatályba is lépett.³

Az egyesülési jogról szóló törvényt rendszerváltó törvényként is aposztrofálja a szakirodalom, tekintettel arra, hogy az ezt megelőző idők pártállami, vagy ahhoz kötődő szerveződései mellé meg tudott jelenni a valódi civil kezdeményezés is.

A rendszerváltást követően kialakuló önkormányzatiság szintén jelentős és nagy hatású változásokat hozott. Az állam által eddig ellátott feladatok, illetve a rendszerváltást követően felszínre kerülő új problémák, helyzetek megoldását a jogalkotó az önkormányzatok hatáskörébe utalta.

Már ekkor kristályosodni látszott az az ismert tény, hogy a társadalmi problémák feltárásában, kezelésében a civil szerveződések jóval hatékonyabbak tudnak lenni, mint a jellemzően túlbürokratizált állami, önkormányzati szervek. Különösen igaz ez az állítás a helyi szervezetekre, szerveződésekre, amelyek gyorsabban és hatékonyabban tudnak reagálni bizonyos helyzetekre.

Mindamellet, hogy a rendszerváltást követően és azóta is, a mindenkori kormányok – változó intenzitással ugyan, de – támogatják a civil szervezetek működését, mégis tetten érhető a törvényi erő mellett finanszírozott állami szféra és az alulfinanszírozott civil szektor közötti jelentős különbség. Bár a civil szervezetek egy része átválthatja és át is vállalja kötelező állami feladatok ellátását – jellemzően a személyes gondoskodás tárgykörébe tartozó ellátások tekintetében, de akár a közoktatás területén is –, s ezeket a szervezeteket az önkormányzati, állami intézményekkel azonos mértékű támogatás illeti meg, illetve a társadalom működése szempontjából egyéb kiemelkedően fontos feladatokat látnak el, pl. ifjúságvédelem, ismeretterjesztés, kulturális tevékenység, a civil szervezetek többsége nem állami feladatokért felelős. Bizonyos jobban preferált területek – mint a hagyományosan előtérben lévő sportegyesületek – kevésbé vannak mostoha helyzetben, ám a szektor működőképessége, fennmaradása erősen kiszolgáltatott a mindenkori pályázati lehetőségeknek, illetve a társadalmi támogatottságnak.

A rendszerváltás óta eltelt időben a magyar társadalomban a civilség, a civil szervezetek nem tudtak megerősödni annyira, amennyire az más országok gyakorlata alapján várható lett volna. A rendszerváltást követő idők káros társadalmi folyamatai a civil szervezetek egy részére is hatással voltak, minnek következtében a feljükk irányuló bizalom, támogatottság elapadt, s ennek helyreállítása még nem történt meg teljes mértékben. A civil szervezetek forrásteremtésének módjai jelentősen különböznek az állami szereplők forrásaitól: nagyobb kiszolgáltatottság mellett jóval nagyobb rugalmassággal is rendelkeznek. Adományszerzés tekintetében mindenképpen jelentős tapasztalat gyűlt fel a civil szektorban, ahogy az önkéntes tevékenység szervezése és fenntartása területén is. Túl azon, hogy ezeket a tapasztalatokat jellemzően a kiszolgáltatottság szülte, a civil szektorban felhalmozódott tapasztalati tőke mára hosszú távon is hasznosítható tudássá érett.

A civil és az önkormányzati, állami szektor együttműködése kulcsfontosságú tényező lehet több jelentős társadalmi kérdés tekintetében, s e terület nem egyszerűsíthető le a finanszírozottság – tapasztalati tőke kettős értékének összevetésével. Elengedhetetlenül fontos kérdés ez, hiszen egy-egy önkormányzati intézmény jelentősen tudja növelni szolgáltatásait és elérendő célcsoportját azzal, ha együttműködik civil szervezetekkel, s a civil szervezetek is stabil bázisra lehetnek egy-egy állami szereplővel való együttműködésben.

A civil szféra és közsféra két jól elkülöníthető szerveződés, működési mechanizmus. Tény, hogy az önkormányzati szféra hiányosságait olykor nagyszerűen fedi, kiegészíti a civil szféra, ami alapvetően sokkal szabadabb, kevésbé bürokratikus. Persze egy szoros együttműködés alkalmával sem mosódnak össze két intézmény vagy szervezet határai, hiszen ezek megtartása fontos.

Bocz János kifejt egy elméletet is doktori disszertációjában, a „harmadik út modellt”: *„Az angolszász és kontinentális megközelítések ötvözeseként, az interdependencia-elmélet »európai kiterjesztéseként« értékelhető az ún. »harmadik út modell«, amelyet az 1990-es évek elején Lester Salamon Helmut Anheier-el együtt dolgozott ki (Salamon-Anheier, 1993). A szerzők az Egyesült Államok és Németország nonprofit szektorának vizsgálata alapján a különféle szolgáltatók közötti együttműködés fontosságát hangsúlyozták. Egyaránt elutasították a piac, az állam, illetve a nonprofit szervezetek dominanciáját a társadalmi szolgáltatások biztosításában, s a különböző állami, kormányzati és nem kormányzati szektor szereplői közötti együttműködés mellett érveltek.»*

Lehetőségnek és hasznosnak tartanánk, ha a civil szféra és egyes közintézmények összefognának. Erre számos példa van, de tapasztalataink szerint még mindig nagy a hiány az ilyen szimbiózisokból. Olykor – személyes tapasztalataink alapján is ellentéteket érzünk a két szférában dolgozók között. Holott a cél egy, az eszköz sokféle.

Mik lehetnek az előnyök?

- Nagyobb, sokféle közösség (célcsoportelérés) kialakulása;
- szervezési feladatok könnyebbé válása (feladatleosztás);
- brainstorming, teammunka alkalmazása, haszna;

- színesebb és állandó rendezvények;
- bürokrácia csökkentése (együttműködés);
- versenyképesség növekedése forrásteremtés során (közös pályázatok, projektek);
- szakmai eszmecserék, fejlődés, összefogás;
- több kapcsolati és anyagi tőke;
- együttesen kialakított továbbképzések, tudásmegosztás;
- hatékonyabb forrás- és eszközfelhasználás (infrastrukturális eszközök rendelkezésre bocsátása, terem, helyszín biztosítása rendezvényekhez);
- szélesedő szolgáltatási paletta, alternatív szolgáltatások megjelenése.

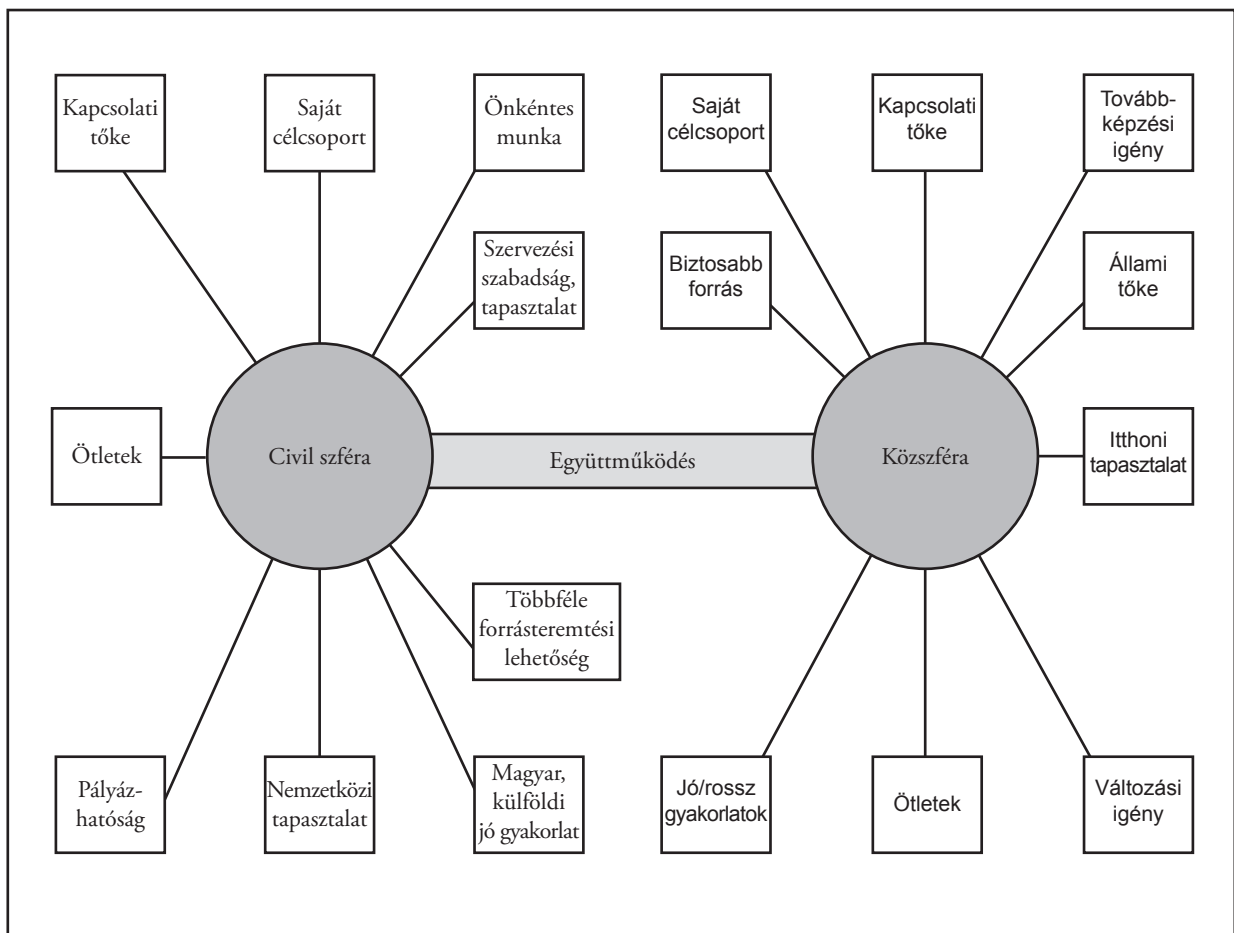
Mi kell ennek eléréséhez?

Egy sikeres együttműködéshez kell a nyitott és rugalmas(abb) közsféra, az ott dolgozók nyitottsága, a vezetőség, fenntartók nyitottsága, az

esetleges túlbürokratikus folyamatokon és hivatali utakon való gyengítés. Lehetőség biztosítása szükséges mind a fenntartói oldalon, mind jogilag. Az együttműködés nem állandó és folyamatos munkát kell jelentsen, hiszen a két résztvevő megtartja a maga profilját, tevékenységi körét, saját rendezvényeit, ellenben nem nélkülözheti a rendszeres kapcsolattartás igényét mindkét fél részéről.

A kialakuló együttműködések szerveződhetnek alkalmi események köré, mint egyszeri, kiemelt rendezvények, programok, illetve tartós, projektszintű partnerség szerint, mint közös pályázatok készítése és kivitelezése. Az együttműködés bármely formája alkalmas arra, hogy mindkét szereplő bővítse célcsoportját, javítsa elérésének módszereit, illetve új technikákat és szolgáltatásokat jelenítsen meg szakmai tartalmaiban és szolgáltatási kínálatában.

Készítettünk egy nagyon egyszerű vázlatot, ami a teljesség igénye nélkül vázolja az együttműködéshez szükséges azonos és eltérő elemeket:

Amint látható, az ábrán nem tüntettük fel a hátrányokat vagy negatív hozományokat, jellemzőket a két szféra esetében, mindemellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezeket sem.

Az együttműködések lehetősége elsődlegesen a fentebb már említett bürokratikus problémák miatt nehézkes: a rugalmas berendezkedésű civil szervezetek flexibilisebb működése sok esetben nehezen egyeztethető össze egy önkormányzati vagy állami intézmény működésével, hierarchikus berendezkedésével.

A két fél különböző működési modellje mellett bizonyos pályázati források kizárják a konzorciumot állami és civil szereplő között, így közvetlen együttműködés pályázati szinten központilag akadályozott. Utóbbi esetben természetesen semmi nem zárja ki, hogy egy-egy projektben létrejövő szolgáltatásokból a közös célcsoport tagjai mindkét szereplő oldalán részesüljenek, de nem teszi lehetővé, illetve nem várja el a szoros szakmai együttműködést.

Az együttműködés kérdéséből mindemellett nem hagyható ki a civil szervezetek és a közszféra fenntartói oldala közötti esetleges érdekellentét kérdés sem. Az együttműködések kialakulásának további akadálya lehet az aktuálpolitikai helyzet jelentős befolyásoló ereje. Mint azt Bocz János *A nonprofit szektor magyarországi működését befolyásoló tényezők* című munkájában kifejti: „...hiányzik az az egyértelmű és világos kormányzati politika, amely megkönnyítené a különböző szektorok közötti munkamegosztás kialakulását, és elősegítené a társadalmi szolgáltatások kielégítésének hatékonyabb ellátását. A hazai civil és nonprofit szervezetek az elmúlt két évtizedben olyan környezetben végezték munkájukat, amelyet a velük kapcsolatos kormányzati feladat- és hatáskörök különböző kormányzati intézmények, illetve intézményi szintek közötti megosztása, s nem kis részben a pártpolitikai befolyásoltság jellemezett. A civil és nonprofit érdekképviseletek, illetve a kormányzat közötti érdekegyeztetés rendszerére leginkább az instabilitás volt a jellemző, a mindenkorai kormányok és a hatalmon lévő politikai pártok igyekeztek olyan intézményi struktúrákat létrehozni, ami az érdekkörükbe tartozó szerveződések számára biztosítottak előnyösebb működési feltételeket.”²⁴

Jó gyakorlatok

Az együttműködés, forrásmegosztás mindennapi jó gyakorlatai közel sem annyira elérhetetlenek és megvalósíthatatlanok, mint azt gondolnánk.

A kölcsönös segítség, együttműködés mindennapi példája, mikor egy civil szervezet erőforrásai (önkéntesség, adományszervezés, egyéb eszközök és források) közreműködésével létrejövő rendezvényhez a helyi önkormányzat biztosítja a rendelkezésre álló infrastruktúrából a helyszínt, termet. Az együttműködés során a civil szervezet mentesül a szükséges helyiség megvásárlása vagy bérlése okozta anyagi terhektől, az önkormányzat pedig szabad kapacitásait bocsájtja a rendezvény rendelkezésére, cserébe bővül a saját kínálata is.

Hasonló együttműködések nem csupán eseti jelleggel alakulhatnak ki: több, önkormányzati fenntartású közintézmény fogad be hosszú távra civil szervezetek által megvalósított programokat, programsorozatot, melyek célcsoportja megegyezik az intézmény célcsoportjával, és a program illeszkedik az intézmény profijába; más esetben a település önkormányzata biztosít helyiséget egy-egy civil szervezet számára tevékenysége gyakorlásához.

További jelentős együttműködési jó gyakorlat a közfeladatok átvállalásának kérdése. A humányszolgáltatások jó részét önkormányzati feladatellátási körbe rendeli a jogalkotó, s ez jelentős terhet ró az adott településre. A humányszolgáltatások biztosítását ellenben a kötelezett megvalósíthatja a feladat ellátására megkötött ellátási szerződéssel, amelyben civil vagy egyházi partner segítségével tesz eleget kötelezettségének. Az együttműködés kölcsönösen előnyös formája ez, hiszen a települési önkormányzat eleget tesz jogszabályi kötelezettségének, a településen felmerülő valós igények kerülnek kielégítésre – azaz nincs szükség igényen felüli kapacitások létrehozására –, míg a civil szolgáltató önkormányzati kiegészítő támogatáshoz jut, ami jelentősen hozzájárul fennmaradásához. Jellemző példa erre a gyermekjóléti alapellátások körébe tartozó szolgáltatások megvalósítása, de akár a házi segítségnyújtás vagy hajléktalanellátás területén is sok civil szervezet tevékenykedik.

A köz- és a civil szféra együttműködésének sarkalatos pontja tud lenni a láthatóság, egymás előtti ismertség kérdése. Sok száz kisebb-nagyobb civil szervezet végzi tevékenységét országszerte, de nagyon kevesen tudnánk felsorolni, saját településünkön milyen szerveződések működnek, milyen területen. Biztató példa, hogy jó néhány önkormányzat felismerte az civilekkel kapcsolatos információk rendelkezésre állásában rejlő potenciált, online és nyomtatott adatbázissal segíti a civil

szervezeteket és az irántuk érdeklődőket. Ilyen például az Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata által 2009-ben megjelentetett *Közel egymáshoz* című gyűjtemény, melyben az önkormányzat területén működő civil szervezetek kaptak bemutatkozási lehetőséget, a teljesség igényével. A több mint 160 oldalas kiadványban tematikusan rendszerezve kaptak helyet a különböző szervezetek.

A gyakorlatban dolgozó szociális szakemberekként tehát fontosnak, indokoltnak és célravezetőnek találjuk, így hát szorgalmazzuk a két szféra közötti együttműködés erősítését. Nem lehet kérdés, hogy melyik fél nyisson, vagy kezdeményezzen a másik felé, hiszen a hatékonyság érdekében az összefogás elengedhetetlen.

Mindazon erő és pozitívum fontos építőelemként szolgál(hat), amit felismerünk szervezetünkben vagy más szerveződésekben. Hogy kihasználjuk-e? Csak rajtunk áll! Összefogásra fel!

Irodalom

Bocz János (2010): A nonprofit szektor magyarországi működését befolyásoló tényezők, Statisztikai szemle, 88. évfolyam, 4. szám

Bocz János: (2009): A nonprofit szektor strukturális átalakulása Magyarországon. A magyar nonprofit szektor az 1990-es évek elejétől a 2000-es évek közepéig (Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológiai Doktori Iskola)

Kiss Elemér (1993): Rendszerváltás – egyesülési törvény (Historia, 1993-02)

Jegyzetek

- 1 1972. évi I. törvény az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság Alkotmányának egységes szövegéről 65§
- 2 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 22. Cikk
- 3 História 1993. 2 szám; Kiss Elemér
- 4 Bocz János: A nonprofit szektor magyarországi működését befolyásoló tényezők 15.p.

*Tanuljunk egymástól, hogy minél jobban taníthassunk.
(Eötvös Loránd)*

TEREPTANÁRKÉPZÉS TEREPIINTÉZMÉNYEKBEN DOLGOZÓ SZAKEMBEREK RÉSZÉRE

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (1134 Budapest, Tüzér utca 33-35.) 140 órás *Tereptanárképzés terepintézményekben dolgozó szakemberek részére* címmel akkreditált (PL-8334 lajstromszámú) képzést szervez azon szociális szakemberek részére, akik terepintézményekben dolgoznak, rendelkeznek munkájuk végzéséhez szükséges szakmai ismeretekkel és a szociális munka etikai szabályai szerint végzik tevékenységüket.

A képzés célja ezen szakemberek felkészítése a saját szakmai ismereteik minél hatékonyabb és eredményesebb átadásának képességére.

A tanfolyam során betekintést kapnak a szociális képzések rendszerébe, elsajátítják a tereptanári ismereteket, részt vesznek szakmai készségfejlesztő foglalkozásokon.

További információ a www.ncsszi.hu honlapon, illetve a renata.nyaradine@ncsszi.hu e-mail címen kérhető.

Benkő Ágota

Ötéves a Népesedési Kerekasztal

Olvassuk, mindennap halljuk, menthetetlenül elfogyunk, ha a népességszűkülés így folytatódik. Az utóbbi hónapok kedvezőbb születésszámú örömdetése, de javuló tendenciát csak hosszabb távon lehet megállapítani. A két háború közötti időtől kezdve jelzik a demográfusok, írók egyre drámaibb módon a népességfogyás veszedelemét. Vizsgálják évtizedek óta, mi lehet az oka.

Az elmúlt évtizedekben különféle, népesedést érintő intézkedések születtek. Ezek rendszerint elsősorban anyagi segítséget jelentettek. Ám az intézkedések reálértéke hamar csökkent, sokszor csak rövid ideig voltak hatályban, a családpolitika országgyűlési ciklusonként hektikusan változott. Ezért a gond nem oldódott meg, és amint látjuk, most abban a helyzetben vagyunk, hogy ha a szülőképes korukból hamarosan kifutó, még normális létszámú Ratkó-unokák nem születnek, akkor visszafordíthatatlan lesz az elviselhetetlenül gyorsuló népességfogyás.

A magyar kormányok ideológiájuktól függetlenül álltak a kérdéshez. Ne felejtjük el, hogy kezdetben, a gyűlés bevezetése idején az az aggodalom működött, hogy nem lesz elég katona és munkaerő a csökkenő születések következtében, no meg hogy a bölcsődék megépítésénél, fenntartásánál sokkal olcsóbb, ha a legkisebekkel inkább otthon maradnak az anyák. Nem a közösség életigenlése, életösztöne működött. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az EU néhány éve kezdett riadót fűjni – kicsit sarkosan fogalmazva –, féltvén a nyugdíját, mert világosan látszik, nem lesz elég munkaerő, aki azt megtermelje, és a fölhalmozott tőkét üzemeltesse. Csupán a pusztán anyagi szempontokat figyelembe véve is nemzetgazdasági érdek a gyermekvállalás, minden gyerekkel leendő adófizető születik, nevelődik fel! A gyerek közjó (Andorka Rudolf) és a jövőbe való beruházás, a szülők generációjának időskori biztonsága.

A társadalom körzövel, vonalzóval nem megrajzolható, nem is gép, hogy itt-ott kicsit csavarozunk rajta, és attól majd működik. Vagyis

a részletszabályozások nem elegendőek a probléma megoldására. Pontosan 2,1 gyermek egyetlen családban sem képes megszületni. Ha nincsen társadalmi konszenzuson alapuló, jól átgondolt, hosszú távú tervezés, akkor legjobb esetben is csak időleges hatás várható.

A rendszerváltoztatás után az első kormány idején a családtámogatások meglévő rendszeréhez a keserves anyagi körülmények ellenére sem nyúltak, sőt, bevezették a várandóssági pótlékot és a főállású anyaságot, azaz a gyűtet. Ezt követte az emlékeztető Bokros-csomag, aminek következménye kimutathatóan kevesebb gyerek születése és a gyermekes családok szegénységének gyors növekedése lett. 1998 és 2002 között több intézkedés látott napvilágot, de sajnos az átfogó családpolitikai koncepció a ciklus utolsó évében, megkésettén készült el, és nem is került a kormány asztalára, így törvényi szabályozás nem született. A következő nyolc évben nem volt családpolitika, sőt, a családtámogatási rendszerből némi ideológiai mázzal ugyan leöntve, de több kivonás is történt. Pl. a gyermekek utáni jövedelemadókedvezmény megszüntetése, nagycsaládosoknál a korábbi összeg töredékére csökkentése gyermekszámtól független abszolút jövedelemplafonnal, emellett jövedelemteszthez kötött, némileg megemelt családi pótlék az egy- és kétgyermekeseknél, minden kisgyermekes család esetében jövedelemteszthez kötött gyűlés, továbbá csökkent a keresetarányos gyermekgondozási ellátás ideje és mértéke, szigorodtak a feltételei. Közben kitört a gazdasági válság is, ami csak súlyosbította a gyermekes és a családalapító fiatalok helyzetét.

2009 nyarán ilyen előzmények után, és többéves kutatási eredményeinek birtokában hívta össze Kopp Mária professzor asszony a Népesedési Kerekasztal első, még tájékoztató ülését, hogy ezt a rendkívül komplex kérdést sokféle szakmai szempontból körüljárják, és ez a szakmai testület a jobbtárs szándékával javaslatokat tegyen a mindenkori kormánynak. Ugyanezen év novemberében Kopp Mária kezdeményezésére Pálkinkás József,

az Akadémia akkori elnöke hívta egybe a Népesedési Kerekasztalt. A Kerekasztal önkéntes szakmai testület. A fő kérdés máig így hangzik: mi az oka annak, hogy míg a magyar társadalom nézeteiben családbarát, a családokban tervezett/kívánt gyermekek nem születnek meg? Min kell változtatni ahhoz, hogy megszülethessenek?

Az első nagy akadály az a társadalmi igazságtalanság, hogy a gyerekvállalás, különösképpen a több gyerek vállalása túl gyakran együtt jár a szegénység vállalásával, valamint az anyák, különösen az átlagosnál több gyermeket felnevelt anyák nyugdíja messze elmarad az átlagtól, főleg a gyermektelenekétől. Ehhez járul még a munkaerőpiacon a szülői lét diszkriminációja, a családok gyakori szétesése, a nagycsaládokat érő előítéletek (még hatósági részről is), a társadalom atomizálódása, aminek következménye, hogy a fiatal családok gyakran családi és más segítő közösségek nélkül maradnak. Nota bene, ez utóbbi érvényes az idős korosztályra is. Egyre több, családi segítséget pótló önkéntes, még inkább fizetős szolgálat jön létre.

Engedtessek meg nekem annyi elfogultság, hogy megjegyezzem, többek között kifejezetten a fenti okok hívták életre 1987-ben a Nagycsaládosok Országos Egyesületét, illetve 2001-ben a kisgyermekesek nevelési-gondozási terheit csökkenteni hivatott Otthon Segítünk Alapítványt, azzal a szándékkal is, hogy siránkozás helyett tegyünk valamit. A nagyon súlyos helyzet pusztá emlegetése, a társadalom „riasztása”, a nehézséggel való szembesítés ugyan szükséges a tisztánlátáshoz, de nem vezet eredményre, mert gyakori vagy kizárólagos emlegetése tehetlenséget szül és fokozza a depressziót. A NOE azonnal és természetes módon csatlakozott a Kerekasztalhoz, hiszen a kiút- és konszenzuseresés jellemző a szemléletére, munkamódszerére. Arról nem is beszélve, hogy a népesedési helyzet kezdettől foglalkoztatja. Egyik, éppen egy tüntetésére megfogalmazott jelszava: „A nagycsalád nem a probléma, hanem a megoldás.”

A Kerekasztal havonta ülésezik, és mindig egy-egy aktuális kérdést tárgyal. Előbb tájékozdó ülést tartunk, amikor a felmerült kérdés jó ismerői tartanak előadást, majd egy szakértői munkacsoport dolgozza ki a javaslatot, amiből megvitatás után akkor lesz a Kerekasztal által képviselt, nyilvánosságra hozott javaslat, ha azt a Kerekasztal konszenzussal fogadja el.

A Kerekasztal az első két évben 8 munkacsoportban vette számba a nehézségeket, és tett javaslatot a kiküszöbölésükre. A kérdéskörök az alábbiak voltak:

1. A meglévő családtámogatási rendszer előnyein és hátrányainak áttekintése, a lehetséges átalakítások feltérképezése, az adókedvezmények rendszere.
2. A család és a munka összeegyeztetésének elősegítése.
3. A nők és férfiak a munkaerőpiacon és a családi munkamegosztásban.
4. A gyermeket vállaló fiatalok lakáshoz jutásának támogatása, a többgenerációs családok közeli lakhatásának elősegítése, lakás és munkahely kapcsolata.
5. A megszülető gyermekek esélyegyenlőségének erősítése.
6. A társadalom-, a nyugdíj- és egészségbiztosítás támogassa mind a gyermekvállalás biztonságát, mind pedig több generáció (egymás) kölcsönös segítésének erősítését.
7. Párkapcsolati formák és krízisek: társkeresés és társtalálás, konfliktusok és megoldások.
8. Közbeszéd: a párkapcsolatok/a család realitásainak bemutatása, jó gyakorlatok – ebből született, vált ki a 9. önálló munkacsoport.
9. Családi Életre Nevelés (CSÉN) munkacsoport.

A javaslatok a fentiek értelmében többirányúak, ugyanis a kérdés pusztán anyagi eszközökkel nem megoldható.

Az Alaptörvény L) cikkelye alapján megalkotott sarkalatos törvény a gyermekes családok védelméről (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről) szemléleti irányt mutat, benne további intézkedések rejlenek, melyekből jó néhány már megvalósult, ám van még bőven teendő, mire a gyereknevelést egyre kisebb arányban megtapasztaló magyar társadalom valóban családbaráttá válik, amint azt a törvény 1. fejezet 6. § (1) bekezdése alapján a törvényalkotó kívánja, és ami mindannyiunk elsőrendű érdeke („Az állam elősegíti és támogatja a családbarát szemlélet kialakulását és fenntartását a társadalmi és a gazdasági élet valamennyi területén.”). Itt a magyar társadalom családbarátságát illetően egy kis ellentmondás van a törvény megfogalmazása és a kutatási eredmények között. Azt gondolom, hogy

egyfelől a magyar állampolgárok magasra értékelik a család értékét, a megvalósításban azonban már vannak hiányosságok.

2010 óta több, a családokat segítő intézkedés történt, amelyekben a Népesedési Kerekasztal javaslatai is tükröződnek. A teljesség igénye nélkül a Kerekasztal szakmai érvelése, indítványa is közrejátszott az alábbi intézkedésekben:

A munka és a család összeegyeztethetőségével kapcsolatban

- a részmunkaidős foglalkoztatás kedvezményezése;
- a munkáltatói járulékkezdmény gyermekgondozásról visszatérő anyák után;
- a gyermekgondozási ellátáson lévők házon kívüli jövedelemszerzési, illetve támogatott képzésre vonatkozó időkorlátjának enyhítése;
- az óvodapedagógussal rendelkező családi napközik egyenértékűsítése az óvodával;
- a 16 óráig minden iskolás gyermek számára biztosítandó értelmes, fejlesztő felügyelet;
- gyermekek után járó szabadság biztosítása apák számára is.

Az otthonteremtés terén

- a lakáscélú szocpol és kamattámogatás újbóli bevezetése, utóbbi használt lakáshoz is;
- a bajba került hiteladósok lakhatásának megoldása, segítése;
- a rezsicsökkentések révén a lakhatás költségeinek jelentős mérséklése.

A pénzbeli ellátások terén

- a szülés előtti jövedelem és tanulmányok kedvezőbb beszámítása a tgyáshoz és a gyedhez;
- adóalapot csökkentő érdemi kedvezmény az eltarított gyermekek után, beleértve a magzatokat is;
- gyermekvállalással kapcsolatos élethelyzetekben (tgyes, gyed, gyed) kérhető a törlesztési kötelezettség szüneteltetése és a célzott kamattámogatás, ekkor az állam fizeti meg az adott időszakra esedékes kamatot. A törlesztés szüneteltetését kérhetik azok is, akik rokkantsági, illetve rehabilitációs ellátásra, vagy rehabilitációs járadékra jogosultak.

A családi életre nevelés bevezetése a köznevelésbe (ami a családvédelmi törvény egyik paragrafusában szerepel). A Kerekasztal munkatársai dolgozták ki az első változatot, és dolgoztak együtt a tanterv

kidolgozóival, illetve akkreditáltatták az ehhez kapcsolódó tanári továbbképzést.

A magán-nyugdíjpénztári pillér kötelező jellegének felszámolása, ami megszüntette a második pillér teremtette ellenérdekeltséget a gyermekvállalással szemben.

A társadalombiztosítás terén: veszélyeztetett terhesség miatti betegállományban az első naptól a TB fizet.

A várandósgondozás szabályainak a várandósok számára kedvező irányú módosítása, a kötelező AFP-szűrés megszüntetése.

Mindezekon túl vannak még kisebb volumenű intézkedések, amelyeket összeszedni is nehéz.

További munkát igényel az alábbi javaslatok megvalósítása:

- a tankönyvekben a családbarát szemlélet megjelenítése;
- családbarát vállalkozás, önkormányzat előnyben részesítése pályázatoknál;
- a jogrendszerből a családbarát intézkedéseket kioltó szabályok kigyomlálása;
- a csanak finanszírozása (a szülőknek a bölcsődében, óvodában elhelyezett gyerekekével képest nem nagyobb anyagi terhelése);
- az úgynevezett „nők 40” kedvezményes nyugdíjba meneteli lehetőséghez figyelembe vett biztosítási időbe a gyermekgondozási ellátáson töltött időszak korlátozások nélküli beszámítása;
- érdemi teherkönnyítés azon vállalatok, szervezetek, intézmények számára, amelyek alkalmazottaik gyermekeinek gyermekintézményi ellátásához hozzájárulnak;
- a felsőoktatási intézményekben – egyéb részletek mellett – saját csanával, illetve gyermekintézményi férőhelyek fenntartásával, családi diákotthoni elhelyezéssel is elősegítendő a hallgatók családalapításának lehetősége;
- a munkapiaci esélyek, az élethossziglani tanulás lehetőségeinek növelése érdekében legalább a többgyermekesek esetében oldani kellene a diákhitel 2 felvételének életkori határát;
- érdemi lakbér-támogatási rendszer ingatlanvásárlásra nem képes gyermekes családok számára;
- akadálymentesítés;

- az általában nem támogatott, de a várán-dósság és szoptatás alatt nem szedhető korszerűbb gyógyszerek helyett felírható orvosságok tb-támogatása ebben az igazolt időszakban;
- a csak gyermekek számára felírható gyógy-szerek tb-támogatásának növelése, segélye-zett gyermek számára ingyenessé téve;
- gyermekek számára a gyógyászati segédesz-közök (szemüveg, fűző, hallókészülék stb.) jelentős tb-támogatása szükséges, segélyezett gyermek számára ingyenessé téve.

A Népesedési Kerekasztal legfőbb javaslatai

A Népesedési Kerekasztal javaslatai a női foglalkoztatás témakörében (2013. február)

1. Alapvető cél a családi és munkahelyi köte-lezettségek közötti választás valódi lehető-ségének biztosítása, a családi és munkahelyi teendők összehangolhatósága. A zömmel nagycsaládosok esetében várható hosszabb otthoni gondozás keretében dolgozókat dif-ferenciáltan kell segíteni a munkaerőpiacra való ki-, illetve visszajutásban.
2. Gazdasági eszközöket kell kidolgozni, to-vábbfejleszteni a gyermekes anyák foglalkoz-tatásával szembeni munkáltatói ellenérde-keltség csökkentésére, megszüntetésére.
3. A saját gyermekek otthoni gondozását a GDP-be beszámító tevékenységgel egyen-értékű, értékteremtő munkaként indokolt elismerni.

A Népesedési Kerekasztal javaslatai a napközbeni gyermekellátás fejlesztésére (2013. március)

1. A gyermekek napközbeni nevelését, gondo-zását biztosító intézmények továbbfejlesztése – jogszabály-módosítások.
2. A finanszírozási anomáliák rendezése.
3. A civil és a kormányzati kommunikáció javí-tása a média által folyamatosan megerősített sztereotípiák leküzdésének segítségével.

A Népesedési Kerekasztal koncepciója a nyugdíjrend-szer¹ reformjára (2014. 06. 02.)

„A magyar társadalomban kritikus mértékűt öltött a gyermekvállalás visszaesése. Az előregedés, a já-rulékfizetésre alkalmas munkavállalók számának

csökkenése belátható időtávon belül finanszírozha-tatlanná teszi a nyugdíjrendszert. Ennek elkerülé-séhez több gyermek vállalására és a munkaerőpiac igényeinek megfelelő felnevelésére van szükség.

A jelenlegi magyar nyugdíjrendszer csak-nem kizárólag felosztó-kirovó elven működik, gyakorlatilag bünteti a gyermekvállalást. Az efféle rendszerek három generációt kapcsolnak össze: az aktív korúak kifizetik az idősek nyugdíját, cserébe azért, hogy a mostani idősek felnevelték őket, és egyben felnevelik a következő járulékfizetői gene-rációt, akik majd az ő nyugdíjukat finanszírozzák. A nyugdíj-megállapítás szabályai e két kapcsolat közül azonban csak egyet vesznek figyelembe, azt, hogy valaki aktív korában mennyit adott a nálánál idősebbeknek (mennyi járulékot fizetett). Mivel a kifizethető nyugdíjak nem kizárólag ettől függ-nek, hanem főleg attól, hogy mennyi erőforrást fordítottak a következő járulékfizető generáció felnevelésére, a jelenlegi rendszer inkonzisztens, igazságtalan, gyakorlatilag önfelszámoló, és ezért korrekcióra szorul.

(Ez a megállapítás nem csak a magyar rendszerre érvényes, ahogy a gyermekneveléstől függő nyugdíj ötlete sem hazai találmány.)

Olyan nyugdíjreformot javasolunk, mely figyelembe veszi a gyermeknevelésre fordított egyé-ni erőfeszítéseket, a felnevelt gyermekek számát és iskolázottságát is. Olyan megoldást tartunk célszerűnek, amely csökkenti, kedvező esetben teljességgel felszámolja azt a ma valójában létező *gyermekességi adót*, amelyet a fennálló rendszer a gyermeknevelésre, a gyermeket nevelőkre közvetet-ten kivet.” (Részlet a Népesedési Kerekasztal mun-kadokumentumából. A teljes szöveg és a részletes értelmezés a www.nepesedesikerekasztal.hu honla-pon olvasható.)

A javaslat immár hónapok óta tartó vitát eredményezett a nyugdíjszakértők között, és nyil-vánosan a sajtóban máig tart. A Kerekasztal több ízben igyekezett és igyekszik tisztázni a félreérté-seket, és rendre válaszol a koncepciót ért támadá-sokra. Kevés kérdésben van ilyen mértékű valós társadalmi vita.

Folyamatban van a népesedési szempont-ból fontos javaslatok egységes anyagban történő kidolgozása a szülő-gyermek-egészségügy területen.

A sajtóból korábban hallható tervezett intézkedések közül több javaslatként szerepelt a Kerekasztal korábbi, a kormányzatnak is megkül-

dött anyagaiban. Ilyen pl. a lakáscélú támogatások továbbfejlesztése vagy a szülés utáni anyasági támogatás összegének igen jelentős megemlése.

Ismereteim szerint kidolgozás alatt van az igen nagy ívű és komplex „ÉLETÚT” című program, ami az EMMI lelki egészségfejlesztés és megújulás programja (2013. augusztus 30.). Nagyon sok olyan elem van benne, amiről a Kerekasztalban is szó volt.

Örömmel töltött el, amikor a program céljai között közvetlenül demográfiai célokat találtam:

- A magyarországi demográfiai krízis enyhítése, a tervezett számú gyermekek megszületésének támogatása.
- A gyermeket tervező és váró párok és közösségeik, illetve a gyermeket fogadó családok, párok, egyedülálló anyák lelki egészségének fejlesztése.
- Annak elősegítése, hogy a gyermekek szeretetteljes családi környezetben nevelkedhessenek, születésüktől fogva.

Az akcióprogramban is találunk direkt demográfiai célú intézkedéseket, pl. „Az anyaméhtől a teljes életen át” és „A természetes támaszrendszer, a család és a közösségek erősítése” céljainak megvalósulását segítő akciók között.

Igen jó lenne, ha a magyar társadalom legalább ebben az igen hosszú távon meghatározó ügyben, a népesedéspolitika kérdésében konszenzusra jutna. Sokkal könnyebb lenne eredményeket elérni.

Öröm számunkra minden, a legkisebb intézkedés is, ami a mai siralmas demográfiai helyzetből való kijutást segítheti. Ebben nagy részük van a javaslatokat befogadó minisztériumoknak, melyeknek munkatársaival remélhetőleg a jövőben is sok hasznos eszmecserét lesz alkalmunk folytatni.

E helyen is megköszönöm a Kerekasztal minden aktív résztvevőjének az áldozatos munkát, azt a szellemet, ami az álláspontok kölcsönös megértését lehetővé teszi, és megegyezésre vezet.

Jegyzetek

- 1 A javaslat kimondottan az öregségi nyugdíjrendszer és az ehhez szervesen kapcsolódó nyugdíjszerű ellátások alapelveire vonatkozik, a megváltozott munkaképességű személyek ellátásainak rendszerét nem érinti

